

ISSN 1694-5433

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНЕ
КАРАШТУУ ЖУСУП АБДРАХМАНОВ атындагы
МАМЛЕКЕТТИК БАШКАРУУ АКАДЕМИЯСЫНЫН

КАБАРЧЫСЫ

№33

ВЕСТНИК

АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
имени ЖУСУПА АБДРАХМАНОВА

2023

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ОСНОВАН В 2001 году

УЧРЕДИТЕЛЬ: Академия государственного управления при Президенте Кыргызской Республики имени Жусупа Абдрахманова

Журнал зарегистрирован Министерством юстиции Кыргызской Республики
Свидетельство о регистрации №672 от 13 декабря 2001 года

ISSN 1694-5433

АДРЕС РЕДАКЦИИ:
720040, Кыргызская Республика,
г. Бишкек, ул. Панфилова 237

тел.: 0312 62 31 00, 0312 62 31 29
факс: 996 312 66 36 14
E-mail: info@apar.kg

Состав редакционной коллегии научного журнала «Вестник» АГУПКР:

Главный редактор:

Акматалиев А.А., к.филос.н., профессор, ректор Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.

Ответственный редактор:

Абдиева А.И., д.э.н., профессор, заведующий кафедрой «Экономика и менеджмент» Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.

Члены редколлегии:

Байменов А.М., к.т.н., председатель Управляющего комитета регионального хаба в сфере государственной службы в г. Астана, председатель Казахстанского фонда развития менеджмента.

Еремин В.Л., первый заместитель директора Высшей школы государственного администрирования МГУ им. М.В. Ломоносова (Россия).

Аманалиев У.О., д.ю.н., и.о. профессора, директор Высшей школы администрирования Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова

Жумагулов М.И., д.ю.н., заместитель директора Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан.

- Иванов К.М.,** д.т.н., профессор, ректор Балтийского государственного технического университета «Военмех» им. Д.Ф. Устинова (Россия).
- Рахимбаев Э.Н.,** д.ю.н., профессор кафедры конституционного, международного права и таможенного дела Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева в г. Алматы.
- Марголин А.М.,** д.э.н., профессор, проректор Российской Академии народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации.
- Онур Эндер Аслан,** PhD, профессор, генеральный директор Института государственного управления Турции и ближнего Востока (Турция).
- Силин Я.П.,** д.э.н., профессор кафедры региональной, муниципальной экономики и управления, ректор Уральского государственного экономического университета.
- Шамахов В.А.,** д.э.н., к.и.н., директор Северо-Западного института управления Российской Федерации.
- Шестаков А.Л.,** д.т.н., профессор, ректор Южно-Уральского государственного университета.
- Алымкулов М.С.,** д.филос.н., и.о. профессора Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.
- Болпонова А.Б.,** д.и.н., и.о. доцента Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.
- Койчув Т.К.,** д.э.н., профессор, академик НАН КР.
- Чоротегин (Чороев) К.Ч.,** д.и.н., профессор, Президент ММО «Кыргызтарых коому», Председатель Правления Фонда «Мурас».
- Токтобекова М.А.,** д.э.н., профессор Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.
- Жолонбаева А.Ж.,** к.э.н., доцент Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.
- Исланова Р.У.,** к.э.н., доцент Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.
- Ответственный секретарь:**
- Алмаз к. Э.,** менеджер Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Жусупа Абдрахманова.

Номер 33

**На основании решения Президиума Высшей аттестационной комиссии
Кыргызской Республики от 24 ноября 2016 г. №213**

Журнал входит в перечень российских рецензируемых научных журналов (РИНЦ)

Полная электронная версия журнала размещена на веб-сайте: www.apap.kg

В настоящем выпуске представлены материалы научно-практической конференция на тему: “Теория и практика реализации Концепции Кыргыз жараны: достижения, вызовы и перспективы”

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ А.А. АКМАТАЛИЕВА, РЕКТОРА АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ИМЕНИ Ж. АБДРАХМАНОВА..	6
КИРИШ СӨЗ.....	7
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКААСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КАТЧЫ С.С.КАСМАМБЕТОВДУН КОНФЕРЕНЦИЯНЫН КАТЫШУУЧУЛАРЫНА	8
КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНИН АЛДЫНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ КОМИССИЯСЫНЫН ТӨРАГАСЫ К.ОСМОНАЛИЕВДИН СӨЗҮ	9
ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ САДЫРА ЖАПАРОВА К УЧАСТНИКАМ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ФОРУМА «ЕДИНЫЙ НАРОД – СИЛЬНАЯ СТРАНА», БИШКЕК 13.11.2023	10
Сатыбалдиева Асель Курманбековна ПУТИ РАЗВИТИЯ БЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»	13
Торогельдиева Бактыкан Макишевна, Калиев Азамат Сайитович РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»: РЕАЛИИ И ПРОБЛЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ ДЖАЛАЛ-АБАДСКОЙ ОБЛАСТИ)	19
Сыдыкова Зауре Бейсенбаевна, Биялиева Чынара Сабыровна, Чотаева Чолпон Женишбековна, Эсенгул Чынара, Казакбаева Эльнура Нургалиевна ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ И ЦЕННОСТИ КЫРГЫЗСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА.....	30
Болпонова Асыл Бакытбековна РЕАЛИЗАЦИЯ “КОНЦЕПЦИИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: ОПЫТ АГУПКР ИМ. Ж.АБДРАХМАНОВА.....	39
Джон Али Алиевич КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ И МЕЖЭТНИЧЕСКИЕ БРАКИ В ДУНГАНСКИХ ОБЩИНАХ.....	45
Базакеева Кундузгуль Жаманчаевна, Сатыбалдиева Асель Курманбековна, Нурматова Гулсайра Асановна МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ЛИЧНОСТИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «ГРАЖДАНИН КЫРГЫЗСТАНА».....	52
Урманбетова Жылдыз Карыбаевна, Назаркулова Аселя Кубатовна ТРАДИЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ КЫРГЫЗОВ КАК ОСНОВА «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ.....	57
Токоев Акылбек Азизбекович, Абдыраева Гульмира Рахматиллаевна, Умаралиев Элдербек Станбекович ПРИОБЩЕНИЕ СТУДЕНТОВ К ТРАДИЦИОННЫМ ЦЕННОСТЯМ НАРОДА: ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ	67
Торогельдиева Бактыкан Макишевна КОНЦЕПЦИЯ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» КАК РЕСУРС В ФОРМИРОВАНИИ У МОЛОДЕЖИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ.....	70
Дуйшо кызы Нуржан ВАЖНОСТЬ И СПЕЦИФИКА МНОГООБРАЗИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ	76

Асанканов Абылабек Асанканович ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК ФАКТОР БЕЗОПАСНОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ.....	83
Мурзахмедова Наргиза Сайфулаевна, Рахманова Жасмина, Марипджанова Мухлиса РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ.....	90
Арапова Эльмира Байышевна РОЛЬ ИНСТИТУТА СЕМЬИ И СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»	96
Маджун Джамия Сулеймановна ОПАСНОСТЬ ПЕРЕГИБОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ	101
Райымбеков Багышбек Жакыпбекович ВОЗМОЖНОСТИ СОЧЕТАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ “КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” С РЕЛИГИОЗНЫМ МНОГООБРАЗИЕМ В КЫРГЫЗСТАНЕ.	105
Требования к авторским материалам, представляемым для опубликования в журнале «Вестник Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики»	110

**ПРЕДИСЛОВИЕ А.А. АКМАТАЛИЕВА, РЕКТОРА АКАДЕМИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО
УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИМЕНИ ЖУСУПА АБДРАХМАНОВА**

Настоящий номер «Вестника Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики имени Жусупа Абдрахманова» посвящен научно-практической конференции на тему: “Теория и практика реализации Концепции Кыргыз жараны: достижения, вызовы и перспективы” состоявшейся в Академии 12 октября 2023 г.

Конференция была организована совместно с Министерством культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики, Национальной академией наук Кыргызской Республики при поддержке филиала Фонда «ПисНексус» (Швейцария) в Кыргызстане.

Цель конференции - усиление связи теоретических и практических аспектов в реализации Концепции Кыргыз жараны на период 2021-2026 годы утвержденной Указом Президента Кыргызской Республики 13 ноября 2020 года № 39. Участниками конференции стали ученые, преподаватели вузов, государственные служащие, представители экспертного и гражданского общества.

В задачи конференции входило:

- обсудить текущую ситуацию по реализации Концепции Кыргыз жараны с момента ее принятия;
- обобщить успешные практики и подходы в реализации Концепции, обсудить извлеченные уроки и вызовы;
- разработать рекомендации и меры по повышению эффективности реализации Концепции Кыргыз жараны.

Участников конференции приветствовали Государственный секретарь Кыргызской Республики Касмамбетов С.С., председатель Центральной комиссия по выборам и проведению референдумов Кыргызской Республики Шайлдабекова Н.К., председатель Национальной комиссии по государственному языку и языковой политике Осмоналиев К.О., начальник управления межэтнических отношений Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики Туменова Ж.Т., директор Института истории и этнографии Национальной академией наук Кыргызской Республики Асанканов А.А., директор Фонда ПисНексус в Кыргызстане Чынара Эсенгул.

В рамках Конференции состоялись пленарная сессия и работа в секциях:

1. "Кыргыз жараны" как объединяющий фактор граждан Кыргызской Республики.
2. "Кыргыз жараны" и традиционные ценности народа Кыргызской Республики.
3. Гражданское просвещение и формирование идентичности "Кыргыз жараны".
4. Гражданская и религиозная идентичности в современном Кыргызстане. Роль государственного языка как фактор сплочения общества.

Участники конференции обсудили различные аспекты реализации Концепции Кыргыз жараны, извлеченные уроки и рекомендации по повышению эффективности совместной деятельности. Итогом конференции стала Резолюция, принятая ее участниками.

Данный номер Вестника содержит материалы Конференции, обращение Президента Кыргызской Республики С. Н. Жапарова к участникам общенационального форума «Единый народ – Сильная страна» состоявшегося 13 декабря 2023 года.

КИРИШ СӨЗ

2010-жылдагы Кыргызстандын түштүк аймагындагы кээ бир райондорундагы жана шаарларындагы улут аралык кагылышуудан кийин бийлик тарабынан да, жалпы коомчулук тарабынан да өлкөдөгү этностордун ортосундагы мамилелерди жакшыртуу максатында азыркы мезгилдин талабына ылайык жолду табууну жана өнүктүрүү милдетин алдыга койду.

2010-2013 жылдар Кыргызстан үчүн дүйнөнүн өнүккөн өлкөлөрүндөгү жана көп этностуу мамлекеттердеги улуттардын ортосундагы мамилелерди түзүк жолго койгон мамлекеттердин тажрыйбасын терең жана ар тараптан изилдөө мезгили болду. Көп этностуу жакынкы жана алыскы чет өлкөлөрдүн, тактап айтканда, Россия Федерациясынын, Сингапурдун, өнүккөн батыш жана чыгыш өлкөлөрүнүн тажрыйбалары иликтөөгө алынып, алардын Кыргызстанга ылайыктуусу гана эске алына баштады. Жогоруда көрсөтүлгөн жылдары Кыргыз Республикасынын Президентинин Аппараты менен Кыргыз Республикасынын калкынын Ассамблеясы, коомчулук (жогорку окуу жайлардын педагогикалык-профессорлук жамааты, жергиликтүү бийликтин өкүлдөрү, ар кандай эл аралык уюмдар ж.б. менен бирдикте улуттардын ортосундагы мамилелерди бекемдөө жана аны жаңы нукта өнүктүрүү максатында Концепцияны иштеп чыга баштады. Ошол эле учурда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин айрым бир депутаттарынын тобу да, өзүлөрүнүн демилгелери менен Кыргызстандагы улут маселесин жөнгө салуу боюнча өзүнүн Концепциясын иштеп чыгышып, аны парламенттин мүчөлөрүнүн жыйынынын сынына койду. Акыры, 2013-жылы, бул концепцияларды бириктирген, бирдиктүү 2013-2017-жылдарга карата Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чындоонун мамлекеттик концепциясы иштелип чыгып, Кыргыз Республикасынын Президенти кол коюп, жарык көрдү. Бул аталган концепция өзүнүн милдетин аткарды. Ушул концепциянын негизинде жүргүзүлгөн иштердин негизинде өлкөдө бир топ алгылуу иштер из жүзүнө ашырылды. Улуттар ортосунда чыр-чатактар болгон жок. Улуттардын ортосундагы мамилелер бекемдей баштады.

2018-2019 - жылдары өлкө жетекчилиги улуттар ортосундагы мамилелерди жаңы денгээлге чыгаруу, биринчи иштелип чыккан идеяны андан ары улантуу максатында, мезгилге ылайык дагы жаңы концепцияны иштеп чыгуу үчүн атайын жумушчу тобун түздү. Бийликтин жана коомчулуктун жигердүү катышуусу менен атайын түзүлгөн жумушчу тобу (жетекчиси А.Асанканов) кыргыз жаранын калыптандыруу концепциясын иштеп чыкты. Ал концепция Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров кабыл алынып, 2020-жылдын 13-ноябрында кол коюлду. Жаңы концепциянын максаты – көп этностуу Кыргызстанда улут аралык мамилелерди түп тамырынан бери жакшыртуу, элдердин ортосундагы мамиленин чыңалышына жол бербөө, алардын биримдигин чындоо, өлкөдө бейкутукту орнотуу болуп саналат. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарыясын негизинде, анын идеяларын иш жүзүнө ашыруу максатында, Кыргыз өкмөтү атайын токтом кабыл алды. Токтомдо, өлкө жетекчисинин койгон тапшырмаларын ишке ашыруу үчүн өкмөттүн, жергиликтүү бийликтин, коомчулуктун мамлекет алдындагы милдеттери коюлган. Азыркы мезгилде, бийликтин бардык бутактары, коомчулук өлкө башчысы койгон маселени ишке ашырууда.

Сиздер колунуздарда кармап турган макалалардын жыйнагы мамлекет башчысы өкмөткө жана коомчулукка койгон милдеттерди ишке ашыруунун бир үзүмү.

Улуттук илимдер академиясынын Тарых, археология жана этнология институту, Кыргыз Республикасынын Президентинин алдындагы Башкаруу академиясы Эл аралык уюм Peastnexus менен бирдикте кыргыз жаранын калыптандыруунун учурундагы ийгиликтер, өкмөт жана коомчулук тарабынан иштелген иштер, ошону менен бирге келечекте иш жүзүнө ашырыла турган милдеттер жөнүндө атайын илимий-практикалык конференция уюштурду. Конференциянын мезгилинде бийлик жетекчилери катышуучуларга кайрылууларды жасашты, илимий баяндамалар окулду. Концепциянын ийгиликтүү иш жүзүнө ашыруу үчүн арбын терең ой-пикирлер ортого салынып, кызуу талкуу болду. Конференциянын акырында Резолюция кабыл алынды. Илимий конференциянын уюштуруучуларынын бири катары айтаарым, форум өзүнүн максатына жетти, көптөгөн жиелүү пикирлер айтылды. Алар өз кезегинде бийлик жана коомчулук тарабынан эске алынат деген терең ишеничтебиз. Бул жыйнакта өтүлгөн конференциядагы жасалган баяндамалар берилди.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКААСЫНЫН МАМЛЕКЕТТИК КАТЧЫ С.С.КАСМАМБЕТОВДУН КОНФЕРЕНЦИЯНЫН КАТЫШУУЧУЛАРЫНА КАЙРЫЛУУСУ

Урматтуу илимий-практикалык конференциянын катышуучулары!

Бүгүн Сиздер – окумуштуулар, жогорку окуу жайлардын педагогикалык-профессорлор жааматы жана жергиликтүү бийликтин жана өкмөттүн кызматкерлери, эл аралук уюмдардын эксперттери жана студенттер биздин көп этностуу өлкөбүз жана эли үчүн өтө маанилүү жана актуалдуу маселени көтөрүп жана аны талкуу үчүн республиканын ар кайсы бурчунан келип, чогулуп отурасыздар. Бул абдан жакшы көрүнүш, колго аларлык илимий иш-чара. Өлкөнүн жетекчилиги, тактап айтканда Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров Кыргыз жаранын калыптандыруу Концепциясын мамлекеттин башчылыгына келери менен эң алгачкы чыгарган жарыялардын бири болуп саналат. Концепцияны терең түшүнүп, окуй турган болсок, анын негизи маңызы азыркы ааламдашуу мезгилинде, көп этностуу Кыргызстан элинин башка мамлекеттерден жана элдерден кем калбай, бирдиктүү, ынтымактуу, бирин-бирин түшүнгөн, ар кандай өзгөчөлүктөргө – тилдик, диний, маданиятына, салт-санаасына бөлүнбөй бейкуттукта жашаган, социалдык-экономикалык жактан ыкчам өнүккөн эл болуусу каралган.

Туура, Кыргызстанда кыргыздар элдин төрттөн бир бөлүгүн, башкача айтканда көпчүлүктү түзсө да, башка этностор менен бирдей тең укуктуу жана милдеттери да бирдей. Укуктук жактан да эч өзгөчөлүктөргө ээ эмес. Кыргызстандагы аз сандуу этностор да тилинин, этникалык аң-сезимине жана башка маданияттык өзгөчөлүктөрүнө карабастан, Негизги мыйзамда так жана айкын көрсөтүлгөндөй, көпчүлүктү түзгөн кыргыздар менен бирдей тең укукка ээ. Эч бир элдин өкүлүнө кошумча укуктар берилген эмес. Биз бул жагынан алганда дүйнөдөгү өнүккөн өлкөлөрдөй эле демократиялык жана ачык-айкын мамлекетти курууга умтулуп жатабыз.

Ошону менен бирге Кыргызстандын бардык этносторунун өкүлдөрү, анын ичинде көпчүлүктү түзгөн кыргыздар да “Кыргызстан менин сүйүктүү мекеним!” Кыргызстандын жараны катары өлкөнүн бардык көрүнүштөрүнө чын дили менен таланттуу кыргыз акыны Алыкул Осмонов айткандай “Сен оорусаң, мен ооруйун Ата Журт” деген чыныгы ишенимде жана дилде болуп жататбы? Кеп, мына ушунда болуп жатат.

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров жарыя кылган Жарлыктын түпкү мааниси, ушул коюлган суроого жалпы элдин жообу “Ооба, мен кыргыз жараны катары өзүмдүн мекенимди сүйөм! Мекенибиздин маңдайына кандай тагдыр туш болбосун, мен аны бардык эл менен тең бөлүшкүм келет! Мен Кыргызстандын жараны катары өлкөнүн өнүгүшүнө чын дилим менен жардам берүүгө даярмын!” деген чыныгы дилден айта турган “кыргыз жаранын” калыптандыруу түйшүктүү маселеси турат. Концепциянын түпкү максаты, дал ушунда турат.

Урматтуу конференциянын катышуучулары!

Ушундай илимий-практикалык конференцияларды, кыргыз жаранын калыптандырууга арналган ар кандай жыйындарды өлкөнүн ар бир аймагында, айылдарда өткөрүү зарыл. Окумуштуулар, эксперттер калктын калың катмарына барып, “кыргыз жаранын калыптандыруунун концепциясынын максатын жана милдеттерин ар тараптан түшүндүрүү иштерин жүргүзүү керек. Жалпы эл Концепциянын койгон максаттарын жана милдеттерин жүрөгү менен кабыл алганда жана анын маңызын ишке ашыра баштаганда гана, биз койгон максатка жеткен болобуз.

Илимий – практикалык конференцияга ийгилик каалайм! Ишиңер жемиштүү болсун!

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИНИН АЛДЫНДАГЫ МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ КОМИССИЯСЫНЫН ТӨРАГАСЫ К.ОСМОНАЛИЕВДИН СӨЗҮ

Урматтуу Сүйүнбек Сапарбекович!

Урматтуу илимий-практикалык конференциянын катышуучулары!

Бүгүнкү илимий практикалык форумда каралып жаткан маселе көп улуттуу мамлекетибиз үчүн эң актуалдуу. Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров өлкөнүн келечегин жүз жылдарга алдыга караган, мазмундуу, өзүнүн күчүн эч жоготпогон, мамлекетибиздин бейпилдигин орнотууга чакырган, социалдык-саясий мааниси терең Кыргыз жаранын калыптандыруу концепциясын Жарыя кылды. Концепцияны терең окуп чыккандан кийин, бул маанилүү мамлекеттик документтин азыркы учурдагы негизги максаты менен милдети мекенибиздеги улуттук мамилелерде, мурун ачык жана так айтылып келбеген жана ааламдашууга ылайыкталган жаңы идеяны көтөрүп жатат. Ал, ар бир этностун өкүлүндө жана инсаныбызда, келечектеги жаштардын аң-сезиминде Мекенибизге, мамлекетибизге, басып өткөн даңктуу жана драмалык тарыхыбызга, алардын ичинде эң маанилүү, керек болсо, аталардан калган ыйык мурасыбыз болгон эне тилибизге болгон мамиле ыйык жана бекем болуш керек деген терең мазмундуу идеяны көтөрүп жана бардык элди үндөп жатат. Концепциянын мааниси жана түпкү максаты жөнүндө Мамлекеттик катчыбыз Сүйүнбек Сапарбекович эң жакшы белгилеп кетти.

Менин айта турган оюм, азыркы аткарып жаткан мамлекеттик кызматыма байланыштуу тил маселесине кайрылгым келип турат. Концепцияда мамлекеттик тил- кыргыз тили көп этностуу Кыргызстандагы элди бириктирүүчү, бекем ширетүүчү, бири-бири менен тыкыс баарлашуунун тили болуп эсептелет деп баса көрсөтүлүп жатат. Кыргызстандын ар бир жараны мамлекеттик тилди билүүсү абзел, анткени мамлекеттик тилди билүүсү, эң биринчи иретте ар бир жарандын өзүнө аба-менен суудай керек. Өлкөдөгү башка этносторунун өкүлдөрүнүн мамлекетти тилди билүүсү, кыргыз тилинде сүйлөө жөндөмдүүлүгү жогору болсо, алардын социалдык жактан өсүүсү да ошончо болот. Жогорку мамлекеттик кызматтарга тартылат. Себеби, алар элдин бардык катмары менен баарлашууга туура келет. Алардын муктаждыгын жана максаттарын түшүнүү жеңил болот. Өз кезегинде бул көрүнүш калың элде жылуу сезим калтырат.

Ошону менен бирге, бул мамлекеттик жогорку документте Кыргызстандагы башка этностор да өзүлөрүнүн эне тилин үйрөнүүгө, сүйлөөгө жана аны өнүктүрүп, сактоого акылуу. Мамлекет да, өз кезегинде азчылыкты түзгөн этностордун тилин дагы коргоо жана өнүктүрүү үчүн аракетин кылат.

Кыргыз жаранын калыптандыруунун негизги факторлорунун бири болгон мамлекеттик тил эч убакта башка тилдердин өнүгүшүнө тоскоолдук болбойт деп белгиленет концепцияда. Мен жетектеген мамлекеттик комиссия өзүнүн ишмердигинде ушул принципти жетекчиликке алат. Бардыгыңыздар маалим, бул идея өлкөбүздүн негизги мыйзамы болгон Конситуцияда баса белгиленген.

Урматтуу илимий конференциянын катышуучулары, бүгүнкү өтүп жаткан илимий форумда кыргыз жаранын калыптандырууда мамлекеттик тилдин, этникалык азчылыктын эне тилдерин терең жана ар тараптан өнүгүшүнө шарттарды түзгөн маселелерди терең карап чыгып өз кеңешинерди берет деген ишенчтемин.

Илимий конференциянын ишине чоң ийгиликтерди каалайм! Бардыгыңыздар ден-соолукта болуңуздар!

**ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ САДЫРА ЖАПАРОВА
К УЧАСТНИКАМ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОГО ФОРУМА
«ЕДИНЫЙ НАРОД – СИЛЬНАЯ СТРАНА»,
БИШКЕК 13.11.2023**

Обращение Садыра Жапарова участникам зачитал госсекретарь КР Суйунбек Касмамбетов.

Текст обращения главы государства:

«Дорогие кыргызстанцы!

Уважаемые участники форума!

Достопочтенные гости и партнеры!

В преддверии II Народного курултая, который состоится 15 декабря текущего года, проводится целый ряд важных республиканских и общенациональных мероприятий, направленных на укрепление государственности. Одним из таких мероприятий является сегодняшний республиканский форум «Единый народ – Сильная страна» для обсуждения вопросов межэтнического согласия и мира в рамках реализации Концепции «Кыргыз Жараны».

Нам всем известны строки из нашего великого эпоса, в которых приводятся слова Манаса Великодушного: «Из простой птицы я воспитал сильного беркута, из лоскутков собрал народ». Испокон веков и в разные времена к нашему народу присоединялись представители разных этносов. Так и сегодня более 80 этнических групп составляют вместе единый народ Кыргызстана и живут в мире и согласии на священной земле Ала-Тоо. Единство и согласие нашего многоэтнического народа является основой основ, самой главной государственной задачей и условием процветания Кыргызстана. «Ырыс алды - ынтымак» - залог счастья в дружбе - в этом наставлении заключено ключевое завещание наших мудрых предков. Самое главное богатство свободолюбивого народа Кыргызстана – это наше единство.

Именно поэтому мы должны чтить заветы наших предков и, как зеницу ока, беречь единство и укреплять согласие и взаимопонимание.

Мы, единый народ Кыргызстана, вместе радуемся нашим достижениям и вместе переносим тяготы, выпадающие на нашу долю. Мы все вместе хотим мира, желаем нашей стране роста и развития. Независимо от национальности, вероисповедания, происхождения и социального положения, каждый гражданин Кыргызской Республики имеет одинаковые права и обязанности.

В качестве всенародно избранного главы государства, я установил в качестве первоочередной задачи всех государственных органов, руководителей всех уровней принятие неустанных мер по укреплению народного единства, усилению межэтнического согласия и дружбы, повышению межконфессиональной взаимной терпимости, предотвращению экстремизма и радикализма во всех проявлениях.

Повторяю, эту задачу и сегодня: если кто-либо из государственных служащих либо кто-то другой, вне зависимости от своего ранга и должности, посягнет на единство нашего народа, нарушит дружбу между разными этносами, будет отвечать перед нашим государством по всей строгости закона! Я не позволю никому нанести ущерб единству народа Кыргызстана. Вы все свидетели того, как строго и незамедлительно сегодня реагируют правоохранительные органы на любые высказывания, посягающие на народное единство и целостность нашего государства.

Сегодня наша страна встала на путь уверенного развития. За три года мы все вместе смогли восстановить эффективность государственного управления, не на словах, а не деле нанести проявить решимость в борьбе с коррупцией, в разы увеличить доходы и добиться значительного экономического роста. Но это только начало. Сегодня закладывается фундамент для стремительного подъема всех сфер жизни Кыргызстана в ближайшие годы. Разнообразие и единство народа страны - наше главное богатство и достояние

В этот день ровно 3 года назад, 13 ноября 2020 года, я подписал следующие два указа.

Во-первых, учитывая значение Ассамблеи народа Кыргызстана в обеспечении единства и сплоченности населения, мною был подписан Указ «О повышении роли и статуса Совета Ассамблеи

народа Кыргызстана». Согласно этому Указу, Совету Ассамблеи народа Кыргызстана был присвоен статус консультативно-совещательного органа при Президенте Кыргызской Республики. Как вы хорошо знаете, Ассамблея народа Кыргызстана за предыдущие годы, к сожалению, потеряла свой былой статус и авторитет. Ее стали рассматривать как будто это рядовая неправительственная организация. На мой взгляд, такое отношение недопустимо. В настоящее время, по моему поручению, Кабинетом Министров разработан проект закона «Об Ассамблее народа Кыргызстана», и я прошу депутатов Жогорку Кенеша как можно скорее поддержать этот закон. Деятельность Ассамблеи должна быть поставлена на прочную государственную основу. Также получают государственное финансирование организации этнических диаспор.

Во-вторых, с учетом осознания необходимости общегражданского объединения многонационального народа Кыргызской Республики и развития гражданской идентичности в качестве «Кыргыз жараны», а также учитывая важность формирования государства, защищающего интересы всех своих граждан, мною был подписан Указ «О Концепции развития гражданской идентичности Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы».

За прошедший период проведена большая работа по внедрению единой общенациональной идентичности «Кыргыз жараны». Вопрос формирования общего гражданского самосознания, в первую очередь, всей нашей молодежи независимо от их этнической принадлежности является важным условием укрепления единства, сплоченности нашего народа и целостности нашей страны.

Формирование и укрепление общегражданского и государственного единства - означает, что независимо от нашей этнической принадлежности, мы, все граждане Кыргызстана, в равной степени ответственны за совместное созидание на нашей земле, за гармоничное развитие экономики страны, вместе строим нашу общую страну.

В реализации в жизнь, утвержденной в ноябре 2020 года Концепции «Кыргыз жараны» очень важен вклад также целого ряда наших отечественных и международных партнеров, в частности Программы развития ООН.

Позвольте мне воспользоваться этой возможностью, чтобы поблагодарить Генерального секретаря Организации Объединенных Наций за оказанную Фондом миростроительства и всей системой ООН за оказанную важную помощь в дело укрепления общенародного согласия и взаимопонимания.

Сегодня на форуме «Единый народ - Сильная страна» при участии руководителей центральных и региональных органов власти, представителей разных этнических диаспор, академических ученых и лидеров гражданского общества, необходимо обсудить актуальные вопросы развития и укрепления общенационального мира и согласия. Какие шаги можем мы все предпринять, чтобы обеспечить максимальное раскрытие потенциала всего нашего народа. Надо подвести предварительные итоги реализации концепции «Кыргыз Жараны» за три года. Необходимо обменяться мнениями по возможным путям улучшения и дополнения предусмотренных в концепции мер, и внести эти предложения на рассмотрение ответственным органам.

Дорогие участники Форума!

Стремясь к достижению единства нашего народа, мы должны четко заявить: развитие государственного языка, сохранение многоязычия – это веление времени. Кыргызский язык, как нам всем хорошо известно, согласно Конституции, обладает статусом государственного языка Кыргызской Республики. В июле этого года был принят Конституционный закон «О государственном языке Кыргызской Республики». Владение государственным языком, изучение кыргызского языка повышает нашу принадлежность родной земле и значительно обогащает наш кругозор и мировоззрение.

Наряду с этим государством будут непременно улучшаться условия для изучения и развития материнских языков всех этнических групп, проживающих на территории Кыргызской Республики. Русский язык также сохранит важную роль в жизни нашего народа в своем статусе официального языка. Надо помнить, что изучая язык, мы не только осваиваем способ общения, но и получаем ключ к душе народа, его уникальному и неповторимому мировоззрению, духовным и нравственным ценностям.

Таковы потребности сегодняшнего мира, что мы должны активно работать над тем, чтобы каждый кыргызстанец свободно владел, кроме государственного кыргызского языка, также и своим родным наречием, а также официальным русским и одним из иностранных языков. В этой связи нам очень важно развивать и внедрять многоязычное образование.

Пришло время каждому гражданину, каждому кыргыз жараны взять на себя ответственность за будущее страны и внести свой личный вклад в ее развитие и завтрашнее процветание.

Поэтому сердце каждого кыргызстанца, каждого кыргыз жараны должно вместе питаться общими гражданскими чувствами:

«Отечество начинается с меня!
Законность начинается с меня!
Граница начинается с меня!
Порядок начинается с меня!
Культура начинается с меня!
Чистота начинается с меня!».

Разрешите еще раз выразить всем участникам общенационального форума «Единый народ - Сильная страна» самые искренние пожелания успехов в деле служения цели дальнейшего развития единства народа Кыргызстана и укрепления мира на нашей земле».

Сатыбалдиева Асель Курманбековна
Жусуп Баласагын атындагы
Кыргыз Улуттук университетин
тарых илимдеринин кандидаты, доценти

“КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” КОНЦЕПЦИЯСЫН ИШКЕ АШЫРУУДА ЖАГЫМДУУ ЧӨЙРӨНҮ ӨНҮКТҮРҮҮ ЖОЛДОРУ

Аннотация

Кыргыз Республикасында «Кыргыз Жараны» концепциясы кабыл алынып, жалпы коомчулукка жайылтылып жатканына үч жылдын жүзү болду. Бүгүнкү күндө көп улуттуу Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор ортосундагы мамилелерин чыңдоо максатында ишке ашырылып жаткан “Кыргыз Жараны” концепциясы өзүнүн гумандуу идеялары менен көпчүлүктүн сүймөнчүлүгүнө ээ болду. Бирок аны 2026-жылга чейин толук ишке ашырыш үчүн дагы эле маселелер көп, мисалы, “Кыргыз Жараны” концепциясын жайылтууда жагымдуу чөйрөнү өнүктүрүү үчүн кандай механизмдерди, ыкмаларды жана инструменттерди колдонсо болот деген суроо актуалдуу бойдон калууда.

Негизги сөздөр: кыргыз жараны; жарандуулук; этнос; улут; ынтымак; мультикультурализм; маалымат; экология; тазалык; идеология;

Сатыбалдиева Асель Курманбековна
кандидат исторических наук, доцент
Кыргызского Национального университета
имени Жусупа Баласагына

ПУТИ РАЗВИТИЯ БЛАГОПРИЯТНОЙ СРЕДЫ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»

Аннотация

Прошло три года с момента принятия и распространения среди населения Кыргызской Республики Концепции «Кыргыз жараны». На сегодняшний день Концепция “Кыргыз жараны” становится узнаваемым, и нету сомнения, что она станет общепризнанным документом, так как носит гуманные идеи, ставя цель укрепления единства и согласия между различными этносами в республике. Однако для ее полной реализации к 2026 году следует разрешить некоторые проблемы связанные с ее распространением среди населения, остается актуальным вопрос о том, какие механизмы, методы и инструменты можно использовать для создания благоприятной среды для продвижения концепции «Кыргыз жараны».

Ключевые слова: гражданин; гражданственность; этнос; нация; согласие; мультикультурализм; информация; экология; идеология;

Satybaldieva Asel
candidate of historical sciences, associate professor
Kyrgyz National University named
after Jusup Balasagyn

WAYS TO DEVELOP AN ENVIRONMENTAL ENVIRONMENT WHEN IMPLEMENTING THE “KYRGYZ ZHARANY” CONCEPT

Abstract

Three years have passed since the adoption and dissemination of the “Kyrgyz Zharany” Concept among the population of the Kyrgyz Republic. Today, the Concept of “Kyrgyz Zharany” is becoming recognizable, and there is no doubt that it will become a generally recognized document, since it has humane ideas, setting the goal

of strengthening unity and harmony between different ethnic groups in the republic. However, for its full implementation by 2026, some problems associated with its dissemination among the population must be resolved; the question remains of what mechanisms, methods and tools can be used to create a favorable environment for promoting the concept of “Kyrgyz Zharany”

Keywords: citizen; citizenship; ethnos; nation; harmony; multinational culture; information; ecology; ideology;

2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы 2013-2017-жылдарга Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чындоо концепциясынын логикалык уландысы болуп саналат. Көп улуттуу Кыргыз Республикасынын эгемендүүлүк жылдарында этностор аралык саясат өнүгүүнүн ар кандай жолдорун басып өтүп, 2010-жылдагы этностор аралык кагылышуудан кийин өлкөбүздө ушул маселеге олуттуу маани берилип жатат, анын натыйжасында жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүү, этностор аралык ынтымакты бекемдөө, жарандык иденттүүлүктү жана туруктуулукту камсыздоо иштерине өбөлгө түзүүчү “Кыргыз жараны” концепциясы иштелип чыккан[1].

Бүгүнкү күндө жүздөн ашуун ар улуттар жашаган Кыргызстан элинин биримдигин жана этностор ортосундагы мамилелерин чындоо максатында ишке ашырылып жаткан “Кыргыз Жараны” концепциясы коомдун бардык чөйрөлөрүндө тааныштырылып, өзүнүн гумандуу идеялары менен көпчүлүктүн сүймөнчүлүгүнө ээ болду. Алгачкы эки жылда концепция менен тааныштыруу гана иштери жүргүзүлүп келди, бардык этностук жамааттарынын этномаданий өзгөчөлүгүн сактоо менен жалпы жарандык иденттүүлүктү калыптандырып, аны жайылтуу үчүн жагымдуу чөйрөнү өнүктүрүү иштери турат.

Жарандык иденттүүлүктүн өзөгүн түзгөн этнос, улут, иденттүүлүк, жарандуулук, этностор аралык мамилелер сыяктуу түшүнүктөр көп талкууну жаратат, себеби булар көп кырдуу түшүнүк катары саясий, социалдык, психологиялык, экономикалык, лингвистикалык ж.б. аспектилерде каралат, бирок чакан макаланын мазмунунда алардын баарын чагылдыруу мүмкүн эмес, андыктан анын айрым аныктамаларына токтолсо болот. Батыш изилдөөчүлөрү улут дегенди жарандык коом деп түшүндүрүп келишкен. XVII кылымдан тарта этнос жана улут деген терминдер “эл”, “жаран” дегенди билдирген. Философ жана тарыхчы Э.Ренан: “улут – бул улуу биримдик, анын өзөгүндө ыйык сезимдер жатат” деп жазат[2.56-58], Улуу Француз революциясынын ишмери Аббат Сиес өзүнүн памфлетинде “Үчүнчү бийлик деген эмне? Үчүнчү бийлик – бул улут” деп жазат. 1789-жылы Францияда “Улуттук жыйын” деп жарыялашып, ошондон тарта улут эркин адамдардын бирикмеси катары кабылданып, алардын биримдиги улутуна, тилине, маданиятына көз каранды болбостон, саясий жактан аныкталып калган [3.].

Француз ойчулу Д.Дидро дагы “улут” түшүнүгүн “эл” деген түшүнүк менен аныктаган. Философ жана агартуучу К.А.Гельвеций “Адам жөнүндө” деген эмгегинде төмөндөгүдөй мүнөздөмө берет: “Улут – бул бардык жарандардын жыйындысы, ал эми коомдук бакыт – бардык инсандардын бактылуулугунан турат”. Анын пикиринде ар бир адамдын бактысы – мамлекеттин күчү менен корголгон бакыт болуп эсептелет[3.].

Этнос, улут тууралуу белгилүү немец окумуштуусу, социолог М.Вебердин теориялары дагы чоң мааниге ээ, М.Вебер улут – бул саясий категория, “коомдук сезим”, ал эми сезим бар жерде улут калыптанат деп эсептеп, улут түшүнүгүн жандуу сезим менен байланыштырган, бул жерде бүгүнкү күндө да актуалдуу болуп жаткан патриоттуулук аң сезим жөнүндө сөз болуп жатат[2.58].

Социолог П.А.Сорокин өзүнүн көп функционалдуу концепциясында “улут” – бир мамлекеттин жарандары” деп белгилейт. Ошондой эле америкалык окумуштуу Ф.Янг дагы төмөндөгүдөй пикирин жазган: “Этникалык группаны – социалдык группа катары тар жана кенен маанисинде караса болот, тар маанисинде этнос өзүнүн уникалдуу маданияты жана улуттук таандыгы менен башкалардан айырмаланат, ал эми кенен маанисинде анын расалык айырмачылыктары каралат”. Автор белгилегендей, АКШда Европа тектүү, Африка тектүү, Азия тектүү америкалыктар жана жергиликтүү америкалыктар деп бөлүнөт, бирок белгилүү болгондой баардык америкалыктар өзүн бир мамлекетке таандык жарандуулугун жогору коюшат[2.58].

Демек, жогорудагы окумуштуулардын көз карашында бир жалпылык байкалат, анда айтылгандай адегенде уруулар, анан эл, андан соң этнос, кийин бир мамлекетте жашаган ар кыл этностор улут болуп калыптанат, ошентип улуттук иденттүүлүк жарандык иденттүүлүккө өсүп жетет. Полиэтникалык алдынкы мамлекеттердин тажрыйбаларына таянсак, андай коомдо эң биринчи кезекте этностор аралык баарлашуу маданияты жогорку деңгээлге жеткен, алар төмөндөгү типтүү өзгөчөлүктөргө ээ:

- көп улуттуу мамлекетте баарлашуу жөндөмү;
- башка элдин улуттук кадыр-баркына, алардын маданиятына, каада-салттарына сый мамилеси;

- этникалык эгоизмден, текеберчиликтен арылуу жөндөмдүүлүгү;
- жашаган аймагындагы элдин тилин урматтоо ж.б.[4. 115].

Адамзат тарыхында улуттар аралык же этностор аралык мамилелер өзгөчө мааниге ээ, себеби бакубаттуу, телегейи тегиз жашоонун бирден бир фактору болуп элдердин ортосундагы ынтымак болуп саналат, ал эми уруулар, этностор, улуттар ортосунда ынтымагы, биримдиги жок болсо алардын башы чыр чатактан чыкпайт. Белгилүү саясатчы, Сингапурдун легендарлуу лидери Ли Куан Ю: “Мен жана менин кесиптештерим расалар аралык согуштун кайгылуу окуяларынан кийин өлкөдө расасына, улутуна, тилине, динине карабай бардык жарандарга бирдей укуктарды камсыз кыла турган коомду курууну тандадык”, – деп жазат[5.21]. Белгилүү болгондой, Ли Куан Ю кырк жылга жетпеген аралыкта Сингапурду абдан өнүктүрүп, дүйнөдөгү алдыңкы мамлекеттердин катарына киргизген улуттук лидер, ал эми ушундай жетишкендиктердин артында биринчи иретте туура жүргүзүлгөн этностор аралык саясаты болуп саналат.

Жогоруда айтылгандай, Кыргыз Республикасында 2021-2026-жылдарга карата кабыл алынган “Кыргыз жараны” концепциясы мурунку 2013-2017-жылдарга элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо концепциясынын логикалык уландысы болгону менен, мурунку документке караганда колубуздагы концепциянын багыты ар тараптуу кеңейгенин байкаса болот, ал төмөндөгүчө берилген:

1. Кыргыз жараны деп өзүн таанууну аң-сезимдүү түшүнүүнү калыптандыруу.
2. Кыргызстан элинин биримдигин чыңдоо, толеранттуулукту жогорулатуу жана көп түрдүүлүк дөөлөттөрүн урматтоону сактоо.
3. Мамлекеттик тилди өнүктүрүү, көп тилдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү.
4. Башкаруу жана чечим кабыл алуу процесстерине катышууга бирдей шарттарды түзүү.
5. Саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына карата ишенимди жогорулатуу [1].

Ушунда көрүнүп тургандай ар бир пункту өзүнчө чоң саясат, демек аткарыла турган иштер дале көп. “Кыргыз жараны” концепциясынын авторлорунун бири, белгилүү эксперт Чынара Эсенгул актуалдуу делген маселелерди санап өтүп, концепциянын касиеттерин, укуктарын, милдеттерин элге түшүндүрүү, терминдик чаташтыктарды чечмелөө (улут, нация, национальность, этнос, жарандуулук, иденттүүлүк ж.б.) жана жарандык билим берүү (гражданское образование) сыяктуу ири жумуштар жасалышы керектигин белгилейт. Ушуну менен катар ал абдан маанилүү маселеге токтолуп, концепцияны учурда ишке ашыруу үчүн үч чоң багытта иш алып барууну сунуштаган, ал багыттар логотипте берилген: “Мекеним менден башталат, мамлекет менден башталат, тазалык менден башталат”. Анын пикиринде үй-бүлөө институту, билим берүү системасы, маданият, маалымат системасы ж.б. аркылуу тарбия берип, акырындан жарандык иденттүүлүктүн маанисин терең жайылтууга болот. Калкка түшүндүрүүдө жаран жана мамлекет, жаран жана коом, жаран жана табият деп ар бир кыргыз жараны өз мекени үчүн жоопкерчиликтүү мамилеге үйрөнүүсү керектиги айтылат.

“Мекеним менден башталат” түшүнүгү жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүүнүн идеологиялык багыты катары кабылданышы керек. Ар бир кыргыз жараны расасына, улутуна, динине, социалдык абалына, регионалдык таандыгына карабай өз өлкөсүнүн патриоту болууга тийиш. Албетте патриоттуулук сезимди адамга күч колдонуп мойнуна илүү мүмкүн эмес. Индивиддин патриоттуулук же мекенчилдик сезимдери калыптаныш үчүн ал өзү жашаган коомдун толук кандуу мүчөсү катары ишеними бекем болуш керек. Кыргызстандын эли ар убакта ынтымактын, достуктун, мекенчилдиктин, стабилдүүлүктүн баркын жакшы билет, себеби анын тар жол, тайгак кечүүсү, басып өткөн жолу, тарыхый эс тутуму ушундай кылып калыптандырды. Кыргызстан полиэтникалык мамлекет катары мурунку мезгилдерден бери коңшу өлкөлөр менен жана башка этностордун өкүлдөрү менен толеранттуу, тең укуктуу, гармониялуу мамилелерин сактап келишкен. Мындай сапаттардын келип чыгышына кыргыздардын түрдүү этникалык группалардын өкүлдөрү менен маданий-руханий байланыштары, экономикалык кызыкчылыктары, үй-бүлөлүк, куда-сөөктүк мамилелери түрткү болгондуктан кыргыз эли өзүнүн тарыхый жеринде консолидациялык касиеттерди татыктуу алып жүргөндүгүн эч ким тана албайт. Адамкерчилик, боорукерлик, айкөлдүк касиеттерге ээ болуусуна сөзсүз түрдө “Манас”, “Семетей”, “Сейтек”, “Кожожаш” сыяктуу бир эле адабий эмес, руханий-философиялык дөөлөттөр чоң таасирин тийгизип келген. Алсак “Манас” эпосундагы “Кулалы таптап куш кылдым, курама жыйып журт кылдым”, “Бөлүнбө кыргыз бөлүнбө, бөлүнсөң бөрү жеп кетет, бөлүнүптүр кыргыз деп, бөлөк элге кеп кетет”, “Бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгаралы” деген саптары бүгүн мамлекеттик ураанга айланып бараткандыгы талашсыз. Демек, Кыргызстанда мындан ары да этностор аралык ынтымакты чыңдоо үчүн мамлекеттик деңгээлде, жарандык коомдун деңгээлинде, карапайым калктын деңгээлинде бирдиктүү саясат жүргүзүп, аны ишке ашыруу үчүн бардык механизмдерди колдонуу зарыл.

Мындай чоң иштерде төмөндөгүлөрдү сунуштаса болот:

1. Бала-бакча, мектеп, жогорку окуу жайлардын окуу программаларына жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу боюнча предметтерди киргизүү;
2. Маданий-массалык иш-чараларды уюштуруу; (ырдайлы кыргыз ырларын, көп улуттук маданият фестивалдары, ыр кесе салтын этностор аралык уюштуруу, маданият кербени деп көчмө концерттерди уюштуруу ж.б.)
3. Кыргызстандын өнүгүшү үчүн өз салымдарын кошуп келе жаткан ар этностун өкүлдөрүн таанытуу максатында көп сериялуу тележурналдарды тартуу (мисалы билим берүү системасында профессор Б.Х.Кубаев – карачай этносунун өкүлү, маданият тармагында Юрий Бобков – орус этносунун өкүлү, спорт тармагында Валентина Шевченко – орус этносунун өкүлү, космосту багындырган Салижан Шарипов – өзбек этносунун өкүлү ж.б.)
4. Мультикультурализм же маданий көп түрдүүлүктүн өлкө үчүн пайдалуу жактарын кылдаттык менен жайылтуу;
5. Алдынкы чет өлкөлөрдөгү этностор аралык мамилелерди жакшыртуу боюнча тажрыйбаларын изилдеп, анын керектүү жактарын колдоно билүү;

Ошентип “Мекеним менден башталат” деген терең философиялык түшүнүк коомчулук тарабынан туура кабылданса, ал сөзсүз түрдө Кыргызстан элин бириктире алган, этностор аралык мамилелерди жана жарандык иденттүүлүктү өнүктүрө алган күчтүү идеологиялык фактор боло алат. Мамлекет тарабынан туура жүргүзүлгөн этностор аралык саясаттын натыйжасында жарандык иденттүүлүктүн өнүгүшү үчүн жагымдуу чөйрө түзүлүп, өлкөнүн келечеги саясий-экономикалык, маданий-социалдык жактан өсүү жолунда болмок.

Кыргызстан үчүн бүгүнкү күндө дагы бир маанилүү маселелерден болуп экология эсептелет, андыктан “тазалык менден башталат” деген жөнөкөй сүйлөмдүн артында чоң көйгөй жатат. Абдан кооз жаратылышы, ак мөңгүлүү тоолору, дүйнөдөгү эң таза көлдөрү, аккан суулары, чер токойлору, ак илбирстери, тоо текелери, аркарлары менен таанылган биздин мекен жыл өткөн сайын аба ырайдын өзгөрүшү менен, адамдардын айлана-чөйрөгө катуу зыяндарды келтиришинин натыйжасында экологиялык катастрофага кабылуу коркунучунда турат. Аба-суунун бузулушу, мөңгүлөрдүн эриши, жаратылыштын койнунда тоодой болуп төгүлүп жаткан таштандылар, борбор калаабызда жылда кайталанып келе жаткан түтүн, ыштардын көйгөйү күч алууда. Мамлекеттик деңгээлде экология темасы борбордук маселеге айланып, ар кандай иш-чаралар жүргүзүлүп келгени менен, алгылыктуу жыйынтык чыга элек. Эмне себептен өлкөнүн ар бир жараны айлана-чөйрөнү сактаганга аракет кылышпайт? Эмнеге алар жарандык милдетин аткарышпайт? Кыргызстандын ар бир жаранын ойгото турган, мекени үчүн жоопкерчилигин күчөтө турган кандай ыкмаларды колдонсо болот? Мына ушул сыяктуу суроолор Кыргызстандын ар бир жаранын ойлондуруш керек, бул жерде этностук таандыгы, диний көз карашы, саясий көз карашы, регионалдык таандыгы, жана башка айырмачылыктарына карабай ар бир адам өзү жашап жаткан мамлекети үчүн жоопкерчиликтүү мамилеге үйрөнүүсү зарыл.

Албетте, жогоруда айтылгандай үй-бүлөөдөн, бала-бакчадан, мектептерден, жогорку окуу жайлардан баштап иштеген эмгек жамаатына чейин тарбия иштерин жүргүзүп жарандык жоопкерчиликке үйрөтсө болот, ал жөнүндө бардык постулаттарда айтылып келген. Бирок белгилүү болгондой, таалим-тарбия иштери өз максатына жетпегендиктен коомдо көйгөйлөр абдан көп болуп, анын ичинде экологиялык маданияттын жоктугу орун алып жатат да. Демек, өзгөчө жаш муундарга туура тарбия берүүдө учурдагы заманбап ыкмаларды көбүрөөк колдонуу зарылчылыгы келип чыкты.

Мурда маалымат кызматын теле-радио, басма сөз булактары аткарып келген болсо, бүгүнкү күндө интернет, социалдык тармактар өтө тез, жеткиликтүү жана ыңгайлуу маалымат каражаттары болуп саналат. Азыр ар бир адамда чөнтөк телефон, гаджет, смартфондор болгондуктан ал адам маалыматтык технология менен 24 саат ажырагыс абалда жүрөт. Дал ушул маалыматтык технологиялардын жардамы менен ар бир адамга баалуу, пайдалуу таасир этсе болот. Мисалы, акыркы учурда Кыргызстанда чет өлкөдөн келген туристтер көбөйүп баратат, алардын арасында убактылуу жарандык алгандар да бар. Алар социалдык тармактарда өз баракчаларына биздин мекенибиздин кайталангыс кооздугун, элибиздин меймандостугун, толеранттуулугун, тамак-аштын даамдуулугун, орус тилинде жана башка чет тилдерде эркин сүйлөгөндүгүн абдан суктануу менен жарыялап келишет. Алар биздин мамлекет тууралуу дүйнө жүзүнө маалымат таратып, бир жагынан реклама жасап, бир жагынан этно-маданий жаңылыктарды жайылтышууда.

Азыркы учурда блогосфера аракеттери менен өлкөбүздүн жалпы жарандарына маалыматтык, тарбиялык, эстетикалык, кругозордук багытта көп иштерди алып барса болот. Ушул эле экологияны, айлана-чөйрөнү коргоо милдетин арттыруу үчүн окуучулардын же студенттердин арасында эң мыкты

видеорепортаж же видеоматериал тартуу боюнча конкурс жарыялап койсо креативдүү маалыматтарды даярдай алышат, аны тартып жатып жаш муундардын көз караштары өзгөрөт, ички дүйнөсүнө чон таасири тиет жана соцтармактар аркылуу жалпы коомчулукка тарайт, себеби азыркы жаштар жалаң IT-технологиянын, цифровизациянын тилинде сүйлөшүп калган заман.

Жакынкы арада “Тазалык” муниципалдык ишканасынын жетекчиси Р.Алиев блогосфера аркылуу кыргыз коомчулугунда жакшы көрүнүштөрдү жайылтып жаткандыгына күбө болдук. Ал борбор калаанын ар бир районун кыдырып, таштандыларды туш келди ыргытып, төгүп жаткан жарандарга карата видеорепортаж тартып, волонтерлер менен биргеликте жекшембилик уюштуруп, социалдык тармактарга таркатып, элдин жоопкерчилигин ойготууда. Ушул сыяктуу креативдүү ыкмалар учурда эффективдүү жыйынтык берерине толук ишенсе болот. Бир жагынан Р.Алиевдин азербайжан улутунда болгондугу жана Кыргызстандын жараны катары кыргызча суудай сүйлөп, ак калпак кийип, мекендештерин тазалыкка чакыруу көпчүлүктүн сүймөнчүлүгүнө ээ болууда. Демек, концепциянын ар бир бир багытына иштеп жатат, ал башка улуттун өкүлү, ал мамлекеттик тилде эркин сүйлөйт, ал башкаруу жана чечим кабыл алуу процесстерине түздөн түз катышууда, ал мамлекеттик органдын өкүлү, башкача айтканда концепциянын максаты ишке ашырылышы үчүн жагымдүү чөйрөнүн бир мисалы болуп саналат.

Ушул эле сыяктуу дагы бир мисал, мындан бир жарым жыл мурун Орусия менен Украинанын ортосундагы согуштук операция башталгандан бери Орусия аймагында жартылай мобилизация жарыяланып, согушка катышуудан баш тарткан жарандары өлкөдөн чыгып кетүүгө мажбур болушту. Маалыматтарга караганда миллионго жакын жарандары алыскы жана жакынкы коңшу өлкөлөрдө баш калакалашууда. Учурда Кыргызстанда да орус жарандары убактылуу түнөк таап турушканы белгилүү. Алардын көпчүлүгү инстаграм баракчаларында Кыргызстан жөнүндө абдан жакшы маанайдагы постторду жарыялап, этностор аралык, улуттар аралык, дегеле мамлекеттер аралык ынтымакка салым кошууда, албетте алар убактылуу гана байырлашат, бирок кыргызда сөз бар эмеспи “бир жолу даам сызган жериңе миң күнү саламыңды айт” деп, эгерде чет өлкөлүк меймандарга сый-урмат менен мамиле кылып турса, албетте келечекте жагымдуу чөйрө өнүгө берет.

Владимир Емельянов – Орусиянын ютуб-блогери, Калугадан Кыргызстанга келип, убактылуу жашап жатат. Ал өзүнүн блогунда белгилегендей, аң-сезим менен согушка баруудан баш тарткан, ага анын саясий жеке көз-караштары себеп болгон, андыктан мобилизациянын биринчи эле күнүндө эзели көрбөгөн Кыргызстанга учуп келе берген. Владимирдин контенти абдан кызыктуу, ал өзгөчөлөнгөн стиль менен Кыргызстан жөнүндө көптөгөн маалыматтарды бере алат, аны эң биринчи суктандырган нерсе кыргыз элинин меймандостугу, автордун айтымында бул кыргыз элинин эң башкы өзгөчөлүгү болуп саналат. Албетте Орусиянын блогери үчүн жеке жашоосу биринчи орунда болсо керек, бирок ошону менен катар эле ал өзүнүн катталуучуларына саясий, социалдык, маданий, керек болсо экономикалык жактан баалуу кеңештерин берет. Эң негизги идеясы, согушту жектейт, улуттар аралык ынтымакты үндөйт жана келечек муундар үчүн өз мекенинен айрылуу өтө оор экендигин эскертип турат.

Лариса Булина – Орусиянын ютуб-блогери өзүнүн каналына көп улуттуу Кыргызстан жөнүндө абдан кызыктуу, сапаттуу, көп түстүү эффект менен тартылган материалдарды жүктөп, миллионго жакын катталуучуларына эң жакшы маанай тартуулап келет. Анын контентинде кыргыздардын каада-салты, үрп-адаты, кооз жаратылыш парктары, ошондой эле Кыргызстанда жашаган башка улуттун өкүлдөрүнүн жашоо-турмушу, маданияты тууралуу маалыматтар жогорку профессионалдык деңгээлде чагылдырылган.

Ошентип, блогосфераны өнүктүрүп, жогорудагы аты аталган авторлордун контенттерин колдонуп, аларды жайылтып, блогерлер менен ар кандай маданий иш-чараларды уюштуруп, жалпы коомчулукка “Кыргыз жараны” концепциясынын багыттык иштерин жайылтса туура болот.

Жыйынтыгында айтсак, бүткүл дүйнөлүк ааламдашуу, интеграция жана санариптештирүү процесси Кыргызстанга дагы өз таасирин тийгизүүдө. Эгерде мындан сегиз-он жыл мурун ааламдашуу ар бир кыргызстандыктын эшигин каккылап келет деген метафоралык сөздөргө тамашалуу караган болсок, бүгүнкү күндө бул нерсе реалдуу чындыкка айланды. Кыргызстан дүйнөлүк коомчулуктун бир бөлүгү катары саясий, геосаясий, маданий, социалдык, экономикалык, экологиялык, маалыматтык ж.б. процесстерден четте тура албагандыгына толук ынандык. Ушундай глобалдуу жана өздүк уникалдуу шартта өлкөбүздөгү көп түрдүүлүк жана алардын өз ара гармониялуу мамилелери ички жана тышкы таасирлерден көз каранды экендигине күбө болуп отурабыз. Демек “Кыргыз жараны” концепциясы өз убагында көптөгөн маселелерди алдын алуучу, этностор аралык мамилелерди чыңдоочу, көп түрдүүлүк шартта ынтымак, толеранттуулук, айкөлдүк касиеттерди калыптандыруучу долбоор болуп калышына

ишеним абдан чоң. Жогорудагы анализден улам “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашырууда жагымдуу чөйрөнү өнүктүрүү үчүн төмөндөгүдөй сунуштарды берсе болот:

- Концепциянын алкагында маданияттар аралык коммуникацияны өнүктүрүү;
- Этностор аралык маданий, адабий, таалим-тарбиялык иш-чараларды өткөрүүнү улантуу;
- Интернет, медиатеchnология, социалдык тармактар, блогосфера ресурстары аркылуу “Кыргыз жараны” концепциясын жайылтуу;
- 2023-жылда өткөрүлө турган “Элдик курултай” жыйынында “Кыргыз жараны” концепциясынын тегерегиндеги маселелерди талкууга коюу;
- Кыргызда айтылгандай “арканды алыс таштап”, “Кыргыз жараны” концепциясынын келечекте аткара турган ролун, коомдогу ордун бүгүнкү күнү аныктап, ошого карата мамлекеттик саясаттын бир приоритети катары калыптандыруу;

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз Жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы. Бишкек, 2020.
2. Этнополитические процессы в Кыргызстане. Монография. Бишкек, 2021. 265 стр.
3. Лысенко. Межэтнические и межнациональные отношения. Социально-философский анализ понятий // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – №6.
4. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=11090> (дата обращения: 19.09.2023).
5. Вартаньян Э.Г. Межэтнические отношения и пути урегулирования межнациональных конфликтов. Историческая и социально-образовательная мысль. 2014. № 3 (25). С.115
6. Ли Куан Ю. Из третьего мира – в первый. История Сингапура 1965-2000. Москва, 2019. С.565.

List of references used:

1. Concept development of civic identity - Kyrgyz jarany in the Kyrgyz Republic for the period 2021-2026
2. Ethnopolitical processes in Kyrgyzstan. Monograph. Bishkek, 2021. 265 pp.
3. Lysenko. Interethnic and interethnic relations. Social and philosophical analysis of concepts // Modern problems of science and
4. Vartanyan E.G. Interethnic relations and ways to resolve interethnic conflicts. Historical and socio-educational thought. 2014. No. 3 (25). P.115
5. Lee Kuan Yew. From the third world to the first. History of Singapore 1965-2000. Moscow, 2019. P.565.

Торогельдиева Бактыкан Макишевна
Жусуп Абдрахманов атындагы
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу мамлекеттик башкаруу академиясынын
саясий илимдеринин доктору, профессору

Калиев Азамат Сайитович
Кантөрө Шарипович Токтомаматов атындагы
эл аралык университетин
саясий илимдеринин кандидаты, доценти

“КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” КОНЦЕПЦИЯСЫН ИШКЕ АШЫРУУ: АБАЛЫ ЖАНА КӨЙГӨЙЛӨРҮ (ЖАЛАЛ-АБАД ОБЛУСУНУН МИСАЛЫНДА)

Аннотация

Бул макалада “Кыргыз жараны” концепциясынын ишке ашыруу механизмдери талкууланды. Макалада глобалдык чакырыктардын шартында мамлекеттүүлүктү сактоо үчүн жарандык иденттүүлүктүн калыптанышынын мааниси талданат. «Кыргыз жараны» концепциясын ишке ашыруу боюнча Жалал-Абад областы боюнча 413 респонденттен социологиялык онлайн сурамжылоонун жыйынтыгы көрсөтүлдү. Сурамжылоого облустун 7 районунан жана 6 шаарынан респонденттер катышкан. Бул концепцияны ишке ашырууда мамлекеттик жана муниципалдык бийлик органдары тарабынан төмөнкүдөй кыйынчылыктар жана кемчиликтер аныкталды: мамлекеттик тил катары кыргыз тилинин ролун баалабоо; респонденттердин бийликке болгон ишениминин төмөн деңгээли; кыргыз коомдун ичиндеги келишпестик жана бөлүнүүчүлүк көрүнүшү болушу ж.б. Макалада республикада «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу боюнча мүмкүнчүлүктөр жана сунуштар көрсөтүлүп баса белгиленет.

Негизги сөздөр: иденттүүлүк, улуттук иденттүүлүк, иденттүүлүктүн калыптанышы, глобалдык, “Кыргыз жараны” концепциясы, анкета сурамжылоосу, жарандык коом, цивилизация, трансформация, мамлекеттик жана муниципалдык органдар.

Торогельдиева Бактыкан Макишевна
доктор политических наук, профессор
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
имени Жусупа Абдрахманова

Калиев Азамат Сайитович
кандидат политических наук, доцент
Международного Университета имени
Кантөрө Шарипович Токтомаматова

РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»: РЕАЛИИ И ПРОБЛЕМЫ (НА ПРИМЕРЕ ДЖАЛАЛ-АБАДСКОЙ ОБЛАСТИ)

Аннотация

В статье проведен анализ важности формирования гражданской идентичности для сохранения государственности в условиях глобальных вызовов. Показаны результаты, проведенного социологического онлайн-опроса 413 респондентов по Жалал-Абадской области по реализации концепции “Кыргыз жараны”. В опросе участвовали респонденты из 7 районов и 6 городов области. Выявлены следующие трудности и недоработки со стороны государственных и муниципальных органов по реализации данной концепции: недооценка роли кыргызского языка как государственного; низкий уровень доверия респондентов к власти; присутствия разделенности общества и т.д. В статье показаны и выделены возможности и рекомендации по формированию гражданской идентичности “Кыргыз жараны” в республике.

Ключевые слова: идентичность, национальная идентичность, формирование идентичности, глобальный, концепция “Кыргыз жараны”, анкетный опрос, гражданское общество, цивилизация, трансформация, государственные и муниципальные органы.

Torogeldieva Baktykan Makishevna
doctor of political science, professor
of the Academy of Public Administration
under the President of the Kyrgyz Republic
named after Zhusup Abdrahmanov

Kaliev Azamat Saiitovich
candidat of political science, associate professor
International University after named
Kantoro Sharipovich Toktomamatova

IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT “KYRGYZ ZHARANY”: REALITIES AND PROBLEMS (BASED ON THE EXAMPLE OF JALAL-ABAD REGION)

Annotation

The article analyzes the importance of forming a civil identity for preserving statehood in the face of global challenges. The results of a sociological online survey of 413 respondents in the Jalal-Abad region on implementing the “Kyrgyz Zharany” concept are shown. The survey involved respondents from 7 districts and 6 cities of the region. The following difficulties and shortcomings on the part of state and municipal authorities in implementing this concept have been identified: underestimation of the role of the Kyrgyz language as the state language; low level of respondents' trust in the authorities; presence of divided society, etc. The article shows and highlights opportunities and recommendations for the formation of the civic identity of “Kyrgyz Zharany” in the republic.

Keywords: identity, national identity, identity formation, global, concept of “Kyrgyz Zharany”, questionnaire survey, civil society, civilization, transformation, state and municipal agency.

Дүйнөдөгү заманбап мезгилинде болуп жаткан трансформациялар, кардиналдуу саясий, экономикалык жана социалдык өзгөрүүлөрдүн негизи, маани-маңызы менен руху боюнча глобалдашуунун өсүп жатканы, байланышы менен карама-каршы процесстерге алып келүүсүнө күбө болуп келебиз. Бир жагынан цивилизациялык стандарттардын, экинчи жагынан улуттук-маданий өзгөчөлүктөр менен баалуулуктарынын карама-каршылыгы дүйнөлүк тарыхта эч качан мынчалык курч жагдай бардык өлкөлөрүндө жана калктарынын жашоосунда болгон эмес. Натыйжада, глобалдашкан дүйнөлүк шартта улуттук иденттүүлүк проблемасы курч жана аны саясий изилдөө актуалдуу болууда. Улуттук иденттүүлүктүн кризиси бардык жерде байкалып, глобалдуу мүнөзгө ээ десек болот. Бүгүнкү күндө дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндөгү калк өз иденттүүлүгүн сактап калуу үчүн жаңы стратегияны табуу зарылдыгына туш болуп келет. Өнүгүү мүмкүнчүлүктөрүнөн тышкары, глобалдашуу да ачык ыңгайсыздыктарды жаратып, буга чейин белгисиз болгон көйгөйлөрдү жаратып жатат. Ал экономикалык, социалдык-маданий жактан демократиялашкан, маалыматташкан жана универсалдашкан планетардык процесстерде инсан менен коомдун негизги идентификациялык мүнөздөмөлөрүн “майдалоого” жана жоюуга умтулууда. Алардын кесепеттери боюнча эң коркунучтуу бул - улуттук иденттүүлүктүн кризиси. Дал ушундай формаларга жана масштабдарга ээ болуп жаткан кризис, аны жеңүү адекваттуу атаандаштыкка жөндөмдүү өнүгүү стратегиясын тандоону билдирбестен улуттук аман калуу маселесине айланып бара жатат десек болот.

Америкалык окумуштуу С.Хантингтон жазгандай бул таң калыштуу эмес. Эксперттердин пикири боюнча, жапондор географиялык өзгөчөлүгүнөн, тарыхы жана маданияты жагынан улам Азияга тиешелүү экендигин айтышат. Экинчи жагынан алар экономикалык гүлдөп-өнүгүшү, демократия жана заманбап техникалык деңгээли менен байланышкан Батыш цивилизациясына тиешелүү экендигин белгилешет. Бирок, азыркы мезгилге чейин кайсы цивилизацияга жакыныраак экендигин чече алышпайт. Ирандыктарды изилдөөчүлөр көбүнчө “өздүгүн издеген эл” катары сүрөттөшөт. Ошол эле изилдөөдө

Түштүк Африка, Кытай Тайваньда «улуттук өзгөчөлүк үчүн күрөш» менен алек болуп жатат деп эсептешет [1].

Эгемендүү мамлекетти түзүү менен демократияны өнүктүрүүнүн өз жолун изилдөөдө Кыргыз Республикасы (КР) улуттук эгемендүүлүк, коопсуздук чөйрөсү менен тыгыз байланышта болгон өзүнүн өзгөчөлүгүн тез арада аныктоо жана дүйнөлүк масштабдагы ордун моделдөө тандоосуна туш болду. Негизги коомдук-саясий институттарды демократиялаштыруу, дүйнөлүк экономикага интеграциялануу, улуттук кызыкчылыктарды ырааттуу коргоо - бул жарандык идентификациянын жаңы типтеринин калыптанышына таасир этүүсү, кыргыз коомунун өнүгүүсүнүн негизги тенденциялары десек болот.

Кыргыз коомунда жарандык иденттүүлүктүн калыптанышы жаңы саясий системага, социалдык катмарлануунун өзгөрүшүнө, жаңы калыптанып жаткан жана жок болуп бара жаткан баалуулуктарга байланыштуу өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө ээ. Кыргыз коомунун саясий кайра жаралышы социалисттик аң-сезимден баш тартуу менен базар экономикасынын либералдык демократиянын жаңы баалуулуктарын: эркиндикти, адилеттикти, теңчиликти, индивидуализмди кабыл алуусун билдирген. Эгемен Кыргызстанда жаңы саясий институттар, символдор, жарандык коом институттары түзүлө баштаган. Ошол эле учурда инсандык иденттүүлүк да өзгөрүп, өлкөдө жаңы иденттүүлүк калыптана баштаган. Ал ички жана тышкы чакырыктардын (глобалдык, маданий, аймактык, диний) таасирлеринде калыптанууда. Мамлекетте иденттүүлүктүн калыптануусу, идентификаторлордун ар кандай түрлөрүнүн ортосундагы эң татаал компромисстерди табуу болуп саналат. Эң негизги талап, Кыргызстанга өзүнүн улуттук эгемендүүлүгүн сактап калууга мүмкүндүк бере турган жана ошол эле учурда анын өнүгүүсүнүн интеграциялык перспективасын бузбай турган, мамлекеттеги бөлүнүү коркунучун болтурбоо, жарандар, этностор аралык конфликтердин жаралуусунун алдын алуу саясатын жүргүзүү зарыл.

Кыргызстан көп улуттуу мамлекет, учурда 100дөн ашык этностордун өкүлдөрү жашайт. Эң көп улуттар өзбектер, дунгандар, уйгурлар, тажиктер, орустар, түрктөр, татарлар. Этностор аралык мамилелерди жөнгө салуунун жана жарандык иденттүүлүктүн калыптандыруунун концептуалдык негиздери КРнын Конституциясында жана республиканын бир катар мыйзамдарында жазылган. Кыргыз коомунун консолидациясы жана интеграция талаптары өкмөттүк программаларында ишке ашыруу аракети болгон, бирок натыйжа болгон эмес. 2010-жылдагы этностор аралык конфликттерден кийин эффективдүү концепцияны иштеп чыгуу боюнча олуттуу идеялар пайда болуп, иденттүүлүктү иштеп чыгуу зарылдыгы жаралды. Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясы 2013-2017-жылдарга карата кабыл алынган [2]. Бул Концепция мамлекеттин этникалык саясатын жөнгө салууга багытталган биринчи стратегиялык документи десек болот, анын негизги багыты - Кыргызстанда элдин биримдиги менен этностор аралык мамилелерди чыңдоону аныктаган. Бул Концепциянын логикалык уландысы болуп 2020-жылдын 13-ноябрында КР президентинин жарлыгы менен 2021-2026-жылдарга Кыргызстанда "Кыргыз жараны" деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы бекитилген [3]. Концепцияда "Кыргыз жараны" түшүнүгүнө төмөнкүдөй аныктама берилген: "Кыргыз жараны" - бул этностук, диний, социалдык жана региондук таандыктыгына карабастан, Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык укуктары жана милдеттери бар Кыргыз Республикасынын жараны.

Бул стратегиялык документте КРнын бардык этностук жамааттарынын этномаданий өзгөчөлүгүн сактоо менен бириктирүүчү жалпы жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү жана жайылтуу үчүн жагымдуу чөйрөнү түзүү болуп саналат. Ошондой эле, Концепцияда төмөнкү натыйжаларга жетишүү максаттары коюлган:

- Кыргыз жараны деп өзүн таанууну өнүктүрүү үчүн шарттар камсыздалып, механизмдери иштелип чыгып, мамлекетте жашаган бардык жарандар өздөрүн Кыргыз жараны деп таанышат;
- КРнын жарандары этностук, диний жана башка таандыктыгына карабастан, өлкөнүн коомдук-саясий жана социалдык-экономикалык турмушуна катышышат (шайлоолорго катышуунун, салык төлөөнүн, жергиликтүү деңгээлде чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуунун өсүшү ж.б.) активдүүлүк көрсөтүшөт;
- Мамлекеттик тил өнүгүп жана КРнын жарандарынын мамлекеттик тилди билүүсү үчүн шарттар түзүлөт;
- Көп тилдүүлүк менен көп түрдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү үчүн шарттар түзүлөт;
- Мамлекеттик башкаруу, анын ичинде сот жана укук коргоо органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, мамлекеттик башкаруу системасында бардык этностук жамааттарынын өкүлдөрүнүн болушу камсыздалат;

- Жарандардын саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына болгон ишеними жогорулайт [3].

Ушул максаттарга байланыштуу Кыргызстандын бардык мамлекеттик органдары, анын ичинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен жарандык коомдун өкүлдөрү ушул Концепцияны ишке ашыруу үчүн салымын кошууга умтулуусу белгиленген.

2040-жылдарга чейин КРдин өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында “Кыргызстан – светтик, маданий, этностук, диний жактан айырмаланган жарандар ийгиликтүү жана өнүккөн мамлекетти курууга биргелешип умтулган мамлекет. Жарандык иденттүүлүк өлкөнүн эгемендигин бекемдөөнүн жана анын туруктуу бакубаттыгынын негизин түзөт. “КРдин жарандары, “Кыргыз жараны” – улуттук курулуш процессинде интеграцияланган, жарандык иденттүүлүк жана өз өлкөсү үчүн сыймыктанып бириккен, бирдиктүү ачык саясий-укуктук мейкиндикте, плюралисттик коомдо жашайт” [4] деп белгиленген. Кабыл алынган “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашырууда негизги жоопкерчилик КРсынын маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигине жүктөлгөн.

Кабыл алынган “Кыргыз жараны” концепциясынын ишке ашыруудагы абалы менен көйгөйлөрүн аныктоо максатында биз Жалал-Абад облусунда онлайн сурамжылоо жүргүзүүнү максат кылганбыз.

Жалал -Абад облусу калкынан саны менен Кыргызстанда экинчи орунду элейт, калкы 1 миллион 311 миң киши туруктуу жашайт [5], көп улуттуу коом, 30 дан ашык этностордун өкүлдөрү жашайт. Областа 8 район, 8 шаар, райондук маанидеги 3 шаар, 4 шаарча жана 68 айылдык аймак бар. Онлайн сурамжылоо 7 райондо: Сузак, Базар-Коргон, Ноокен, Аксы, Ала-Бука, Токтогул, Тогуз-Торо жана 6 шаарында: Жалал-Абад, Кара-Көл, Майлы-Сай, Кербен, Кочкор-Ата, Базар-Коргондо жашаган жарандардын арасында 2023-жылдын 18 сентябрынан 28 сентябрына чейин жүргүзүлгөн. Сурамжылоого 413 респондент катышкан, анын ичинен эркектер – 29,1% жана аялдар 70,9% түздү [6].

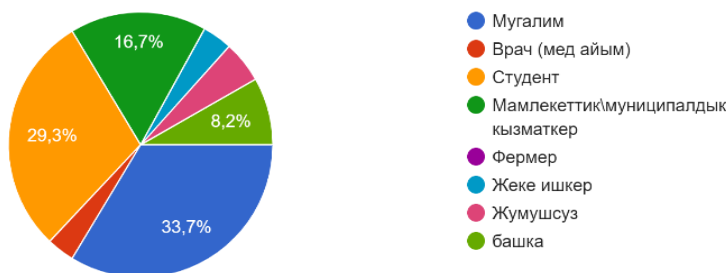
Таблица 1: Респонденттердин сапаттык көрсөткүчтөрү (процент менен берилген)

Жаш курамы		Билими:		Улуту		үй-бүлөөлүк абалы	
18-30 жаш	49,4%	орто билимдуу	29,1%;				
30-55 жаш	28,6%	кесиптик орто билим	10,7%;	кыргыздар	91,5%	үй-бүлөөлүү	53,3%
				өзбектер	8%	бойдоктор-	42,9%
				казактар	0,5%;	ажырашкандар	2,4 %;
				башка улуттар	0%	жесир	1,5%
46-55 жаш	15%	бүтө элек жогорку жана жогорку билимдүү	60,3%				
56 жаш жана андан жогору	7%						

Диаграмма 1. Респонденттердин кесиби

7. Сиздин кесибиңиз

413 ответов

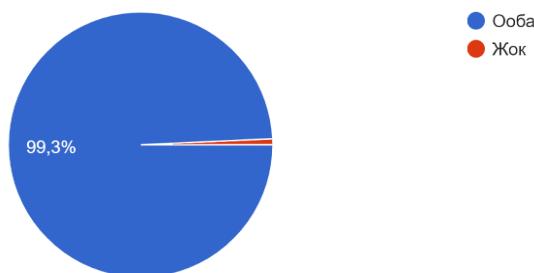

Кесиби боюнча мугалимдер -33,7%, студенттер 29,3%, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлер -16,7%, жеке ишкерлер -3,6%, жумушсуздар – 5,1%, врач/медайым -5,1%. катышкан. Курактык курамы боюнча жана кесиптик курамынын көрсөткүчтөрүнөн көрүнүп тургандай, респонденттердин сапаты ар түрдүү.

Диаграмма 2. Сиз өзүңүздү Кыргызстандыкмын деп эсептейсизби?

9. Сиз өзүңүздү Кыргызстандыкмын деп эсептейсизби?

413 ответов

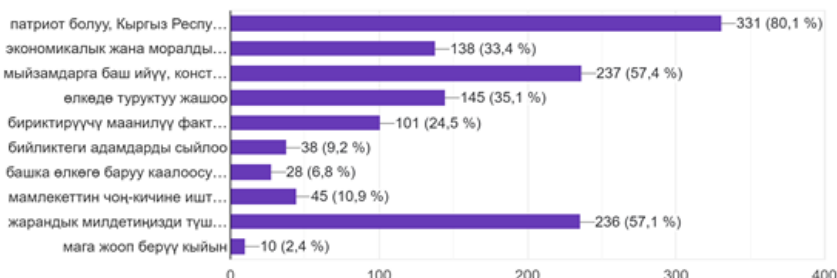

2 диаграммада көрсөтүлгөндөй- Сиз өзүңүздү Кыргызстандыкмын деп эсептейсизби? - деген суроого 413 респонденттин ичинен 99,3 % Кыргызстандын жараны деп өзүн эсептешкен, 0,7 % же 3 киши - жок деп жооп беришкен.

Диаграмма 3: Кыргызстандын жараны болуу сиз үчүн эмнени билдирет?

10. Кыргызстандын жараны болуу сиз үчүн эмнени билдирет? (3 төн кем эмес жоопту тандаңыз).

413 ответов

3-диаграммада көрсөтүлгөндөй Кыргызстандын жараны болуу сиз үчүн эмнени билдирет? - деген суроого респонденттердин 80,1% патриот болуу, КР сүйүү деп жооп беришкен; экономикалык жана моралдык жактан өзүндү ишенимдүү жана туруктуу сезүү деп - 33,4%; мыйзамдарга баш ийүү, конституцияны сыйлоо деп- 57,4%; өлкөдө туруктуу жашоо деп - 35,1%; бириктирүүчү маанилүү фактор катары мамлекеттик тилди билүү жана өздөштүрүү деп - 24,5%; бийликтеги адамдарды сыйлоо - 9,2%; башка өлкөгө баруу каалоосун сезбөө - 6,8%; мамлекеттин чоң-кичине иштерине аралашканыбызды сезүү

- 10,9%; жарандык милдетинизди түшүнүү, жарандык жоопкерчилик жана жарандык абийирге ээ болуу - 57,1%; мага жооп берүү кыйын деп - 2,4 % жооп беришкен.

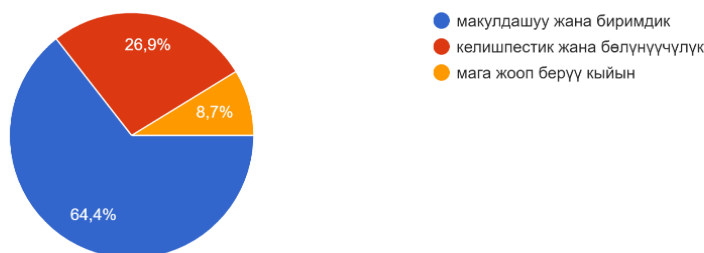
Кыргызстандын жараны болуу сиз үчүн эмнени билдирет? – деген суроого 80,1% - патриот болуу, КР сүйүү деп жооп беришкен, бирок жарандык милдетинизди түшүнүү, жарандык жоопкерчилик жана жарандык абийирге ээ болуу деп - 57,1% эле респондент жооп берген. Бул көрсөткүч жарандардын укуктары жана милдеттери жөнүндө мамлекеттик органдар менен калктын ортосунда агартуу жана түшүндүрүү иштерин тактоо жана жүргүзүү зарылдыгынан кабар берет.

“Кыргыз жараны” концепциясында мамлекеттик тил өнүгүп жана КРнын жарандарынын мамлекеттик тилди билүүсү үчүн шарттар түзүлөт деп максат коюлган, ошентсе да респонденттердин 24,5% эле кыргыз тилди бириктирүүчү маанилүү фактор катары билүү жана өздөштүрүү деп эсептешкен. Бул дагы мамлекеттик тилди үйрөнүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүүнүн зарылдыгы менен маанилүүлүгүн көрсөтүп турат. Концепциянын дагы бир талабы бул жарандардын саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына болгон ишеними жогорулатуу. Бирок респонденттердин жооптору бийликтеги адамдарды сыйлоо деп - 9,2 % эле жооп беришкен. Бул көрсөткүч облустун жарандарынын ишенимине ээ болуу үчүн бийлик органдары тарабынан шашылыш иштерди жүргүзүү зарылдыгын олуттуу түрдө көрсөтүп турат.

Диаграмма 4: Сиздин оюнузча, бүгүнкү күндө өлкөбүздө жарандардын арасында төмөндө жазылгандардын кайсынысы мүнөздүү деп ойлойсуз?

11. Сиздин оюнузча, бүгүнкү күндө өлкөбүздө жарандардын арасында төмөндө жазылгандардын кайсынысы мүнөздүү деп ойлойсуз?

413 ответов

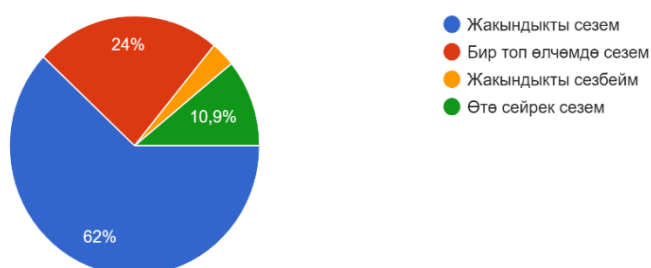

4 - диаграммада көрсөтүлгөндөй “Сиздин оюнузча, бүгүнкү күндө өлкөбүздө жарандардын арасында төмөндө жазылгандардын кайсынысы мүнөздүү деп ойлойсуз? - деген суроого: Макулдашуу жана биримдик 64,4%, келишпестик жана бөлүнүүчүлүк деп 26,9%, мага жооп берүү кыйын 8,7% деп жооп беришкен. Тилекке каршы, 26,9% респондентер коомдогу пикир келишпестик жана бөлүнүүчүлүк бар деп жооп беришкен, мына ушул көйгөйлөргө мамлекеттик органдар көңүл бурушу зарыл, коомдогу биримдик өлкөнүн өнүгүүсүнүн ачкычы деп талап кылышы замандын талабы.

Диаграмма 5: Кыргыз Республикасынын жарандардын арасында өзүнүздү канчалык денгээлде алар менен жакындыкты сезесиз ?

12. Кыргыз Республикасынын жарандарынын арасында өзүнүздү канчалык денгээлде алар менен жакындыкты сезесиз?

413 ответов

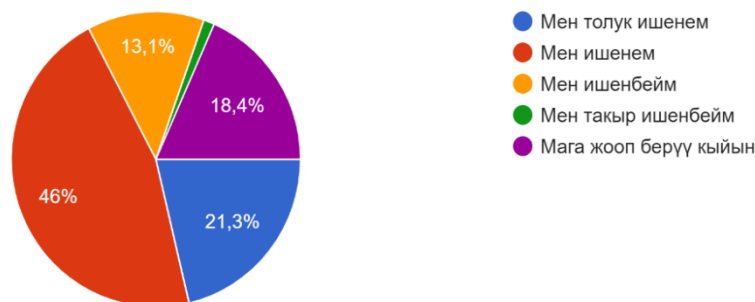

5 - Диаграммада көрсөтүлгөндөй Кыргыз Республикасынын жарандарынын арасында өзүнүздү канчалык денгээлде алар менен жакындыкты сезесиз? - деген суроого: жакындыкты сезем - 62%, бир топ өлчөмдө сезем - 24%, жакындыкты сезбейм - 3,1%, өтө сейрек сезем - 10,9 % деп жооп беришкен. Ошентип 4 диаграммада көрсөтүлгөндөй - 14% респонденттер жарандар өзүнүн жарандарынын жакындыгын сезишпейт. Бул көйгөйлөргө мамлекеттик жана муниципалдык органдар көнүл буруп жарандардын өзүн таанууну өнүктүрүү үчүн шарттар жана механизмдер иштелип чыгышы зарылдыгын талап кылат.

6. Диаграмма: Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарына ишенесиз?

18. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарына канчалык денгээлде ишенесиз?

413 ответов

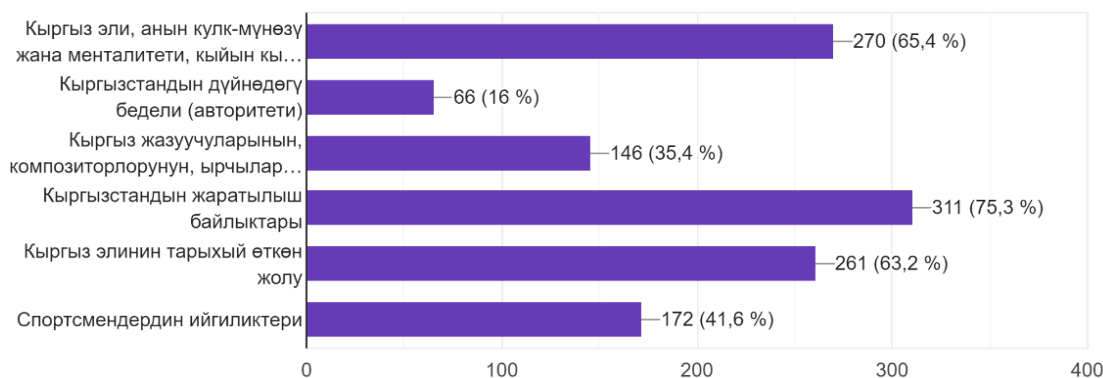

6 - диаграммада көрсөткөндөй Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарына - 46% ишенем, - 21,3% толук ишенем, - 18,4% мага жооп берүү кыйын, - 13,1% мен ишенбейм, - 1,2% мен такыр ишенбейм деп жооп беришкен. Белгилүү болгондой, бийликке болгон ишеним өкмөттүн легитимдүүлүгүнүн маанилүү көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат жана сурамжылоо көрсөткөндөй, респонденттердин 14,5% бийликке ишенбөөчүлүгүн айтышкан. Бул көрсөткүч калктын ишенимине ээ болуу үчүн бийликтин аракетинин зарылдыгын көрсөтүп турат.

7. Диаграмма: Мамлекет төмөнкүлөрдүн кайсынысы менен сыймыктанат?

19. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы менен Кыргызстан сыймыктанат деп ойлойсуз? (3 төн кем эмес жоопту тандаңыз)

413 ответов

7 - диаграммада көрсөтүлгөндөй Кыргызстан мамлекети төмөнкүлөрдүн кайсынысы менен сыймыктанат? деген суроого - Кыргыз эли, анын кулк мүнөзү жана менталитети, кыйын кырдаалда биригүүсү - 65,4%, Кыргызстандын жаратылыш байлыктары - 75,3%, кыргыз элинин тарыхый өткөн жолу - 63,2% деп жооп беришкен. Белгилүү болгондой басым кыргыз элинин кен байлыктары, тарыхы, маданияты - “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүнүн калыптануусуна жана сыймыгы экенин далилдейт.

8. Диаграмма: “Кыргыз жараны” деген түшүнүк жөнүндө эмне билесиз?

22. “Кыргыз жараны” деген түшүнүк жөнүндө эмне билесиз?

413 ответов

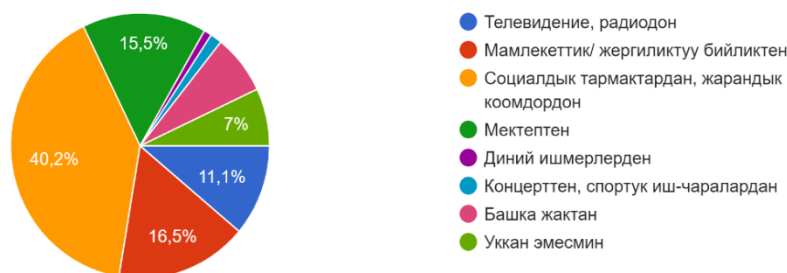

8 - диаграммада көрсөткөндөй “Кыргыз жараны” - деген түшүнүк жөнүндө эмне билесиз? - деген суроого: өлкөнүн эгемендүүлүгүн жана бакубаттуулугун бекемдөөгө умтулган бирдиктүү, көп этностуу коомду өнүктүрүү деп 76,3% респондент жооп берди; 20,6% кыргыз элинин коомун өнүктүрүүсүн белгилешкен; 3,1 % -мага жооп берүү кыйын деп жооп беришкен. 20,6% респондентер “Кыргыз жараны” концепциясын кыргыз элинин өнүгүүсү катары гана жаңылыш кабыл алынган далилдешкен. Бул көрсөткүчтөр мамлекеттик жана муниципалдык органдар “Кыргыз жараны” концепциясын түшүндүрүү жана жеткирүү милдеттерин белгилейт десек болот.

9 Диаграмма: “Кыргыз жараны” концепциясы жөнүндө кайдан билесиз?

23. “Кыргыз жараны” концепциясы жөнүндө кайдан билесиз?

413 ответов

9 - диаграммада көрсөтүлгөндөй “Кыргыз жараны” концепциясы жөнүндө кайдан билесиз? - деген суроого респонденттердин жообу төмөнкүдөй болду: Социалдык тармактардан, жарандык коомдордон – 40,2%; мамлекеттик/ жергиликтүү бийликтен-16,5%, мектептен -15,5%; телевидение, радиодон-11,1%; уккан эмесмин – 7%; башка жактан –7,3%; концерттен, спортук иш-чаралардан-1,5%; диний ишмерлерден - 1%. Бул көрсөткүчтөр мамлекеттик жана жергиликтүү бийлик тарабынан кандайдыр бир иштер аткарылып жатканын, бирок социалдык тармактар жана жарандык коом жарандарга тезирээк таасирин тийгизип жатканын айгинелейт. КРнын маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин алдына “Кыргыз жараны” концепциясын түшүндүрүү жана аны ишке ашыруу үчүн телекөрсөтүү, радио, искусство тармагын колдонууга чоң мүмкүнчүлүктөрү бар экенин белгилейт.

Жыйынтык. Ошентип онлайн-сурамжылоо көрсөткөндөй “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашырууда белгилүү бир жетишкендиктер болгонун көрсөттү. Ошол эле учурда чечилбеген көптөгөн көйгөйлөр менен милдеттер бары аныкталды. Биринчиден, “Кыргыз жараны” жарандык концепциясы жөнүндөгү маалымат азырынча жетишсиздиги жана акыркы 3 жыл ичинде алгылыктуу иш алынып барылган эместигин белгилесек болот. Кээ бир жарандар, кээде башка этностук топтун өкүлдөрү анкета толтуруудан баш тарткан учурлар кездешкен. Экинчиден, КРнын жарандарына мамлекеттик тилди билүү үчүн шарттар түзүлө электиги такталды. Үчүнчүдөн, мамлекеттик бийлик органдарына ишенбөөчүлүктүн жогору көрсөткүчтөрү бар экендиги такталды. Төртүнчүдөн, мамлекеттик жана муниципалдык органдар “Кыргыз жараны” концепциясын түшүндүрүү жана ишке ашыруу милдеттерине, бар мүмкүнчүлүктөрүн колдонбогону аныкталды. Мисалы, телевидение, радио, социалдык тармактарды, концерттерди, жыйналыштарды, тойлорду ж.б.

Демек, “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү үчүн ММКын колдонуу турмуштук зарыл саясий маселе экендигин белгилесек болот. Жарандык иденттүүлүк маселелерин жарандык институттар менен тыгыз байланышта изилдөө саясат таануу илиминин алкагында зор мааниге ээ. Анткени мамлекеттик жана коомдук институттардын туруктуулугу жарандардын позициясынан, алардын саясий активдүүлүгүнөн, жоопкерчилигинен, сабырдуулугунан эле эмес “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүнүн калыптануусунда жарандар арасында калыптандырууну күндөлүк турмушта колдонуубуздан да көз каранды экендиги анык.

Эгемендик алганыбызга отуз эки жылдан ашса да өзүбүздүн улуу мурастарыбыз менен калк катары сактап келген улуттук иденттүүлүгүбүзгө, салттуу билимдерибизге маани бербей, тааный албай улам сырткы дүйнөнү таанып жатканыбыз өкүндүрөт. Азыркы күндөгү көйгөйлөрдүн баары ошол кыргыз иденттүүлүгүн, салттуу билимден четтеп батыштын гана билимдерин колдонуп келүүбүздүн жыйынтыгы деп белгилесек болот. Чыныгы жашоодо колдонуп, жарандык коом арасында “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүүбүз ар бирибиздин милдетибиз.

Сунуштар:

1. “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашыруу үчүн КР массалык маалымат каражатынын сапатын жогорулатуу менен өлкөбүздү бардык аймактарында (айрыкча чек арага чектеш) мамлекеттик телеберүүлөрдү жеткиликтүү жана сапаттуу берүүнү жакшыртуу.
2. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын “Кыргыз жараны” концепциясын жергиликтүү жарандарга жеткирүүдөгү кызматташтыгын жана жоопкерчилигин күчөтүү.
3. КРсынын маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигине искусство аркылуу массалык маалымат каражатынан “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашыруу боюнча берүүлөрүн көбөйтүү.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / пер. с англ. А. Башкирова. М.: Изд-во АСТ, Транзит книга, 2004.-35-36 б.
2. Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясы 2013-2017// Интернет:сайт: <http://cbd.minjust.gov.kg> > act > word > ru-ru
3. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы (КР Президентинин 2023-жылдын 15-майындагы ПЖ № 124 Жарлыгынын редакциясына ылайык) //Интернет:ресурс: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430346?cl=ky-kg>
4. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы// Интернет:ресурс: <https://www.gov.kg/ky/programs/8>
5. Численность постоянного населения Кыргызской Республики на 1 января 2023г. // Интернет:ресурс: <https://www.stat.kg/ru/statistics/naselenie/>
6. Макаладагы бардык таблицалар жана диаграммалар Жалал-Абад облусунда 2023-жылдын 18 сентябрынан 28 сентябрына чейин жүргүзүлгөн онлайн режиминде жүргүзүлгөн анкетадан алынган // Интернет: ресурс: <https://docs.google.com/forms/d/1hXXI8OMc5ja2jiAKg978B68MbiXha8WuHkE1ctoYVCw/edit#responses>

List of references used:

1. Huntington C. Who I am? American national identity/trans. s Eng. A. Bashkirova. M.: Print ACT, Transit book, 2004.-35-36 p.
2. Concept of strengthening people's unity and interethnic relations in the Kyrgyz Republic 2013-2017// Internet: site: <http://cbd.minjust.gov.kg> > act > word > ru-ru
3. The concept of development of self-recognition of citizens as Kyrgyz citizens in the Kyrgyz Republic in 2021-2026 (in accordance with the edition of the Presidential Decree No. 124 dated May 15, 2023) //Internet: resource: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430346?cl=ky-kg>
4. National Strategy for the Development of the Kyrgyz Republic in 2018-2040// Internet: resource: <https://www.gov.kg/ky/programs/8>
5. Permanent population of the Kyrgyz Republic on January 1, 2023. // Internet: resource: <https://www.stat.kg/ru/statistics/naselenie/>

6. All tables and diagrams in the article are taken from the online questionnaire conducted in Jalal-Abad region from September 18 to September 28, 2023 // Internet: resource: <https://docs.google.com/forms/d/1hXXI8OMc5ja2jiAKg978B68MbiXha8WuHkE1ctoYVCw/edit#responses>

Сыдыкова Зауре Бейсенбаевна
тарыхчы
боюнча консультант-эксперт
башкаруу жана өнүктүрүү маселелери

Биялиева Чынара Сабыровна
эксперт
философия илимдеринин кандидаты

Чотаева Чолпон Жеңишбековна
тарых илимдеринин доктору,
Борбордук Азиядагы Америка университетинин
профессору

Эсенгул Чынара
саясий илимдердин кандидаты
доцентин м.а.
MUSA, Программа менеджери филиалы
Борбордук Азиядагы PisNexus тарыхы

Казакбаева Эльнура Нургалиевна
Эвиденс изилдөөчүсү
Борбордук Азия
укук жана антропология магистри

КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ ИДЕНТТҮҮЛҮГҮ ЖАНА КЫРГЫЗ КООМУНУН БААЛУУЛУКТАРЫ

Аннотация

Кыргыз жаранынын жарандык иденттүүлүгү, Кыргызстандын азыркы өнүгүүсү үчүн, анын жарандык коомун түшүнүү үчүн, ошондой эле өлкөдөгү саясий туруктуулукту жана социалдык ынтымакты камсыз кылуу үчүн эн маанилүү кадам болуп саналат. Бул маселени изилдөөнүн актуалдуулугунун себеби, коомдо басымдуулук кылган жана азыркы учурда Кыргызстандын жарандары үчүн маанилүү болуп саналган баалуулуктарды түшүнүү жана аныктоо. Ошондой эле, жарандыкты калыптандырган жана коомдун социалдык биримдигин бекемдеген, жарандардын бийликке болгон ишенимин, мамлекеттүүлүктү жана бүтүндөй өлкөнүн өнүгүүсүнүн туруктуулугун колдогон баалуулуктардын тизмесин түзүү зарылдыгынан келип чыккан. 13-жылдын 2020-ноябрында кабыл алынган Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу концепциясы, социалдык жана жарандык биримдикти өнүктүрүү чөйрөсүндөгү мамлекеттик саясаттын негизги багыттарын калыптандырды. Бирок Концепцияны ишке ашырууда, Кыргыз Республикасынын Конституциясында аныкталган жарандык баалуулуктар иш жүзүндө ишке ашырылбагандыгы жана КР жарандарынын практикалануучу баалуулуктарынан болуп калбагандыгы айкын болду. Өлкөнүн жарандары жарандыкка ээ, бирок жарандык сезими жокко эсе. Ошондуктан бул макала жарандык сезимди өнүктүрүүгө, Кыргыз жараны катары калыптандыруучу жана келечекте жарандык улуттун калыптанышына таасирин тийгизүү үчүн кыргыз коомунун баалуулуктарын аныктоого жана талдоого багытталган.

Негизги сөздөр: жарандык иденттүүлүк, Кыргыз жараны, коомдун баалуулуктары, жарандык активдүүлүк, мамлекеттүүлүк, жарандуулук.

Сыдыкова Зауре Бейсенбаевна
историк
консультант-эксперт по
вопросам управления и развития

Биялиева Чынара Сабыровна
кандидат философских наук
эксперт

Чотаева Чолпон Дженишбековна
доктор исторических наук, профессор
Американского университета в Центральной Азии

Эсенгул Чинара
кандидат политических наук, и. о. доцента
МУЦА, программный менеджер филиала
Фонда ПисНексус в Центральной Азии

Казакбаева Эльнура Нургалиевна
магистр права и антропологии
исследователь Эвиденс
Центральная Азия

ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ И ЦЕННОСТИ КЫРГЫЗСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

Гражданская идентичность Кыргыз жараны является важным шагом для понимания современного развития Кыргызстана, его гражданского общества, а также для обеспечения политической стабильности и социального согласия в стране. Актуальность изучения данного вопроса вызвана необходимостью понимания и выявления тех ценностей, которые преобладают в обществе и являются важными для граждан Кыргызстана в настоящее время, а также в целях формирования того списка ценностей, которые формируют гражданственность и тем самым укрепляют социальную сплоченность общества, поддерживают доверие граждан к власти, а также государственность и устойчивость развития страны в целом. Концепция формирования гражданской идентичности Кыргыз жараны, принятая 13 ноября 2020 года, сформировала основные направления государственной политики в сфере развития социальной и гражданской сплоченности. Однако при реализации Концепции стало очевидным, что гражданские ценности, декларированные в Конституции КР, так и не были реализованы на практике и не стали практикуемыми ценностями граждан КР. Граждане страны имеют гражданство, но не имеют осознанного чувства гражданственности. Поэтому данная статья направлена выявить и проанализировать те ценности кыргызстанского общества, которые содействуют развитию чувства гражданственности, формируют ценности Кыргыз жараны и в долгосрочной перспективе влияют на формирование гражданской нации.

Ключевые слова: гражданская идентичность, Кыргыз жараны, ценности общества, гражданская активность, государственность, гражданственность.

Sydykova Zauze Beisenbaevna
historian
consultant-expert on
management and development issues

Biyalieva Chynara Sabyrovna
candidate of philosophy
expert

Chotaeva Cholpon Jenishbekovna
doctor of historical sciences, professor
American University in Central Asia

Esengul Chinara
30

candidate of political sciences, acting associate professor
MUCA, branch program manager
PeaceNexus Foundation in Central Asia

Kazakbaeva Elnura Nurgalievna
Master of Law and Anthropology
researcher Evidence
central Asia

THE KYRGYZ JARANY CIVIC IDENTITY AND THE VALUES OF KYRGYZ SOCIETY

Abstract

The civic identity of the Kyrgyz people “Kyrgyz Jarany” is crucial for understanding the contemporary development of Kyrgyzstan, its civil society, and for ensuring its political stability and social cohesion in the country. The relevance of studying this issue is driven by the necessity to comprehend and identify the prevailing values that are significant to the citizens of Kyrgyzstan at present as well as to identify a list of values that shape and reinforce their citizenship, thereby strengthening their social unity, maintain citizens' trust towards the authority as well as the statehood and sustainability of the country's development in general. The Concept of Civic Identity "Kyrgyz Jarany", adopted on November 13, 2020, established the main directions of the state policy in the sphere of social and civic cohesion. However, during the implementation of the Concept, it became obvious that the civic values declared in the Constitution of the Kyrgyz Republic have not been introduced in practice and have not become practiced values for the citizens of the Kyrgyz Republic. *The citizens have their citizenship but do not have a conscious sense of citizenship.* This article aims and analyzes those values of the Kyrgyz society that contribute to the development of a sense of citizenship, shape the values of Kyrgyz Zharany, and, in the long-term perspective, affect the formation of a civic nation.

Keywords: civic identity, Kyrgyz Jarany, societal values, civic engagement, statehood, citizenship.

Осознание себя гражданами страны не по паспорту, а согласно своей приверженности идеалам и ценностям, представляет собой мощный ресурс, который может дать толчок для развития и процветания страны. Проблемы социальной разобщенности и формирования гражданской идентичности сегодня затрагивают личное пространство, комфорт, безопасность и перспективы каждого человека. Вопросы «Кто мы?» и «Что делать?» постоянно волнуют всех кыргызстанцев. Это отражает общее настроение и осознание кризиса общественных отношений внутри страны, а также кризиса глобального миропорядка. Задачи достижения социального сплочения и формирования общегражданской идентичности - это уже не просто вопрос развития, это вопрос национального выживания и сохранения своей государственности. Без преодоления социальной разобщенности теряются и перспективы формирования гражданской идентичности. Без гражданской идентичности нет нации. Без нации нет субъектности, нет суверенности у государства, а значит и нет будущего.

13 ноября 2020 г Указом Президента КР была принята Концепция формирования гражданской идентичности Кыргыз жараны. Данная Концепция имеет большое значение для развития кыргызской нации, поскольку она отражает основные ценности, традиции и историю единого народа Кыргызстана, состоящего из различных этнических групп и объединенных общей гражданской идентичностью. Основная идея документа заключается в необходимости построения государства на основе принципов справедливости, равенства, демократии и уважения прав и свобод каждого человека, независимо от их различий. Кроме того, важность Концепции заключается в том, что она способствует укреплению единства и солидарности внутри страны. Благодаря этому, все граждане чувствуют себя частью единой гражданской нации с общей историей и будущим, что стимулирует развитие гражданского общества, межэтнического согласия и миротворчества, формирует гражданскую идентичность и укрепляет государственность и социальную стабильность в КР. Гражданская идентичность Кыргыз жараны представляет собой осознание и принятие себя в качестве граждан независимого Кыргызстана.

Гражданская идентичность взаимосвязана с ценностями общества, которые являются основой для ее формирования. Эти общественные ценности передаются из поколения в поколение и формируют коллективные убеждения о том, что является важным и ценным для граждан. Поэтому поддержка и продвижение общественных ценностей может стать условием для укрепления гражданских ценностей.

Таким образом, если общество ценит семейные ценности, такие как стабильность, брак и уважение к старшим, то это может способствовать формированию гражданской идентичности, которая укрепляет и поддерживает эти ценности. С другой стороны, гражданская идентичность также может влиять на изменение или смену ценностей общества.

Система ценностей - это система сложившихся представлений и социальных установок людей о значении для них предметов, явлений из мира природы и общества, служащая критерием при оценке и выборе решения¹. Различают систему гражданских или национальных ценностей и систему традиционных ценностей. Система традиционных ценностей означает социальные и культурные принципы и нормы поведения, которые присущи обществу с прошлых времен. Система гражданских ценностей подразумевает те ценности, которые определяет государство или нация в отношении своих граждан.

Идентичность понимается, как осознание или отождествление индивида с группой или общностью, с которой он разделяет определенные нормы, ценности, групповые установки, а также то, как воспринимают его окружающие и к какой группе его относят². Идентичность является социальным конструктом, который базируется на осознании себя и на котором формируется понимание других³.

Различают индивидуальную идентичность и социальную идентичность. Индивидуальная идентичность – это восприятие того, кем человек себя представляет. Социальная идентичность – это отождествление себя с социальными группами, которые придают чувство значимости и преемственности. К таким социальным группам относятся этнические группы, религии, нации, государства и другие. Обе идентичности субъективны, но базируются на объективных реалиях⁴.

Одной из важных для государства социальных идентичностей является гражданская идентичность. Гражданская идентичность рассматривается, как осознание себя частью сообщества граждан того или иного государства, имеющее для индивида значимый смысл и основанное на признаке гражданской общности⁵.

По мнению исследователей, «в ситуациях активной социокультурной динамики политическая идентичность оказывается пластичной структурой, и становление ее гражданских оснований становится определяющим фактором упрочения демократических институтов... За нынешними «дебатами об идентичности» и «борьбой за идентичность» просматриваются контуры иной конфигурации будущего мироустройства, в котором само государство теряет свою идентичность. Формирование надэтнической гражданской идентичности оказывается для современного государства вопросом выживания⁶. Поэтому развитие гражданской идентичности является архиважной задачей для становления любого государства. Гражданская идентичность определяется на основе добровольного личного выбора или социального договора. Людей объединяет их равный политический статус как граждан, правовой статус перед законом, личное желание участвовать в политической жизни государства, приверженность общим политическим ценностям и общей гражданской культуре. При этом конфессиональные, этнокультурные, языковые особенности остаются на втором плане.

Исследование выявило, что понятие “ценность” в кыргызстанском обществе понимается по-разному и это становится разделяющим фактором в формировании общих ценностей общества. В большинстве случаев “ценность” происходит от слова “цена” и обозначает “характеристику предмета или явления, обозначающее признание его важности и значимости индивидом”. С другой стороны, под “ценностью” понимается набор характеристик, которые “достойны быть значимыми” для индивида и составляют суть, фундамент, основу общечеловеческих ценностей. “Система ценностей” в исследовании рассматривается как совокупность сложившихся у людей мнений о значении в их жизни вещей и явлений, встречаемых в природе и обществе как социокультурных ориентиров, которая служит важным критерием при оценке и принятии решений.

¹ Большой экономический словарь

² Словарь социолингвистических терминов, 2006 г.

³ Schwartz, Montgomery & Briones 2006

⁴ David Moshman 2011

⁵ <https://sites.google.com/site/grazdanskidentic/soderzanie-modula/1-grazdanskaa-identichnost-licnosti-soderzatelnyj-analiz-ponatia>).

⁶ https://www.perspektivy.info/misl/idea/nacionalnyje_praktiki_formirovanija_grazhdanskoj_identichnosti_opyt_sravnitel'nogo_analiza_2014-06-16.htm

Нужно отметить, что анализ ценностей в исследовании рассматривается с точки зрения их влияния на развитие государственности наряду с его *социокультурной уникальностью*, сохранением целостности, сплоченности, солидарности и единства народа Кыргызстана.

Данная статья подготовлена на основе результатов исследования, проведенного по заказу Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики с июня 2022 года по июнь 2023 года.

Концептуальная часть методологии базировалась на следующих допущениях и логике. Первым шагом важно было выявить существующие значимые ценности общества, определить их важность на данном этапе развития как на отдельную личность, так и на социум в целом. Затем было необходимо определить ключевые посылы и политические основы государства, исходя из Конституции КР, чтобы понять взаимосвязь и взаимообусловленность между ценностями личности, общества и государства. Следующим шагом стало формирование системы гражданских ценностей – ценностей Кыргыз жараны, т. е. наполнение гражданских ценностей конкретным содержанием. Завершающим действием стало выявление условий для формирования осознанного чувства гражданственности у каждого отдельного гражданина Кыргызстана.

Инструментальная часть методологии включала в себя различные методы: кабинетный анализ, проведение количественного опроса среди 1021 респондентов по всему Кыргызстану, 25 глубинных интервью и двух фокус-групп.

Ценности современного общества Кыргызстана очень многообразны и многогранны, в частности это относится к четко выделяющемуся дихотомическому восприятию традиционных и современных ценностей. Оценка традиционных ценностей одной группой респондентов сводилась к тому, что многие значения и содержание традиционных ценностей утеряны, остались лишь формы и слова, исчезла их позитивная сущность и философия. Вторая группа респондентов считала, что традиционные ценности носят патриархальный характер, уносят страну в архаику, являются консервативными и не дают ориентиров для развития будущего. Третья часть респондентов была уверена, что традиционные ценности тесно взаимосвязаны с религиозными, поскольку они основаны на общечеловеческих ценностях. Однако религиозные ценности более регламентированы, при этом каждая из них имеет свои социальные функции и роли. Современные ценности воспринимаются большинством респондентов как либеральные ценности и как более “прогрессивные по сравнению с традиционными.” Кризис либеральных ценностей на глобальном уровне повлиял на изменение позиций представителей власти и их отходу от формального принятия к открытой критике этих ценностей, в том числе и к их отторжению на уровне населения в целом.

Следует отметить, что в стране имеет место риторика, которая приводит к открытому противопоставлению традиционных и современных ценностей, а не к поиску общих ценностей, и это не способствует формированию общих ценностей в терминах гражданственности. Однако исследование показывает, что противопоставление традиционных и современных ценностей – всего лишь разница в точках зрения и то, под каким углом мировоззрения рассматривается эта ценность. Например, “ашар” (традиционная практика) как способ взаимопомощи и “волонтерство, добровольные дружины” (современная практика) являются проявлением одной и той же ценности, связанной с взаимопомощью.

Исследование выявило 10 наиболее важных ценностей общества КР, по мнению самих респондентов:

1. благополучие семьи - 83,7%,
2. уважение к старшим – 81,3%,
3. уважение к женщине – 81,3%,
4. гостеприимство – 79,2%,
5. согласие и мир – 78,4%,
6. гуманизм, великодушие и терпимость – 76,3%,
7. образование и знания – 76,2%,
8. любовь к родной земле, готовность жертвовать собой – 75%,
9. единство и сплоченность народа – 75%,
10. сохранение и гармония с природой -74,6%.

Данный набор ценностей показывает, что респонденты определяют свои ценности, руководствуясь, с одной стороны, тем, что для них ценно и реализуется ими на практике, с другой стороны тем, что для них значимо как идеальная модель, но пока не реализовано на практике.

Ключевым вопросом стало выявление понимания респондентами “что такое социальная сплоченность”. Результаты опроса показали, что респонденты понимают социальную сплоченность как:

- «Взаимопомощь и поддержку друг друга в сообществе» - 48.3%;

- «Объединение всех для достижения общей цели/идеи или решения проблемы» -21,4%;
- «Отсутствие конфликтности и разобщенности, баланс в обществе» -18,8%.

Этот вывод подтверждается и другими исследованиями, проведенными в Кыргызстане.⁷ Согласно этим исследованиям, причинами взаимопомощи и поддержки друг друга является принадлежность к одному роду и религиозной общине, проживание вблизи границ, наличие родственных связей и высокая ориентация на оказание помощи друг другу. Самыми значимыми формами социальной организации являются шеринге, ынтымак, гяп, ражап, которые объединяют кровнородственные группы, группы друзей, одноклассников, земляков, коллег и т. д.

Проведенный опрос показывает, что социальную сплоченность кыргызстанцев в наибольшей степени формируют следующие социальные практики: благотворительность - 98,7%, волонтерство – 94,7% и взаимопомощь (ашар) - 92,3%, которые поддерживаются респондентами.

Важным вопросом опроса было определение государственных атрибутов и символов, имеющих ценность для граждан КР. Основными символами, которые вызывают гордость у респондентов опроса, стали:

1. природа Кыргызстана – 83,2%,
2. традиции и обычаи – 39,4%,
3. люди – 35,6%,
3. национальная одежда – 29,3%,
4. свободолюбие – 28,1%,
5. победы и успех в спорте – 26,3%,
6. история и литература - 25,6%,
7. кухня – 25,9%.

При этом государственная атрибутика страны вызывает гордость лишь у 17,1% респондентов, демократия - выборность власти – у 9,5%, государственное управление и профессионализм власти – у 3,9% респондентов.

Социальная сплоченность неразрывно связана с понятием государства. В этой связи представляет интерес понимание респондентами термина что такое “государство”. «Государство — это власть и граждане» считают 61,3% респондентов, «государство – это граждане» -23,8%, «государство – это власть» - считают 9,6%. В этническом разрезе, «государство — это власть и граждане» отметили 75,9% узбеков, 60,5% респондентов других национальностей, 59,7% кыргызов и 47,3% русских.

Государство и гражданин. Осознание гражданственности.

Гражданская идентичность включает в себя осознание человеком своей гражданственности. Понятие «гражданин» указывает на то, что личность имеет устойчивую связь с конкретным государством. Эта взаимосвязь выражена, с одной стороны в предоставлении государством гражданину определенных прав и свобод, создание среды условий для его реализации, как личности, и с другой стороны, наличием ответственности у гражданина за формирование и развитие устойчивого государства и демократического общества.

Основным договором общественных взаимоотношений гражданина и государства является Конституция страны, которая определяет основные принципы, цели и образ страны в целом в качестве идеальной привлекательной для всех модели государства.

Согласно Конституции Кыргызской Республики ключевыми посылами и политическими основами нашего государства являются:

- самостоятельность определения собственной судьбы;
- обеспечение верховенства права, справедливости и равноправия;
- утверждение подлинного народовластия;
- светскость;
- следование традициям и памяти предков;
- единство, мир и согласие, сохранение и укрепление государственности;
- приверженность к защите интересов государства, безопасности;

⁷ Оценка уровня гражданственности населения Кыргызской Республики. Аналитический отчет. Пил рисеч компани. 2022.

- уважение прав и свобод человека и гражданина;
- социальная справедливость, экономическое благосостояние, развитие образования, науки и духовности;
- ответственность за свое Отечество перед нынешними и будущими поколениями.

Как ранее было указано, 61,3% респондентов считают, что «государство — это власть и граждане», что создает реальную возможность для развития гражданственности. Однако в этом случае требуется полное понимание и ответственные действия со стороны власти в качестве ответственного лидера, поскольку в обществе наблюдается социальная разобщенность, неоднородность ожиданий со стороны различных групп населения в отношении власти. Уровень доверия населения к власти напрямую влияет на уровень гражданственности. Чем выше уровень доверия, тем больше у граждан появляется желание развивать свое государство. В

свою очередь бездействие или противоречащие действия власти могут привести к полному нивелированию веры населения в справедливое государство, которое обеспечивает законность, равенство, недискриминацию, и таким образом стать сдерживающим фактором формирования у таких граждан гражданственности.

Исследование выявило, что понятие «национальное» в сознании населения имеет больше этнический, а не гражданский смысл. Поэтому здесь возникает проблема разрыва в понимании терминов «гражданская идентичность», «национальность», «нация», «этническая идентичность», «этнос». Отсутствие единого понятийного терминологического словаря для использования терминологии как на государственном, так и на официальном языках, может стать большим препятствием в формировании гражданской идентичности в Кыргызстане..

Исследование также показало, что в кризисных условиях идет стихийный активный процесс самоорганизации граждан (пандемия, Баткенские события, охрана общественного порядка в кризисных ситуациях), направленный на решение насущных проблем общества и обеспечение общественной безопасности. И тогда главный вопрос заключается в том, *как сделать процесс наращивания потенциала общества и мотивации к самоорганизации в целях сохранения и развития общества и государства системным.*

Гражданская идентичность Кыргыз жараны – это система целенаправленных действий на трех уровнях, которая включает в себя: 1) формирование субъекта (личности), его ценностей и путь познания и принятия этих ценностей; 2) развитие самоорганизации и трансформация совокупности Кыргыз жараны в гражданскую нацию; 3) и гражданскую нацию - Кыргыз эл, которая в свою очередь формирует сильное государство и развитую страну.

Система ценностей Кыргыз жараны

Ценности Кыргыз жараны – это симбиоз традиционных и современных ценностей общества, выявленных в ходе настоящего исследования, а также результат конструирования новых гражданских ценностей на базе общепринятых критериев - социальная сплоченность, государственность и устойчивость развития. Ниже представлен список системы ценностей Кыргыз жараны:

- *Любовь к Родине, гордость за принадлежность к стране*
Родина больше понимается респондентами как привязанность к определенной «территории» (село, город, район, область). В условиях культурной и политической глобализации общество КР живет в разных ценностных парадигмах (либеральная, религиозная, просоветская, традиционная и т.д.) и как результат - у общества нет единого понимания, гордости и любви к стране.
- *Уважение государственной атрибутики и символов*
Низкий уровень гражданского образования и правовой культуры граждан, а также слабая и несистемная работа государственных органов по воспитанию гражданственности не приводят к формированию уважения и приверженности к государственной атрибутике и символам со стороны граждан.
- *Ответственность за семью, общество и государство*
В обществе преобладают патерналистские настроения, что сдерживает формирование чувства ответственности. С одной стороны, патернализм разрушает традиционные ценности, связанные с системой передачи ответственности за свою семью и сообщество из поколения в поколение и как результат - теряется функциональность традиционных общественных институтов. И с другой стороны, патернализм формирует убеждения, что государство ответственно за каждого

в отдельности и в целом за сообщество, что приводит к формированию "коллективной безответственности" на уровне государства.

- *Равенство, уважение многообразия и великодушие (этнического, религиозного, культурного и т. д.)*

Исторически на территории нынешнего КР всегда проживали представители разных этносов, религий и культур, и естественным образом сформировались общие ценности равенства, великодушия, уважения к многообразию. В современных условиях важно поддерживать сохранение многообразия в целях укрепления единства народа и сохранения стабильности государства.

- *Проявление взаимопомощи и солидарности*

Проявление взаимопомощи и солидарности в кризисных ситуациях в Кыргызстане способствует укреплению самосознания и самоорганизации людей для решения их проблем. Эта черта отражает исторические традиции и современные инициативы взаимопомощи, волонтерства и милосердия. Она представляет собой важный ресурс для развития и укрепления государственности в стране.

- *Проявление гражданской активности: участие в политической, экономической и социальной жизни страны и сообщества*

В обществе наблюдается низкий уровень доверия к государственным институтам, что приводит к снижению доверия к государственным органам. Исследование показало, что существует путаница между понятиями "власть", "государство" и "общество". Избирательность в применении законов, использование двойных стандартов, коррупция и т. д. усиливают недовольство граждан и вызывают рост недоверия к государственным институтам. Это становится сдерживающей причиной развития гражданской активности.

- *Соблюдение прав и обязанностей гражданина*

Права человека и права гражданина взаимосвязаны, и как показывает исследование, нарушение прав человека может снизить мотивацию к соблюдению гражданских прав и обязанностей. Важно устранить разрыв между «заявленными» правами и обязанностями государства перед гражданами и обеспечить реалистичность заявленных позиций государства, не формируя завышенные ожидания у граждан. Согласно Конституции КР в качестве "общественного договора", каждый гражданин должен осознавать свои обязательства перед государством и уважать права других граждан.

- *Ценность единства и устойчивости развития (социальная, экономическая и экологическая)*

Каждая личность должна стремиться к целостности и системности, достигая баланса между социализацией, экономической деятельностью и гармоничным отношением к окружающей среде. Личность, являясь центром этой системы, может через осознанное проявление своей гражданской позиции и активности способствовать устойчивому развитию страны.

Условия, способствующие формированию Кыргыз жараны

Формирование Кыргыз жараны — это системный процесс, который носит взаимозависимый и взаимообусловленный характер отношений между гражданином и государством. Поэтому понимание этого процесса важно как для представителей власти, так и граждан.

Одним из базовых условий формирования гражданской идентичности Кыргыз жараны является понимание властью, что на них лежит ответственность направлять и возглавлять общество и страну в данном процессе. Посылы власти формируют мотивацию и желание граждан Кыргызстана стать Кыргыз жараны.

Условием для формирования ценностей Кыргыз жараны является системный подход, который включает в себя работу в трех направлениях, при этом все направления должны быть равнозначны и сбалансированы:

- 1) На уровне субъекта, это формирование гражданских ценностей и приверженности, любви к своему государству через семью, школу, сообщество и государственные институты.
- 2) На уровне общества, это продвижение объединительных идей, направленных на социальную сплоченность и единство народа с учетом принципов многообразия, равенства и недискриминации.
- 3) На уровне «личность-государство», это формирование гражданской нации, который должен строиться с учетом социокультурных особенностей и уникальности страны.

Следующим условием является формирование блока лидеров (религиозных, гражданско- общественных лидеров, спортсменов, медийных личностей, деятелей искусства, представителей бизнеса, интеллигенции и т.д.), которые представляют собой модель поведения Кыргыз жараны, которые должны принять и нести в свои сообщества ценности Кыргыз жараны.

Другим условием может стать качественный национальный контент, который позволяет развивать бренд страны как производителя качественной продукции и услуг и формирует позитивный имидж страны, что усиливает связь каждого Кыргыз жараны с государством. Это может стать условием не только для экономического развития с учетом потребностей и интересов природы, но и фактором роста гордости граждан за свою страну.

Создание и представление "образа будущего страны" может служить интегрирующей и мотивирующей идеей, которая сплачивает всех граждан в целях устойчивого развития страны.

Рекомендации

- В целях снижения риторики открытого противопоставления традиционных и современных ценностей рекомендуется создавать условия для поиска общих гражданских ценностей Кыргыз жараны через установление диалога и профессиональные дискуссии среди философов, историков, культурологов, теологов и т. д.
- Рекомендуется сформировать единое понимание и разработать глоссарий Кыргыз жараны, чтобы поощрять единое использование терминов гражданской идентичности на государственном языке, а также на языках этносов, проживающих в КР.
- На всех уровнях образования в образовательные и воспитательные программы внедрять систему ценностей Кыргыз жараны, развивать гражданскую правовую культуру и формировать понимание того, что качество государственного управления зависит от осознанного политического выбора каждого гражданина.
- Государственной власти следует создать условия для формирования и продвижения качественного национального контента в информационном, культурном и экономическом пространствах.
- Обратит внимание на необходимость усиления воспитания гордости и уважения к государственным символам и атрибутам (гербу, гимну, паспорту, истории, культуре, государственному языку и т. д.). К примеру, процесс получения паспортов молодыми людьми в 16-летнем возрасте сделать торжественным и значимым событием в жизни каждого гражданина.
- Проводить широкую информационную, воспитательную и образовательную работу по продвижению гражданских ценностей, формированию гражданской идентичности через институт семьи, образовательные учреждения, религиозные учреждения, СМИ и новые медиа, представителей бизнеса. При этом, оставаться чувствительными к конкретной аудитории (женщинам, молодежи, представителям бизнеса, представителям религиозных сообществ, этническим группам), использовать простой доступный язык с учетом языковых предпочтений аудитории.
- Тиражировать наглядные модели поведения по разным отраслям профессиональной деятельности, которые постепенно формируют национальную элиту и служат примером для подражания.
- Рекомендуется повышать инициативность граждан и стимулировать гражданский активизм на местном уровне, расширять их взаимодействие с местными властями, имеющими мандат на решение проблем местного значения.

Список использованной литературы:

1. Большой экономический словарь
2. Словарь социолингвистических терминов, 2006 г.
3. Schwartz, Montgomery & Briones 2006
4. David Moshman 2011
5. <https://sites.google.com/site/grazdanskidentitc/soderzanie-modula/1-grazdanskaa-identichnost-licnosti-soderzatelnyj-analiz-ponatia>).
6. https://www.perspektivy.info/misl/idea/nacionalnyje_praktiki_formirovanija_grazhdanskoj_identichnosti_opyt_sravnitel'nogo_analiza_2014-06-16.htm
7. Оценка уровня гражданственности населения Кыргызской Республики. Аналитический отчет. Пил рисеч компани. 2022. Выявление проблем и потребностей молодежи приграничных районов Ферганской долины для разработки медиастратегии по предотвращению радикализации.

List of references used:

1. Large economic dictionary
2. Dictionary of sociolinguistic terms, 2006.
3. Schwartz, Montgomery & Briones 2006
4. David Moshman 2011
5. <https://sites.google.com/site/grazdanskidentic/soderzanie-modula/1-grazdanskaa-identichnost-licnosti-soderzatelnyj-analiz-ponatia>).
6. https://www.perspektivy.info/misl/idea/nacionalnyje_praktiki_formirovanija_grazhdanskoj_identichnosti_opyt_sravnitelnogo_analiza_2014-06-16.htm
7. Assessment of the level of citizenship of the population of the Kyrgyz Republic. Analytical report. Peel Research Company. 2022. Identifying the problems and needs of youth in the border areas of the Fergana Valley to develop a media strategy to prevent radicalization. Analytical report on the results of research in the Kyrgyz Republic. NGO "Institute for Development Assessment". 2022

Болпонова Асыл Бакытбековна
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Жусуп Абдрахманов атындагы
Мамлекеттик башкаруу академиясынын
саясий илимдеринин доктору, профессор

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ КОНЦЕПЦИЯСЫНЫН» ИШКЕ АШЫРЫЛУУСУ: Ж.АБДРАХМАНОВ АТЫНДАГЫ КРПКМБАНЫН ТАЖРЫЙБА

Аннотация

Бул макалада Кыргызстандын жаштарынын, студенттеринин, магистранттарынын, мамлекеттик жана муниципалдык кызматчыларынын, илимпоздорунун арасында жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу боюнча жүргүзүлүп жаткан иш-чаралардын жыйынтыктары жарыяланган. Изилдөөнүн предмети - Ж.Абдрахманов атындагы КРПКМБА аркылуу жарандык иденттүүлүктүн калыптануу процесси изилделдөө. Изилдөө методологиясы - наблюдение, салыштырма жана статистикалык изилдөө методдору болгон. Жыйынтыгында авторлор жарандык иденттүүлүк саясатынын 5 багыты боюнча КРПКМБА аркылуу жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу саясатын ишке ашыруу толугу менен ишке ашырылды деген тыянакка келишти.

Негизги сөздөр: “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүк түшүнүгү; мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин квалификациясын жогорулатуу; Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Жусуп Абдрахманов атындагы Мамлекеттик башкаруу Академиясы; окуу куралы «Кыргыз Республикасындагы кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу саясаты»

Болпонова Асыл Бакытбековна
доктор исторических наук, профессор
Академии государственного управления при
Президенте Кыргызской Республики
имени Жусупа Абдрахманова

РЕАЛИЗАЦИЯ “КОНЦЕПЦИИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: ОПЫТ АГУПКР ИМ. Ж.АБДРАХМАНОВА

Аннотация

В данной статье публикуются результаты проведенных мероприятий по формированию гражданской идентичности среди молодежи, студентов, магистрантов, государственных и муниципальных служащих, ученых Кыргызстана. Предметом исследования выступил процесс формирования гражданской идентичности через одного из ВУЗов Кыргызстана – АГУПКР им. Ж.Абдрахманова. В качестве методологии исследования выступили наблюдение, сравнительный и статистические методы исследования. В результате, авторы пришли к заключению, что реализация политики формирования гражданской идентичности через АГУПКР по 5 направлениям политики гражданской идентичности были всецело осуществлены.

Ключевые слова: концепция гражданской идентичности «Кыргыз Жараны»; повышение квалификации государственных и муниципальных служащих; АГУПКР им. Ж. Абдрахманова; учебное пособие «Политика формирования гражданской идентичности Кыргыз Жараны в Кыргызской Республике»

Bolponova Asyl Bakytbekovna
doctor of historical sciences, professor
of the Academy of Public Administration
under the President the Kyrgyz Republic
named after Zh. Abdrahmanov

IMPLEMENTATION OF THE "CONCEPT OF KYRGYZ ZHARANA" IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF THE KYRGYZ REPUBLIC: EXPERIENCE OF APAPKG named after ZH. ABDRAHMANOV

Annotation

This article publishes the results of the measures taken to form a civic identity among young people, students, undergraduates, state and municipal officials, scientists of Kyrgyzstan. The subject of the study was the process of formation of civil identity through one of the higher educational institutions of Kyrgyzstan - APAPKG named after Z. Abdrakhmanov. The methodology of the study was observation, comparative and statistical research methods. As a result, the authors concluded that the implementation of the Civic Identity Policy through the APAPKG in five directions of the Civic Identity Policy was fully implemented.

Keywords: concept of civil identity «Kyrgyz Zharany»; training of state and municipal employees; APAPKG them. Zh. Abdrakhmanova; manual «Policy of formation of civil identity of Kyrgyz Zharany in the Kyrgyz Republic»

Целью нашей статьи является рассмотреть реализацию политики гражданской идентичности «Кыргыз Жараны» в образовательной системе на примере АГУПКР им. Ж. Абдрахманова. Согласно Указу Президента Кыргызской Республики в Концепции развития гражданской идентичности - Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы⁸ были указаны 5 основных приоритетных направлений:

1. Формирование осознанного понимания гражданской идентичности Кыргыз Жараны.
2. Укрепление единства народа Кыргызстана, повышение толерантности и сохранение уважения к ценностям многообразия.
3. Развитие и продвижение государственного языка, сохранение и развитие многоязычия.
4. Создание равных условий в доступе к управлению и процессам принятия решений.
5. Повышение доверия к политическим институтам и органам государственной власти.

Деятельность ВУЗовской системы, в том числе АГУПКР им. Ж. Абдрахманова по реализации всех 5 направлений политики гражданской идентичности были всецело направлены и осуществлены. Предлагаем, рассмотреть деятельность и вклад ВУЗовской системы в реализации Концепции на примере АГУПКР учитывая, что данный ВУЗ является специфическим т.к. здесь должны учитываться вопросы повышения и переобучения государственных и муниципальных служащих КР.

Согласно утвержденному плану, реализации Концепции все мероприятия, проводимые ВУЗовской системой, в том числе и АГУПКР были своевременно проведены⁹. Деятельность АГУПКР по реализации гражданской идентичности «Кыргыз Жараны» с 2021 по 2023 г. проходило по 4 направлениям:

1. Научно-исследовательская:

1.1. *Организация круглого стола для ППС ВУЗа, ученых г. Бишкек* с привлечением научных исследователей по гуманитарным наукам (философия, этнология, история) (13 июня 2022 г.) Целью организации круглого стола являлось повышение потенциала ППС ВУЗов по реализации государственной политики в формировании общегражданской идентичности «Кыргыз жараны». Научные исследования ученых касались проблемы идентичности. ППС ВУЗов были осведомлены о Концепции гражданской идентичности «Кыргыз Жараны», ориентировались в основных принципах Концепции, этапах реализации. Для ППС, приглашенных ученых, во время проведения тренинга была трудность в определении терминологии «Кыргыз Жараны». Для положительного восприятия больше склонялись к термину «Кыргызстан Жараны». Фотодокументы опубликованы на сайте АГУПКР¹⁰.

⁸Указ Президента Кыргызской Республики от 13 ноября 2020 года № 39// Электронная ссылка: [http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430345?cl=ru-ru#:~:text=КОНЦЕПЦИЯ развития гражданской идентичности - Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы\(В редакции Указа Президента КР от 15 мая 2023 года УП № 124\)// http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430346?cl=ru-ru#p1](http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430345?cl=ru-ru#:~:text=КОНЦЕПЦИЯ развития гражданской идентичности - Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы(В редакции Указа Президента КР от 15 мая 2023 года УП № 124)// http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430346?cl=ru-ru#p1)

⁹ Кабмин утвердил план по реализации Концепции развития гражданской идентичности на 2021-2026 годы. 17 января 2022// <https://www.for.kg/news-744581-ru.html>

¹⁰ <http://www.apapkg.ru/blog/746-V-AGUPKR-im-Zh-Abdrakhmanova-sostoialsia-krughlyi-stol-na-tiemu-Riealizatsiia-Kontsieptsii-Kyrgyz-Zharany.html>

1.2. Научное руководство магистерской диссертации на тему “Совершенствование государственной политики Кыргызской Республики по формированию гражданской идентичности через сферу телевидения и радиовещания” была написана магистерская диссертация в 2023 г. магистрантом, обучающийся по направлению «ГМУ».

2. Организационно-методическая.

2.3 Разработка учебного пособия “Политика формирования гражданской идентичности Кыргыз Жараны в Кыргызской Республике/ Под Акматалиев А.А., Мурзаев С.К., Болпонова А.Б., Абдраманова Ч.Ш., Дуйшо к. Н., Эсенбаев А.Э. - Бишкек, 2021. - 183 с. Рецензенты: Базарбаев К.Б., Торогельдиева Б.М. Целью создания учебного пособия являлось обеспечить методическую поддержку в проведении тренинга по формированию понимания и приверженности у государственных и муниципальных служащих в реализации Концепции «Кыргыз жараны». Написание и создание учебного пособия с планом реализации Концепции «Кыргыз Жараны», отмеченное в Министерстве культуры, информации и молодежной политики КР, ОФ “Reasenexus» совпадают.

2.4. Проведение ТОТ среди преподавателей ВУЗов КР. Для обучения на базе АГУПКР были привлечены 9 ВУЗов КР: КГНУ им. Ж Баласагына, ИГУ им.К.Тыныстанова, Таласский государственный университет, Ошский государственный университет, Нарынский государственный университет им. С. Нааматова, Международный университет в г. ЖалалАбад, Баткенский государственный университет, БатГУ. Пилотные проекты по обучению муниципальных служащих, которые провели ТОТ: были выбраны НГУ и ОшГУ. Целью проведения ТОТ было обеспечение методической поддержки при реализации политики гражданской идентичности преподавателями ВУЗов КР. Целью проведения ТОТ было формирование понимания и приверженности у муниципальных служащих в реализации Концепции «Кыргыз жараны».

2.5. Создание интерактивного образовательного ресурса по изучению “Кыргыз Жараны”.

Были подготовлены 6 тем, включающие 6 видов занятий: от видео-лекционных занятий, темы срс, тестовых вопросов. Все материалы изложены на на русском и кыргызском языках.Ссылка: <http://www.apar.kg/ru/UchiebnyikursKyrghyzzharany/> и <http://www.apar.kg/ru/Tema1/>

За 7-9 месяцев видеолекции просмотрели 364 человек (201 – на русском языке, 63 - на кыргызском языке.) Ректором АГУПКР Акматалиевым А.А. создан учебный модуль “100 вопросов и ответов о Кыргыз Жараны”, где освещаются наиболее актуальные проблемные вопросы и комментарии к ним”. Электронная ссылка на данный модуль: <http://www.apar.kg/ru/100voprosoviotvietov/>

3. Учебная.

3.6. Введение дисциплины в рабочий учебный план в 2022-2023 уч.г./ 2023 - 2024 уч. г. программы магистратуры 2 курса, в 3 семестре в общем объеме -195 ч., где ауд. занятий - 60 ч (2 кр). Данная дисциплина «Реализация гражданской идентичности “Кыргыз Жараны”, как КПВ (вариативная часть РУП) читается для 3 направлений: “Государственное управление устойчивого развития”, “Государственная политика в социальной сфере”, “Цифровое государственное управление”. В итоге в 2022-2023 уч.г. по 3-м направлениям прошли обучение по “Кыргыз Жараны” 91 магистрантов. Качественная успеваемость составила - 84,61%.

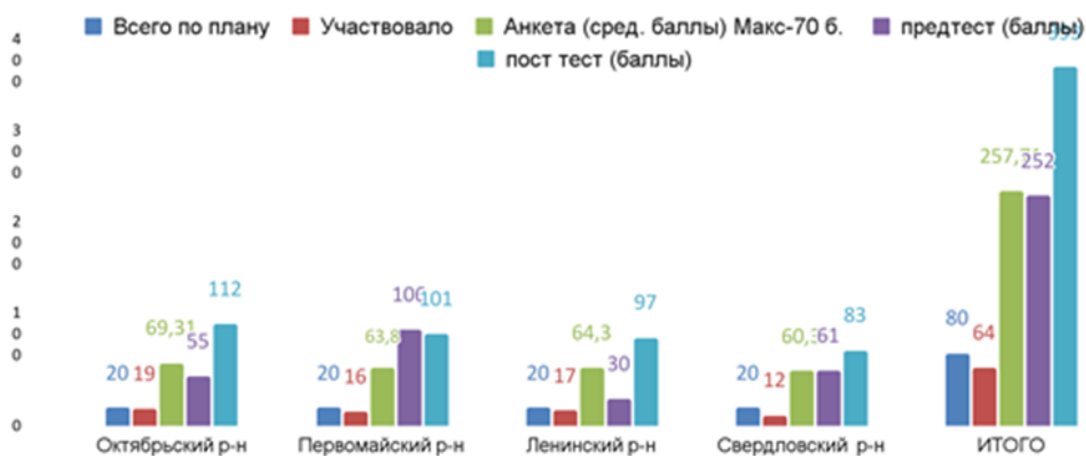
3.7. Однодневный тренинг среди муниципальных служащих г. Бишкек. Основная цель тренинга было повышение потенциала муниципальных служащих по реализации государственной политики в формировании общегражданской идентичности «Кыргыз жараны». В тренинге муниципальных служащих г. Бишкек (4 района, с 7 по 10 июня 2022 г.) участвовало: из 80 человек 64 муниципальных служащих. Муниципальные служащие, перед началом тренинга (предтест), были осведомлены о Концепции гражданской идентичности «Кыргыз Жараны», ориентировались в основных принципах Концепции, этапах реализации.

Таблица 1. Результаты однодневного тренинга среди муниципальных служащих г. Бишкек. АГУПКР, июнь, 2022 г.

Районы г. Бишкек	Всего по плану	Участвовало	Анкета (сред. баллы) Макс-70 б.	предтест (баллы)	пост тест (баллы)	Процентное соотношение (полученные баллы x 100%/количество участников x10 баллов)		Динамика обучения (на основе баллов предтеста и посттеста)
						предтест	посттест	
Октябрьский р-н	20	19	69,31	55	112	39%	62%	↑ (+ 2)
Первомайский р-н	20	16	63,8	106	101	66,30%	63,10%	↓ (-0,9)
Ленинский р-н	20	17	64,3	30	97	20%	57%	↑ (+3,2)
Свердловский р-н	20	12	60,3	61	83	59,80%	69,10%	↑ (+1,3)

Для муниципальных служащих, во время проведения тренинга была трудность в определении терминологии «Кыргыз Жараны». Для положительного восприятия больше склонялись к термину «Кыргызстан Жараны», где конфликт падал. Среди муниципальных служащих были представлены другие национальности: украинцы, дунгане. Согласно, обработке анкетных данных 4-х районов г. Бишкек: из максимально предусмотренных 70 баллов, была выставлена средняя оценка – 64,42 баллов. Динамика прохождения предтеста и посттеста показала: в трех районах положительная динамика, где доля полученных знаний увеличилось в 1,3- 3,2 раза. В Первомайском районе наблюдался регресс полученных знаний (-0,9). Эти данные подтверждаются и при изучении динамики обучения на основе анализа баллов предтеста и посттеста в процентном соотношении к количеству участников: полученные знания увеличились с 46,30% до 62,80%, т.е. в 1,5 р. На заключительных этапах обучения также были проведены посттесты.

Реализация Концепции "Кыргыз жараны": анализ данных анкет, предтеста и посттеста муницип. служащих г. Бишкек

График 1. Реализация Коцепции «Кыргыз Жараны»: анализ данных анкет, предтеста и посттеста муниципальных служащих г. Бишкек

3.8. Обучение государственных и муниципальных служащих в рамках государственного заказа. (ВКАУ, АГУПКР). Целью обучения государственных и муниципальных служащих в рамках государственного заказа - повышение потенциала муниципальных служащих по реализации государственной политики в формировании общегражданской идентичности «Кыргыз жараны». Согласно закону «О государственной гражданской службе и муниципальной службе», повышение квалификации служащего проводится в рамках одной группы должностей не реже одного раза в 3 года¹¹. За 2022-2023 уч. год: на 3-х курсах повышения квалификации обучились 28 человек. В 2023-2024 уч. год: запланировано 7 курсов, из них проведено 3 курса. Обучились 25 человек. Итого за 1,5 года обучились 53 государственных и муниципальных служащих Кыргызской Республики.

4. Культурно-воспитательная.

4.9 Конкурс среди студентов ПБ АГУПКР на создание видеоролика о гражданской идентичности «Кыргыз Жараны». К конкурсу были привлечены все студенты Программы бакалавриат. В результате конкурсного отбора участвовало 16 человек. Победившие команды получили денежные призы. Целью конкурса среди студентов - повышение потенциала студентов по реализации государственной политики в формировании общегражданской идентичности «Кыргыз Жараны». Конкурс проводился в три этапа в июне 2022 г. Оценивание работ было по следующим 5 критериям: 1. Соответствие содержания текста сценария/видеоролика цели и задачам Концепции гражданской идентичности «Кыргыз Жараны». 2. Содержание/контент видеороликов, не противоречащее законодательству КР. 3. Аргументированность и глубина раскрытия темы, ясность представления. 4. Креативный, оригинальный подход к изложению/подаче контента. 5. Соблюдение хронометража видеоролика (3-5 мин.). На заключительном этапе конкурса были оценены работы 4 студенческих команд и подведены итоги. Студенческие команды были награждены денежными призами: 1 место: 15000 с, 2 место: 10000 с. и 10000 с., 3 место: 5000 с.

В качестве консультантов по написанию и созданию видеороликов были привлечены преподаватели кафедры «Государственного управления и право». В состав комиссии по оценке видеороликов вошли ППС кафедры «ГУ и П», а также приглашенные гости: представитель фонда «PeaceNexus», Директор ОФ «WE», специалист по работе с молодежью. Ссылка на видеоролик команды «Патриоты», занявшей 1 место, размещена в социальной сети https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0o6YWy9ggHr1hbq5ootCx2b2QKioJA7jzJngrefXHewDaKabbMbGhWuCQra6rKgw1&id=100035131593383&sfnsn=mo

Как мы видим, всецело, заявленные 4 шага в рамках реализации концепции гражданской идентичности Академией государственного управления при Президенте Кыргызской Республики им. Ж.Абдрахманова были реализованы. Представленные выполненные мероприятия Академией могут послужить неким шаблоном по реализации формирования гражданской идентичности у других ВУЗов КР. Как мы видим, одним из слабых звеньев при реализации политики гражданской идентичности в учебно-образовательной сфере выступило то, что количество слушателей/ государственных и муниципальных служащих в рамках государственного заказа по формированию общегражданской идентичности «Кыргыз жараны» было достаточно малое: учитывая, что в одну группу набор должен был осуществляться в количестве 20-25 человек, то по существу обучение прошли за 1 год всего 28 человек. Вся проблема, на наш взгляд концентрируется на недобросовестной работе отделов кадров и непосредственных начальниках/главах отделов государственных и муниципальных служб, которые формируют списки слушателей. Учитывая, что формирование общегражданской идентичности – это идеологическое воспитание государственных и муниципальных служащих, формирование у них нового формата мышления, где гражданская идентичность стоит на первом месте, то необходимо уделить большое внимание на данный вопрос – подходам и механизмам формирования списков слушателей на уровне государственных и муниципальных служб КР.

Рекомендации:

1. Возможна доработка в терминологии «Кыргыз Жараны».
2. Усилить работу по пропаганде гражданской идентичности и Концепции «Кыргыз Жараны» среди ППС ВУЗов, учитывая национальную, региональную, конфессиональную, возрастную и другие виды идентичностей.

¹¹ Закон Кыргызской Республики О государственной гражданской службе и муниципальной службе от 27 октября 2021 года № 125 (В редакции Закона КР от 18 января 2022 года №4, 6 июня 2022 года № 41, 25 января 2023 года № 14)

3. Усилить идеологическую работу по пропаганде гражданской идентичности на уровне поднятия патриотизма на всех уровнях социальных институтов, среди гражданского общества (среди дошкольников, школьников, студентов, магистрантов, ППС, ученых, на уровне семьи, школы, ВУЗов, научных сообществ, профсоюзах).

4. Усилить идеологическую работу по пропаганде гражданской идентичности среди государственных и муниципальных служащих КР через повышение квалификации, тренинги.

5. Провести мониторинг и оценку реализации настоящей Концепции. Важным элементом реализации настоящей Концепции является система мониторинга и оценки ее реализации. Основные акторы по реализации Концепции несут ответственность за сбор и анализ данных для мониторинга соответствующих мероприятий, входящих в сферу их обязанностей. На наш взгляд, к мониторингу можно привлечь сотрудников АГУПКР им. Ж. Абдрахманова, учитывая наличия высокого научного потенциала.

Список использованной литературы:

1. Указ исполняющего обязанности Президента КР С.Н. Жапарова от 13 ноября 2020 г. №39 “О Концепции развития гражданской идентичности Кыргыз жараны”.
2. Закон Кыргызской Республики О государственной гражданской службе и муниципальной службе от 27 октября 2021 года № 125 (В редакции Закона КР от 18 января 2022 года №4, 6 июня 2022 года № 41, 25 января 2023 года № 14).
3. Политика формирования гражданской идентичности Кыргыз Жараны в Кыргызской Республике. Учебное пособие /Под ред. Акматалиева А.А., Мурзаева С.К., Болпоновой А.Б., Абдрамановой Ч.Ш., Дуйшо к. Н., Эсенбаева А.Э. - Бишкек, 2021. – 183.

List of references used:

1. Ukaz ispolnyayushchego obyazannosti Prezidenta KR S.N. Zhaparova ot 13 noyabrya 2020 g. №39 “O Kontseptsii razvitiya grazhdanskoy identichnosti Kyrgyz zharany”.
2. Zakon Kyrgyzskoy Respubliki O gosudarstvennoy grazhdanskoy sluzhbe i munitsipalnoy sluzhbe ot 27 oktyabrya 2021 g. № 125 (V redaktsii Zakona KR ot 18 yanvaryaya 2022 goda №4, 6 iyunya 2022 g. № 41, 25 yanvaryaya 2023 g. № 14).
3. Politika formirovaniya grazhdanskoy identichnosti Kyrgyz Zharany v Kyrgyzskoy Respublike. Uchebnoye posobiye /Pod red. Akmatylieva A.A., Murzaeva S.K., Bolponovoy A.B., Abdramanovoy Ch.SH., Duysho k. N., Esenbaeva A.E. - Bishkek, 2021. – 183.

Джон Али Алиевич
тарых илимдеринин кандидаты
Тарых, археология жана этнология институтунун
дунган таануу жана синология борборунун
улук илимий кызматкери. Бегималы Жамгерчинова КР УИА.

ЖАРАНДЫК ИДЕНТТҮҮЛҮКТҮ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН ЭЛЕМЕНТИ КАТАРЫ ДУНГАН ЖАМААТТАРЫНДАГЫ ЭТНОСТОР АРАЛЫК НИКЕ

Аннотация

Дунган этникалык тобу Кыргызстандын аймагында 145 жылдан бери жашап, аймактагы элдердин тагдырын тең бөлүштү. Дунган калкынын арасында этникалык аралаш никелер пайда болууда. Бул үй-бүлөлөрдүн жашоосунда ар кандай элдердин үрп-адаттарынын элементтери колдонулат. Этностор аралык нике этникалык топтордун жакындашуусуна өбөлгө түзөт жана бейкалыс пикирлерди жана стереотиптерди жеңүүгө жардам берет. Бул факт коомдогу өз ара мамилелерди шайкеш келтирүүнүн мисалы, ошондой эле КР элдеринин бирдиктүү бирдейлигин калыптандыруунун маанилүү бөлүгү болуп саналат.

Ачкыч сөздөр: дунгандар; элдер; жалпы тагдыр; улуттар аралык нике; бөтөнчүлүктү жеңүү; иденттүүлүгүн калыптандыруу.

Джон Али Алиевич
кандидат исторических наук, старший научный сотрудник
Центра дунгановедения и китаистики
Института истории, археологии и этнологии
имени Бегималы Джамгерчинова НАН КР

КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ И МЕЖЭТНИЧЕСКИЕ БРАКИ В ДУНГАНСКИХ ОБЩИНАХ

Аннотация

Этническая группа дунган на территории Кыргызстана проживает 145 лет, разделила судьбу народов региона. Среди дунганского населения с момента переселения возникают этнические смешанные браки. В быту этих семей, практикуют элементы культуры, обычаев разных народов. Межэтнические браки способствуют сближению этнических групп и помогают в преодолении отчужденности, предубеждений и стереотипов. Факт является примером гармонизации взаимоотношений в обществе, а также важной частью формирования единой идентичности народа КР.

Ключевые слова: дунгане; народы; единая судьба; межэтнические браки; преодоление отчужденности; формирование идентичности.

John Ali Alievich
PhD, senior researcher
at the Center for Dungan Studies and Sinology
at the Institute of History
Archeology and Ethnology named
after Beg Dzhamgerchinov
National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic

INTERETHNIC MARRIAGES IN DUNGAN COMMUNITIES AS AN ELEMENT OF THE DEVELOPMENT OF CIVIC IDENTITY

Abstract

The Dungan ethnic group has lived on the territory of Kyrgyzstan for 145 years, shared the fate of the peoples of the region. Ethnic mixed marriages have been occurring among the Dungan population since the resettlement. In the everyday life of these families, elements of the customs of different peoples are practiced. Interethnic marriages promote the rapprochement of ethnic groups and help in overcoming prejudices and stereotypes. This fact is an example of the harmonization of relations in society, as well as an important part of the formation of a unified identity of the peoples of the Kyrgyz Republic.

Keywords: Dungans; peoples; common destiny; interethnic marriages; overcoming alienation; identity formation.

Этническая группа дунган на территории Кыргызстана Казахстана, Узбекистана, а теперь и РФ, проживает уже 145 лет. За этот период данная этническая группа полностью разделила судьбу народов региона: участвовала в войнах, перенесла потрясения, революции, изменения в государственном, общественном строе. Естественно, что существование в полиэтничном обществе оказало влияние на общины дунган как в области материальной, так и духовной культуры. В свою очередь эта этническая группа также повлияла на культуру, экономику региона проживания. Безусловно, изменения коснулись и семьи, и семейных взаимоотношений. Среди обывателей, и не только, автору данной статьи приходилось слышать мнение о том, что дунганская этническая группа в своём развитии придерживается изоляционной модели. Данная работа имеет цель показать на ошибочность такого мнения, так как такая модель развития в современном обществе невозможна. Об этом говорят не только данные по экономике, образованию и по другим аспектам жизни, но и факты рассмотрения такого элемента, как этнический состав дунганских семей. Все эти элементы влияют на идентичность дунганского населения и могут быть отнесены ко всем группам этой этнической группы Центральной Азии, в том числе Кыргызстана.

Среди дунганского населения, со дня их появления на территории Кыргызстана, стали возникать семьи, супруги которых по рождению принадлежали к разным этносам, а, следовательно, к иной языковой и культурной среде. Одной из причин заключения межэтнических браков был «недостаток лиц женского пола» в первые десятилетия после появления этой группы на нынешней территории государств ЦА вообще и в Кыргызстане в частности [1,194]. В конце XIX – начале XX вв. подобные браки заключались, в первую очередь потому, что в составе переселенцев, бывших повстанцев, преобладало мужское население. Значительную роль играла необходимость налаживания взаимоотношений с местными влиятельными людьми, происходивших через установление родственных связей. Подобным образом на Востоке поступали не только простые люди, но и правители разных рангов. Так, например, Булар Магуев – волостной селения Каракуруз (Николаевское, Масанчи), именем которого названо, в настоящее время, одно из селений Кордайского района Республики Казахстан, был женат на сестре Сатаркула Джангарачева, - главы кыргызов, проживавших западней г. Пишпек. [2,165] Имея трёх жён (дунганку, кыргызку и казашку), что было не редкостью для состоятельных людей того времени, этот человек активно налаживал родственные и дружеские отношения с окружающим населением. И подобных примеров было много. Такая форма заключения браков существовала при патриархальной общественной системе, и большой неразделённой семье. Женская часть общества, в тех условиях, зачастую, не имела возможности свободного выбора супруга. Её судьбу определяли старшие родственники, представители родового иерархического слоя. В настоящее время значительная часть дунганского населения разбирая своё происхождение и родственные связи может указать на наличие в том или ином поколении родственников из иных этнических групп.

Образованию этнически смешанных семей способствовал и фактор места проживания представителей различных групп дунган Кыргызстана и других республик ЦА. Группа дунган, перешедшая из Китая на территорию Кыргызстана в 1877 году в районе г. Ош, не сумев основать собственное поселение, была вынуждена рассеяться по всей Ферганской долине. Отсутствие компактного места проживания этой группы дунганского населения значительно повлияли на их культуру и язык. Отсутствие условий меж поколенного воспроизводства элементов собственной культуры, в условиях иноязычного окружения, усиливало адаптивные процессы, способствовало образованию браков с женщинами, представителями других народов. Обследование образованных в советский период населённых пунктов этими группами дунганского населения указывает на то, что в них проживают люди полностью утратившие свой язык и значительное количество элементов собственной культуры. Языком внутрисемейного общения этих групп населения стали тюркские – кыргызский и узбекский языки. Значительная часть представителей этих семей даже в документах не относят свою этническую принадлежность к дунганам, хотя помнят о ней. Для уточнения можно отметить, что данная группа дунганского населения в настоящее время проживает в селении Савай Ошской области КР.

Немногочисленная группа дунган, проживающая в селении Кочкор Нарынской области КР, являясь меньшинством в населённом пункте так же, культурном плане, хорошо освоила язык и бытовую культуру кыргызского населения, что повлияло на наличие здесь межэтнических браков.

Вместе с тем следует отметить, что межэтнические браки практиковались не только в отмеченных регионах, но и во всех населённых пунктах, где проживало дунганское население. Из смешанных семей берут происхождение многие известные личности. Достаточно привести в качестве примеров имена:

знаменитого кыргызского баса, Народного артиста Кыргызской ССР, Народного артиста СССР Хусейна Мухтарова, в своё время ставшего Председателем Культурного центра дунган; члена-корреспондента НАН КР, доктора исторических наук Сушанло Мухаммеда Ясызовича, и многих других.

В настоящей статье автор опирался на данные, собранные им в селе Милянфан Иссыккатынского района КР, где дунгане являются этническим большинством, однако несмотря на это, здесь отмечается значительное количество браков, где супруги, по происхождению, принадлежат к разным народам.

Как уже отмечалось выше, для мужчин дунганской этнической группы, конца XIX начала XX вв., было не редкостью заключения брака с женщинами из кыргызских, казахских и узбекских семей. Иногда причиной межнациональных браков становилась экономическая положение семьи одного из супругов. Так согласно одному из сведений женщины, о судьбе своей матери - кыргызке, ставшей женой её отца - дунганина (не называем фамилии), её маму за долги отца грозились украсть мужчины из Кордая. Опасаясь этого, отец девушки предложил взять её в жёны знакомому дунганину, так как был уверен, что в этой семье ей будет легче жить. Кроме того, так как они проживали рядом, то у семьи невесты была возможность тесно общаться с новыми родственниками.

В с. Милянфан известен случай, когда девушка из семьи, образованной в браке между дунганином и кыргызкой, проживавшая кыргызском айыле, вышла замуж за жителя данного населённого пункта. Её дети и внуки по сей день поддерживают связи с потомками своего деда по матери. Естественно, что после женитьбы, в семье присутствовали и присутствуют элементы быта как кыргызской, так и дунганской семьи.

Есть другие примеры, когда сирот, детей - кыргыз и других национальностей принимали в семьях дунган. Например, в документах о ветеранах Великой отечественной войны, внесённых в электронную Книгу Памяти, есть сведения о призванных на фронт жителях села Милянфан. Среди них в списке Кантского военкомата значится имя: Ахмат Дунган -1912 г.р., кыргыз по национальности, призванного на фронт в 1942 г., и погибшего 08.08.1942 года. В списке военкомата, в графе родственники, значилось – «Отец – Милянфанский с/с» [3,19]. Кроме того, имя человека - Дунган, и графа о родственниках, говорят о том, что он был сиротой, но в своё время был усыновлён общиной села, в котором большинством жителей были дунгане.

Попавшая в дунганскую семью женщина иной этнической принадлежности, безусловно, вносила в быт элементы своей культуры и системы ведения хозяйства. В большой, неразделённой, патриархальной семье, попадая под влияние, не только супруга, но и старших родственников, она быстро осваивала язык дунган, их культуру взаимоотношений, и систему ведения хозяйства, и конечно, привносила в язык семьи и её быт элементы кыргызского народа. Женщин – дунганок, в прошлом, как правило, не выдавали замуж за мужчин другого этноса. Так, действительный член РАН Б.Л. Рифтин в своё время отмечал: «Дунгане – мужчины, как видим, иногда ... женились на представительницах других народов, но случаев выхода замуж девушек – дунганок за юношей – недунган раньше, кажется, вообще не было» [4,14].

Здесь надо отметить, что до Октябрьской революции и в начале XX века для большей части дунганского населения языком межнационального общения были тюркские языки, в зависимости от места преобладания того или иного народа, это облегчало задачу адаптирования. Но внутри общины преобладал дунганский язык. Дореволюционная система русско-туземных школ мало влияла на владение русским языком и была доступна, в основном, зажиточной части общества. Браки между дунганцами – мужчинами и русскими женщинами стали появляться лишь в конце 20-х и 30-х годах XX в. Значительное число браков с русскими, украинскими женщинами (и представительницами другой европейской принадлежности) можно отнести к периоду Великой Отечественной войны и после её завершения. В таких случаях, отчасти, и, возможно, с формальной стороны, при чтении никаха – мусульманского бракосочетания, женщинам давали мусульманские имена. Однако такие браки всё же оставались немногочисленными. На это влияла религиозная принадлежность брачующихся. Образованная часть мужчин, в начале XX в., при создании межэтнических семей, предпочитала вступать в браки с мусульманками, часто с татарскими женщинами, на что влияло наличие новометодных школ, учреждённых в своё время для мусульманского населения татарскими просветителями и, соответственно, мнение о более высокой образованности представителей этого народа.

В настоящее время, с изменением положения женщин в семье и обществе участились факты выхода замуж женщин – дунганок за представителей иной этнической принадлежности.

Опираясь на материалы, предоставленные информаторами, проживающими в селе Милянфан, автор настоящей статьи может утверждать, что в настоящее время подобные брачные союзы уже не редкость. Первоначально браки между девушками – дунганками и мужчинами иной этнической принадлежности в с. Милянфан заключались внутри сельской общины. Будущие супруги знали друг друга по учёбе в школе.

Будучи односельчанами брачующиеся, были знакомы с бытом, обычаями, семейными традициями будущих супругов. Как правило, люди, проживающие в селениях, с преобладанием дунганских жителей, неплохо владели дунганским языком. Эти и другие факты вносят, в быт образовавшихся семей, элементы двух культур, в которых воспитываются дети, которым одинаково близки элементы двух культур, однако повзрослев при оформлении документов, они выбирают, по традиции, этничность своего отца. Со временем в общине с. Милянфан стали появляться браки, заключённые девушками – дунганками с молодыми людьми иных этнических групп, главным образом кыргызов, проживающими вне селения, в других населённых пунктах, районах и областях Республики Кыргызстан. Подобные браки стали возможны, в первую очередь, как уже говорилось выше, в связи с изменением положения женщин в семье и обществе, другой аспект связан с изменениями в культуре и сближением народов, проживающих долгое время в одном государстве и в одном регионе. На протяжении прошедших полутора веков, со времени поселения дунган в Кыргызстане, у народов выработались схожие элементы культуры: в быту, образе жизни, хозяйственной деятельности, и, конечно, огромную роль играет религиозная идентичность брачующихся. Нивелирование особенностей элементов культуры приводят к сглаживанию различий, которые перестают восприниматься как чуждые и неприемлемые.

В настоящем времени межэтнические браки стали возникать на основе не только практической необходимости, но и на основе взаимных симпатий и романтических отношений. Важную роль в создании семей супругами представителями различных народов играет отсутствие «остракизма» со стороны родственников и окружающих людей.

В селе Милянфан в настоящее время проживает более 5000 человек. По данным, предоставленным информаторами [5] и сведениям айыл өкмөтү, только прописанных в селении, в настоящее время около 60 семей, супруги которых состоят в межэтнических браках. При этом в список не включены семьи старшего поколения, т.е. люди, ушедшие из жизни по возрасту. Кроме того, в этот список не вошли лица, уроженцы села Милянфан, женившиеся или вышедшие замуж за человека иной этнической принадлежности, но проживающие в других населённых пунктах. Из шестидесяти семей супруги, в которых принадлежат к разному этническому происхождению, в настоящее время 18 женщин-дунганок избравших супругов недунган. Данный факт ясно указывает на толерантное отношение этнической общины к окружению, неотъемлемой частью которого, они себя относят. Если учесть данные Национального статистического комитета Кыргызской Республики, по которым средняя семья в 2009 году имела состав около 4.2 человека [6,37], то неполная численность населения в этнически смешанных семьях данного населённого пункта составляет 252 человека, т.е. чуть менее 6 % всего населения. При этом в селении в межэтнических браках превалирует кыргызский компонент, хотя среди брачующихся помимо кыргызов есть: казахи, татары, узбеки, азербайджанцы, русские, украинцы, немцы и даже один китаец. Интересно и то, что в списках существуют лица, носящие дунганскую фамилию и имя, но согласно документам относящие себя к иной этнической принадлежности. Фамилия, имеющая происхождение по дунганской антропонимике, говорит о том, что, несмотря на выбор иной этничности, их владелец родился в смешанном браке.

В быту, упомянутых семей, проживающих в селе Милянфан, практикуют элементы обычаев народов, к которым принадлежат супруги и это не вызывает между ними противоречий. Происходит это на основе их схожестей. Так, например, приём пищи у дунган производится за низким столиком, который может стоять на кирпичном (отапливаемом) или деревянном топчане, называемом дунганями, в первом случае, «жэкон» (*досл.* «горячий кан») или во втором - «банкон» (*досл.* «дощатый кан»), у кыргыз такой элемент быта называется «сөрү». В то же время в настоящее время среди дунганского население при большом стечении гостей нередки случаи, когда угощение вместо стола располагают на «кийиз килем», поверх которого стелется «дасторкон», служащий столом. В каждом дунганском доме войлочные ковры: «кийиз», «килем», «шырдак» в настоящее время являются неотъемлемой частью быта. И это, конечно, не единственные элементы культуры, ставшие повседневностью в быту дунган. В системе питания можно привести массу заимствований, как кыргызских в дунганской кухне, так и дунганских в кыргызской. В языке дунган бытует большое количество заимствований из кыргызского и других языков. Более того, некоторые заимствованные слова, в лексическом запасе многих дунган, почти полностью вытеснили дунганские эквиваленты. Например, называя родственный термин «муж сестры своей супруги (свояк)», значительная часть дунган, назовёт его «бажа», вместо дунганского эквивалента «тёдан», вместо «жечи» (праздник) - употребят слово «мейран» (*от кырг. слова* «майрам»); вместо «хунсы» (свадьба) – «той»; вместо «зүй-быйбый» (предки) – «ата-баба» и т.д. На рынках Кыргызстана всякий знает, что такое «джуцай» (*дунг.* «жүцэ»), «чинцай» (*дунг.* "чинцэ" - сельдерей), «сунза» (*дунг.* «сунзы» - стеблевая спаржа), «лаза» (*дунг.* «лазы» - перец) и т.д.

Межэтнические браки не только среди дунган, но и вообще в Кыргызстане и современном мире являются довольно распространенным явлением, их количество увеличивается. На это воздействует, как уже было сказано выше, интеграция в области культуры, хозяйственной деятельности, образования, развитие коммуникационных средств, и пр. Всё это способствуют взаимодействию людей разных этнических групп, что открывает возможности к пониманию того, что между различными этническими группами Кыргызстана и других государств больше схожестей, чем различий не только в практических сферах, но и для проявления романтических отношений и создания семей.

Браки между представителями разных этнических групп могут иметь множество причин. Некоторые люди просто влюбляются в представителя другой этнической группы, без учета их происхождения. Другие видят в таких браках возможность преодолеть этнические и культурные различия и строить более толерантное и разнообразное общество, что отвечает усилиям правительства в формировании «Кыргыз Жараны». Также межэтнические браки могут быть результатом миграции и перемещения людей. С другой стороны, возникновению симпатий между брачующимися помимо индивидуальных качеств, может быть более высокая оценка иерархического статуса этнической группы будущего супруга или более высокая оценка какого-либо элемента культуры важного для существования семьи.

Межэтнические браки могут привнести в частную семейную жизнь и общества многообразие и богатство культурных традиций. Однако они также могут представлять вызовы и препятствия. Различия в языке, религии, культуре, обычаях и иных ценностях между партнерами могут требовать дополнительных усилий для общения и взаимопонимания. Кроме того, старшие представители семьи будущих супругов и окружающее общество иногда могут не одобрять такие браки из-за предубеждений или устоявшихся культурных норм. В межэтническом браке возникает необходимость принятия решений по воспитанию детей, включая выбор языка, религии, культурных практик и идентичности. Это может вызывать разногласия и дополнительные сложности в семейной жизни. Несмотря на эти трудности, супруги означенных семей успешно преодолевают различия в культуре и строят счастливые и здоровые отношения.

В целом, отношение к межэтническим бракам в современном мире вообще и дунганской этнической группы в частности, становится все более положительным. Многие семьи и общества становятся толерантными и открытыми к восприятию различий. Немаловажную роль играют законы государства, которые признают и защищают одинаковые права всех групп населения, что влияет на свободный выбор партнера, независимо от его этнической принадлежности. Выгоды межэтнических браков могут быть связаны с обогащением культурного опыта, развитием межкультурной компетенции и созданием, и признанием уникальности смешанной идентичности для супругов и их потомства. Не последнюю роль играет факт одной гражданской идентичности супругов.

В семьях, сформированных на основе межэтнических браков, реализуются положительные процессы для общества. Вот некоторые из них:

Межэтнические браки предоставляют возможность для обмена культурными традициями, обычаями и ценностями не только между партнерами, но и в обществе в целом. Это может обогатить опыт и расширить кругозор окружения.

1. Улучшение межэтнических отношений: межэтнические браки способствуют сближению различных этнических групп и могут помочь в преодолении предубеждений и стереотипов. Они являются живым примером гармоничного сосуществования и смешения культур.

2. Расширение социальной сети: брак с человеком из другой этнической группы может привести к расширению социальной сети супругов. Они могут встречать новых людей, участвовать в различных общественных мероприятиях и получать больше возможностей для социальной интеграции.

3. Развитие межкультурной компетенции: супруги в межэтническом браке часто развивают межкультурную компетенцию и способность к адаптации к различным культурным контекстам. Это может быть ценным качеством в обществе КР, где многонациональные и поликультурные взаимодействия актуальны.

4. Супруги в межэтническом браке сталкиваются с вызовами и различиями, которые требуют от них умения приспособиться и находить компромиссы. Это может способствовать развитию толерантности, эмпатии и гибкости мышления.

Важно отметить, что каждый брак уникален, и положительные стороны межэтнического брака могут различаться в зависимости от конкретной ситуации и пары.

Межэтнические браки также создают выгоды, вытекающие из культурных особенностей народа брачующихся. Это может включать более широкий кругозор, культурный обмен, обогащение опыта и

развитие межкультурной компетенции, что становится ценностью не только для супругов и их детей, но и для всего государства и общества, так как являются положительным примером гармонизации взаимоотношений её членов. Данный фактор является важной частью реализации концепции «Кыргыз Жараны». Вместе с тем хочется подчеркнуть, что реализация концепции «Кыргыз Жараны» не предусматривает ассимиляцию этнических групп. Многообразие культур, это богатство государства!

Список использованной литературы:

1. Поярков Ф.В. Дунгане селения Каракуруз. Сватовство. // Дунгане. История и культура. Российские дореволюционные работы о дунганах. М. Наука – Восточная литература. 2017. С.194.
2. Письма, воспоминания участников установления Советской власти в Киргизии. // ЦГА КР. Ф.391, оп. 5, ед. хр. 2, л. 128; л.165.
3. Список военнослужащих Кантского района Фрунзенской области, о судьбе которых родственникам ничего не известно. [Электронный ресурс] С. 19. Память народа //https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_dopolnitelnoe_donesenie65929322/?
4. Рифтин Б.Л. Неведомая страна Дунганезия и ее сказки. // Дунганские сказки и предания. М., Наука – Восточная литература 2018. С. 14.
5. Машанло Д. - служитель мечети; Джон Д. – завуч училища № ...; Джон Э. – работник айыл окмоту.
6. Социальные тенденции Кыргызской Республики 2011 – 2015. Вып. 12. Бишкек 2016. С. 37. <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/e33fd335-4>

List of references used:

1. Poyarkov F.V. Dungan of the village of Karakunuz. Matchmaking. // Dungan. History and culture. Russian pre-revolutionary works on Dungans. M. Nauka - Oriental Literature. 2017. p.194.
2. Letters, memoirs of participants in the establishment of Soviet power in Kyrgyzstan. // CGA KR. F.391, op. 5, unit hr. 2, l. 128; l.165.
3. List of military personnel of the Kantsky district of the Frunze region whose fate is unknown to their relatives. [Electronic resource] S. 19. The memory of the people //https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_dopolnitelnoe_donesenie65929322 /?
4. Rifting B.L. The unknown country of Dunganesia and its fairy tales. // Dungan tales and legends. M., Science – Oriental literature 2018. p. 14.
5. Mashanlo D. - minister of the mosque; John D. – head teacher of the school no. ...; John E. is an employee of aiyl okmotu.
7. Social trends of the Kyrgyz Republic 2011 – 2015. Issue. 12. Bishkek 2016. p. 37. <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/e33fd335-4>

Базакеева Кундузгуль Жаманчаевна
Жусуп Баласагын атындагы
Кыргыз улуттук университети
саясий илимдеринин кандидаты, доценти, деканы

Сатыбалдиева Асель Курманбековна
Жусуп Баласагын атындагы
Кыргыз улуттук университети
тарых илимдеринин кандидаты, доценти

Нурматова Гулсайра Асановна
Жусуп Баласагын атындагы
Кыргыз улуттук университети
саясий илимдеринин кандидаты, доценти

«КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» КОНЦЕПЦИЯСЫН ИШКЕ АШЫРУУДАГЫ ИНСАНДЫК АДЕП-АХЛАК МАСЕЛЕЛЕРИ

Аннотация

Мамлекет өз жарандарынын келечек муунун өнүктүрүүдө улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды бирдиктүү алып жүрүүсү зарыл. Адам укуктары, эркиндиктери, милдеттери жана жоопкерчиликтери ар бир коомдо эң жогорку баалуулук болуп саналат.

Элдин аң-сезими, дүйнө таанымы жана тез өзгөрүп турган шартта өлкө жарандарын улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын негизинде тарбиялоо, улуттук жана жарандык иденттүүлүк, жарандык маданиятты калыптандыруу маанилүү.

Адеп-ахлак – адамдын коомдогу жүрүм-турумун жөнгө салуучу жана коом тарабынан кабыл алынган нормаларды чагылдырылган коомдук аң-сезимдин формасы. Моралдык нормалар: коомго көз каранды, адамдын коомдогу жүрүм-турумун жөнгө салат, социалдык адекваттуу мамилелерди түзүүгө жардам берет, социалдык чөйрөгө көз каранды.

Адеп-ахлактын булагы болуп инсан кабылдай турган Кыргызстандын материалдык жана материалдык эмес баалуулуктары эсептелет: өз эне тилин билүү; көп тилдүүлүккө ээ болуу; жогорку маданиятты жайылтуу; маданиятты, тарыхты билүү; элдин каада-салттарын жана үрп-адаттарын урматтоо.

Авторлор белгилегендей ар бир инсан өз мекенин жүрөгү менен сүйүп, ал үчүн бардык потенциалын жумшай турган болсо чыныгы жарандык атуулдугун билдирген болот. Ар бир жаран Кыргызстандын бүгүнкү күнү, эртеңки жаркын келечеги үчүн руханий, адеп-ахлак, нарк-насили жогорку деңгээлдеги инсан катары ак кызматын кылуу милдет.

Негизги сөздөр: мамлекет; контроль; Концепция; Кыргыз жараны; инсандык; адептүүлүк; этика; баалуулуктар; өздүк; тарбиялоо.

Базакеева Кундузгуль Жаманчаевна
кандидат политических наук, доцент, декан
Кыргызского национального университета
имени Жусупа Баласагына

Сатыбалдиева Асель Курманбековна
кандидат исторических наук, доцент
Кыргызского национального университета
имени Жусупа Баласагына

Нурматова Гулсайра Асановна
кандидат политических наук, доцент
Кыргызского национального университета
имени Жусупа Баласагына

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ЛИЧНОСТИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ «ГРАЖДАНИН КЫРГЫЗСТАНА»

Аннотация

Государству необходимо нести национальные и общечеловеческие ценности в развитие будущего поколения своих граждан. Права, свободы, обязанности и ответственность человека являются высшей ценностью в каждом обществе. Важно воспитывать граждан страны на основе национальных и общечеловеческих ценностей, формировать гражданскую идентичность, гражданскую культуру в быстро меняющихся условиях народного сознания, мировоззрения.

Мораль – это форма общественного сознания, регулирующая поведение человека в обществе и отражающаяся в принятых обществом нормах. Моральные нормы: зависят от общества, регулируют поведение человека в обществе, помогают создавать социально адекватные отношения, зависят от социальной среды. Материальными и нематериальными ценностями Кыргызстана, которые человек воспринимает как источник нравственности, являются по мнению авторов: знание родного языка; многоязычие; продвижение высокой культуры; знание культуры и истории; уважение к традициям и обычаям народа.

По мнению авторов, настоящим патриотом будет каждый человек, который всем сердцем любит свою Родину и отдает ей весь свой потенциал. Долг каждого гражданина повышать уровень духовности, нравственности и ценностей ради светлого будущего Кыргызстана.

Ключевые слова. Государство; управление; Концепция; Кыргыз жараны; личность; мораль; этика; ценности; идентичность; воспитание.

Bazakeeva Kunduzgul Zhamanchaevna

candidate of political sciences, associate professor, dean
Kyrgyz National University
named after Jusup Balasagyn

Satybaldieva Asel Kurmanbekovna

candidate of historical sciences, associate professor
Kyrgyz National University
named after Jusup Balasagyn

Nurmatova Gulsaira Asanovna

candidate of political sciences, associate professor
Kyrgyz National University
named after Jusup Balasagyn

PERSONAL ETHICAL ISSUES IN IMPLEMENTING THE CONCEPT OF "KYRGYZ CITIZEN"

Abstract

It is necessary for the state to carry national and universal human values in the development of the future generation of its citizens. Human rights, freedoms, duties and responsibilities are the highest value in every society. It is important to educate the citizens of the country on the basis of national and universal human values, to form national and civil identity, and civil culture in the rapidly changing conditions of people's consciousness, worldview. Morality is a form of social consciousness that regulates human behavior in society and is reflected in norms accepted by society. Moral norms: depend on society, regulate human behavior in society, help to create socially adequate relations, depend on social environment. The material and non-material values of Kyrgyzstan that a person perceives as the source of morality are: knowledge of one's mother tongue; multilingualism; promotion of high culture; knowledge of culture and history; respect for people's traditions and customs.

According to the authors, a true patriot will be every person who loves his homeland with all his heart and gives it all his potential. It is the duty of every citizen to raise the level of spirituality, morality and values for the sake of a bright future for Kyrgyzstan.

Keywords. State;control; Concept; Kyrgyz Zharany; personality; morality; ethics; values; identity; upbringing.

Азыркы кездеги санариптештирүү доорунда коомдогу жагымдуу өзгөрүүлөр менен бирге адамдардын адеп-ахлагында, аң-сезиминде, руханий дүйнөсүндө, жүрүм-турумунда терс көрүнүштөр да болуп жатат. Мындай көрүнүштөр Кыргызстанда эле эмес коңшу этностук жалпылыктарда да байкалат.

Нарк-насил түшүнүктөрүнүн өзгөрүшү менен элдин салттуу баалуулуктарынын маанилүүлүгүн, муундан муунга кылдаттык менен өтүп келе жаткан мурастарды сактоону жана өнүктүрүүнү талап кылат.

Мамлекет келечек муунун тарбиялоодо ошону менен бирге эле өнүктүрүүдө улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктарды бирдиктүү алып жүрүүсү зарыл. Ар бир мамлекетте адам укуктары, эркиндиктери, милдеттери жана жоопкерчиликти ар бир коомдо эң жогорку баалуулук болуп саналат. Бирок ошол эле учурда мамлекеттин кызыкчылыгы жеке кызыкчылыктан жогору турушу керектигин унутпашыбыз керек.

Элдин аң-сезими, дүйнө таанымы жана тез өзгөрүп турган шартта өлкө жарандарын улуттук жана жалпы адамзаттык баалуулуктардын негизинде тарбиялоо, улуттук жана жарандык иденттүүлүк, жарандык маданиятты калыптандыруу маанилүү.

Эгерде адеп-ахлак боюнча аныктамага токтолсо, адеп-ахлак бул– коом тарабынан кабылган адамдарга жүрүм-турумун жөнгө салуучу эрежелер же бир формасы. Моралдык нормалар: коомго көз каранды, адамдын коомдогу жүрүм-турумун жөнгө салат, социалдык тиешелүү мамилелерди түзүүгө жардам берет, социалдык чөйрөгө көз каранды.

Моралдык аң-сезимди баалоочу критерий катары жакшы деген эмне, жаман деген эмне суроосу эсептелет. Коомдо кабыл алынган нормаларга туура келген жакшылык адамга жана коомго пайдалуу. Жамандык – бул кабыл алынган нормалардын көз карашынан алганда, адам жана коом үчүн терс карала турган нерсе.

Адептүүлүк – жалпы адамзаттык баалуулуктарга багытталган коомдук аң-сезимдин жөнгө салуучу формасы.

Демек, адеп-ахлак:

- аң-сезимдин жөнгө салуучу формасы болуп саналат;
- коомдогу адамдар бул эрежелерге баш ийиши керек;
- жалпы адамзаттык баалуулуктарга басым жасайт;
- тигил же бул жүрүм-турумдун акыл-эстүүлүгүн адамдын өзүнөн талап кылуу ж.б.

Адамды башкаруу, анын кылымдар бою тарбияланышы, билим алуу маселелери маанилүү фактор болуп саналат. Немец философу Иммануэль Кант туура белгилегендей - адамдарга тиешелүү эң кыйын эки нерсе бар: башкаруу искусствосу жана тарбиялоо искусствосу, деп эсептеген. Адамды башкаруу – эмгекти, анын экономикалык, коомдук-саясий жана рухий турмушун сарамжалдуу уюштуруу, аны коомдук идеалдардын рухунда тарбиялоо. Адамды башкаруу ар бир адамдын коомдук түзүлүштөгү ордун, анын функцияларын, укуктарын жана милдеттерин, социалдык ролун аныктоо дегенди билдирет. Ошондой эле адамды дайыма тарбиялап туруш керек экендигин дагы баса белигилеген.[5]

Тарыхый тажрыйбага ылайык, адамдын социалдык ролу анын ишмердүүлүгү жүрүп жаткан коомдун мүнөзү, коомдун керектөөлөрү, максаттары, милдеттери менен аныкталат. Ошентип, адамдын социалдык ролу, биринчиден, коомдун максаты менен аныкталуучу жана адамдан өзүнүн ишмердүүлүгү аркылуу бул максатка жетүү жана маселелерди чечүүгө салым кошуусун талап кылган функция. Коом адамдын ролун аныктап, ага белгилүү талаптарды коёт, кабыл алынган нормаларга, салттарга, мыйзамдарга, үрп-адаттарга, идеалдарга ылайык анын жүрүм-турумун байкайт. Адам жана анын тынымсыз ар тараптуу өнүгүүгө жана өркүндөтүүгө багытталган ишмердүүлүгү коомдун өнүгүүсүнүн жогорку максаты болуп саналат.

Адамдын социалдык ишмердүүлүгүнүн өнүгүп, өркүндөтүлүшүнө жараша эки багыты бар: 1. тышкы дүйнө (курчаган дүйнөнү таануу), 2. ички дүйнө (өзүнүн руханий дүйнөсүн таануу, ошону менен адамдын аракетине, мүмкүнчүлүктөрүнө, жөндөмдүүлүктөрүнө баа берүү. Эки багыт тең билимдин негизинде түзүлөт.

Демек, адамды башкаруу – бул адамды даярдоо, анын коомдук ролун, функцияларын, милдеттерин аткарууга үйрөтүү, коомдук ишмердүүлүккө үйрөтүү дегенди билдирет. Мунун баары окутуу жана тарбиялоо аркылуу чечилет. Адамды тарбиялоо – коомдун жана мамлекеттин негизги максаттарынын бири. СССР жашап турган мезгилде негизги, стратегиялык максат коммунизмди куруу болуп саналган. Ал өлкөнү индустриялаштыруу, коллективдештирүү, ж.б.

Кыргыз Республикасы коомдун системалуу кризисин баштан кечирүүдө: экономикалык, саясий, улуттук, идеологиялык, социалдык-маданий ж.б. Белгилүү орус окумуштуусу Ж.Зинченконун пикири боюнча, кризистин себептери болуп коомдун жашоосун камсыз кылуучу ар кандай подсистемалардын иштен чыгышы жана бул “подсистемаларды” башкаруу системасынын бузулушу саналат.[4] Стратегиялык максаттарды тактикалык максаттар менен алмаштыруу болду. Менеджменттин тактикалык максаттары адамдын ар тараптуу өнүгүүсү үчүн шарттарды түзүү, анын билим алуусу, пайда көрүү үчүн пайда көрүү эмес, айрым саясий лидерлердин амбициясы үчүн саясий оюндар эмес, жеке саясий лидерлерди тарбиялоо жана калыптандыруу болууга тийиш. Башкача айтканда билимдүү, интеллектуалдык жактан өнүккөн адам. Социалдык маанилүү проблемаларды чечүү. Азыркы кыргыз коомунда болуп өткөн жана болуп жаткан өзгөрүүлөр тарыхый тажрыйбаны түшүнүүгө, көптөгөн теорияларды кайра карап чыгууга жана коомдук өнүгүүнүн жаңы парадигмасын иштеп чыгууга алып келет.

20-кылымдын аягы жана 21-кылымдын башында Кыргыз Республикасы кыргыз коомунун өнүгүүсүнүн тарыхый жактан аныкталган формасы менен коомдун батыш тибине ылайык өнүгүшүнүн ортосунда тандоо алдында турган.

Азыркы коомдогу моралдык жана этикалык көйгөйлөрдүн негизги себептери:

- мамлекеттеги социалдык-экономикалык кризистер жана көйгөйлөр;
- коомдо жаштарга азыраак жетишээрлик эмес көңүл бурулушу;
- батыш мамлекеттеринин маданиятын тикеден тике эле көчүрүү;
- интернет аркылуу тарап жаткан туура эмес тарбиялаган жаман жактары;
- элдин коомго, мамлекетке ишенбөөчүлүгү;
- кыргыз коомунда бардык жактан тектүү эместиги: этникалык, аймактык, диний жана социалдык

таандыгы боюнча жана башкалар.

Белгилеп кеткен көйгөйлөрдү чечүүчүн 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы, мында үй-бүлө кыргыз жараны үчүн артыкчылыктуу багыттардын бири катары руханияттын жана билим берүүнүн бекемдөөчү элементи болуп калууга тийиш. Анткени, үй-бүлөлүк, руханий жана маданий баалуулуктар улуттук өзгөчөлүктү сактоого жардам берет.[1]

Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы №39 Жарлыгы менен бекитилген 2021-2026-жылдарга Кыргыз Республикасынын Кыргыз жараны, жарандык инсандыгын өнүктүрүү концепциясы, жарандардын өзүн таанытууга багытталган. Кыргыз жараны коом жана мамлекет тарабынан калыптанган маданияттын, билимдин жана инсандык өнүгүүнүн бир бөлүгү болууга тийиш.[2]

Кыргыз Республикасынын Президенти С.Жапаров 2021-жылдын 29-январында “Инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө” жарлыкка кол койгон. Анын негизги максаты болуп - билимдүү, жоопкерчиликтүү, дени сак, мекенчил, абийирдүү жана ар тараптуу өнүккөн, өз элинин маданиятын, руханий-адептик дөөлөттөрүн сиңирген, Ата-мекендик баалуулук көз караштарын карманган, мамлекеттик тилди негизги баалуулуктардын бири катары сыйлаган инсанды калыптандыруу. Концепциянын негизги принциптери төмөнкүлөрдү камтыйт: руханий жана адеп-ахлактык баалуулуктар, теңдик, руханий-адептик иштерди жүзөгө ашырууда элдик баалуулуктарга таянуу, Ата-мекенге кызмат кылуу, адилеттүүлүк жана бардык материалдык байлыктарды элге сарамжалдуу бөлүштүрүү, тарбия жана сапаттуу билим, кайрымдуулук. Жогоруда кабыл алынган ар бир концепция боюнча иш-чаралардын пландары иштелип чыгып, кабыл алынган, анда милдеттер, аткаруу мөөнөттөрү жана аткаруучулар көрсөтүлгөн.[3]

Кыргыз жараны боюнча Концепцияны ишке ашыруу боюнча айрым иштер жүрүп жатат. Тактап айтканда, Кыргыз улуттук университетинин мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу факультети “Кыргыз жараны” Концепциясын ишке ашыруу боюнча 1-курстун студенттери үчүн “Кыргыз жараны жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу” дисциплинасын тандоо курсу кылып окуу планына киргизген.

Инсандын руханий, адеп-ахлактык өнүгүүсү үчүн төмөндөгү баалуулук багыттарын жана мамилелерин калыптандырууну камтыйт:

- жалпы адамзаттык баалуулуктарды таануу;
- жалпы маданий баалуулуктарды таануу, башка элдердин этномаданий жана диний салттарын сыйлоо;
- улуу муундарга, өткөнгө, өз өлкөсүнүн тарыхына сый-урмат менен мамиле кылуу;
- эмгектин адам жашоосундагы маанисин таануу, башкалардын эмгегин сыйлоо;
- үй-бүлөлүк баалуулуктарды таануу, ата-энени сыйлоо;

- жарандык көз карашык калыптандыруу, коомдун жана мамлекеттин туруктуу жашоосунун социалдык жана коомдук-саясий негиздерин урматтоо.

Адеп-ахлактын булагы болуп инсан кабылдай турган Кыргызстандын материалдык жана материалдык эмес баалуулуктары эсептелет.

- өз эне тилин билүү;
- көп тилдүүлүккө ээ болуу;
- жогорку маданиятты жайылтуу;
- маданиятты, тарыхты билүү;
- элдин каада-салттарын жана үрп-адаттарын урматтоо;
- боз үй, шырдак, ала кийиз ж.б. сыяктуу көркөм кол өнөрчүлүккө кылдат мамиле кылуу.
- жети атаны билүү;
- көк бөрү, сармерден, салбурун ж.б элдик оюндарга кызыгуу.
- илим жана билимге умтулуу;
- искусство жана адабият чыгармаларын, Ата-мекендик жана дүйнөлүк маданияттын мыкты үлгүлөрүн билүү;
- заманбап турмушту чагылдырган мезгилдүү адабияттарга, жалпыга маалымдоо каражаттарына демилге;

Моралдык-этикалык нормаларды бала кезинен тартып калыптандыруу керек: үй-бүлөдө, бала бакчада, мектепте, жогорку окуу жайларда, эмгек жамаатында ж.б. инсандын семантикалык чөйрөсү, адамдын өзүнө, башка адамдарга, коомго, мамлекетке, Ата-мекенге, бүтүндөй дүйнөгө болгон мамилесин салттуу моралдык нормалардын жана моралдык идеалдардын негизинде баалоо жана аң-сезимдүү жөндөмүн калыптандыруу.

Моралдык-этикалык нормалар төмөнкү багыттар боюнча негизги адамдык баалуулуктардын негизинде түзүлөт:

- коомдук мамилелер системасындагы нормалар жөнүндө түшүнүктөрдү калыптандыруу;
- адамдардын ортосундагы жемиштүү мамилени өнүктүрүү;
- руханий-адептик баалуулуктарына аң-сезимдүү жана жоопкерчиликтүү мамилени өнүктүрүү;
- өзүнүн жүрүм-турумун коомго жагымдуу кылып алып жүрүү;
- чечим кабыл алуу жана туура чечим кабыл алуу;
- дүйнөнү жана аны курчап турган жашоо мейкиндигин гармониялуу, кемчиликсиз кылып өзгөртүүнү каалоо.

Негизги баалуулуктар болуп эсептелет:

- сабырдуулук,
- гуманизм,
- адилеттүүлүк,
- калыстык,
- берешендик,
- чынчылдык,
- боорукерлик,
- айкөлдүк.

Ошентип, жарандык өзүнөзү таануусу социалдык иденттүүлүктүн бир бөлүгү болуп саналат жана өзүн белгилүү бир өлкөнүн жараны катары таанып-билүүнү билдирет жана төмөнкүлөрдү камтыйт:

- жарандык активдүүлүктү жана жоопкерчиликти өнүктүрүү;
- Ата-мекенге сыймыктануу сезимин жана патриоттук сезимди калыптандыруу;
- Ата-мекендин тарыхын жана маданиятын билүү муктаждыгын калыптандыруу.

Кыргыз коомчулугунда жарандык иденттүүлүктү калыптандырууда саясий, экономикалык, социалдык багыттар менен катар руханий багытта дагы өнүгүсү зарыл, себеби руханият бардык нерсенин башатында турат. Ар бир инсан өз мекенин жүрөгү менен сүйүп, ал үчүн бардык мүмкүнчүлүгүн жумшай турган болсо чыныгы жарандык атуулдугун билдирген болот. Ар бир жаран Кыргызстандын бүгүнкү күнү, эртеңки жаркын келечеги үчүн руханий, адеп-ахлак, нарк-насили жогорку деңгээлдеги инсан катары ак кызматын кылуу милдет.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. 2018-2040-жылдарга Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы

2. Кыргыз Республикасынын Президентинин 2020-жылдын 13-ноябрындагы №39 Жарлыгы менен бекитилген 2021-2026-жылдарга Кыргыз Республикасынын Кыргыз жараны, жарандык инсандыгын өнүктүрүү Концепциясы
3. Кыргыз Республикасынын Президенти С.Жапаров 2021-жылдын 29-январында “Инсанды руханий-адептик жактан өнүктүрүү жана дене тарбиясы жөнүндө” Жарлыгы
4. Зинченко Г.П. Социология управления: учеб.пособие для студентов вузов / Г. П. Зинченко. - Ростов н/Д : Феникс, 2004
5. Бим-Бад Б. М. Лекции Иммануила Канта «О педагогике»: перевод и комментарий https://msrabota.ru/content/book_docs/i._kant_.pdf (Дата обращения 21.10.2023г.)

List of used literature:

1. National development strategy of the Kyrgyz Republic for 2018-2040.
2. Concept for the development of a citizen of the Kyrgyz Republic, civil identity of the Kyrgyz Republic for 2021-2026, approved by Decree of the President of the Kyrgyz Republic dated November 13, 2020 No. 39.
3. Decree of the President of the Kyrgyz Republic S. Zhaparov dated January 29, 2021 “On the spiritual and moral development of personality and physical education”
4. Zinchenko G.P. Sociology of management: a textbook for university students / G. P. Zinchenko. - Rostov, n/d: Phoenix, 2004.
5. Bim-Bad B. M. Lecture by Immanuel Kant “On Pedagogy”: translation and commentary

Урманбетова Жылдыз Карыбаевна
Кыргыз-Түрк «Манас» университетин
философия илимдеринин доктору, профессор

Назаркулова Аселя Кубатовна
аспирант
Ишеналы Арабаев атындагы КМУнун

«КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» КОНЦЕПЦИЯСЫНЫН НЕГИЗИ КАТАРЫ КЫРГЫЗДЫН САЛТТУУ БААЛУУЛУКТАРЫ: ЖАКШЫ ЖАНА ЖАМАН ЖАКТАРЫ

Аннотация

Дүйнөнүн объективдүү багыты катары ааламдашуу жарыялангандан соң ага жооп болуп иденттүүлүктү аныктоо процесстеринин күчөшү постглобализация феноменин доордун сүрөтү катарында белгилеп турат. Ошондон улам биздин мамлекет, айрыкча ал жерде жашаган биздин эл кызыгууну туудурат. Тарыхтын чакырыктарына кандай жооп бере алабыз? Мамлекет жана эл контекстиндеги коллективдүү иденттүүлүктү алдыга чыгарабызбы же болбосо приоритет катарында индивидуалдуу “мен” жана калган дүйнөбү? Ушуну менен бирге белгилеп кетүүчү нерсе – иденттүүлүктү аныктоо, бул ички аң сезимдин конкреттүү адам же эл, жалпы улуттун алкагында каралышында. Ошондон улам эгемендүүлүк дооруна киргенден соң иденттүүлүктү аныктоо процесстери күчөп тереңдеп баштады, демек коом түрдүү коомчулуктарга жана катмарларга бөлүнүүдө. Мындай көрүнүш элдин биримдигине жана мамлекеттин бирдиктүүлүгүнө коркунуч түзүүдө. Мындай абалда традициондук дүйнө көз карашына кайрылуу зарыл болуп турат, анткени эгемендүү Кыргызстан керектүү өзгөрүүлөрдү ишке ашырыш үчүн жана элдин “мен” дегени жаңы бир кадам алыш үчүн түрткү керек болуп турат. Демек, “Кыргыз жараны” концепциясы азыркы учурдун талабы деп эсептесе болот.

Негизги создор: баалуулук; адат; ааламдашуу; постглобалдашуу; иденттүүлүк; менталдуулук; коом; мамлекет; Кыргыз жараны.

Урманбетова Жылдыз Карыбаевна
доктор философских наук, профессор
Кыргызско-Турецкий университет «Манас»

Назаркулова Аселя Кубатовна
аспирант
КГУ имени Ишеналы Арабаева

ТРАДИЦИОННЫЕ ЦЕННОСТИ КЫРГЫЗОВ КАК ОСНОВА «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»: ПЛЮСЫ И МИНУСЫ

Аннотация

Провозглашение глобализации объективной тенденцией бытия породило ответную реакцию в виде усиления процессов идентификации, в совокупности определяющих эпоху пост глобализации. В этой связи интерес вызывает наша республика, точнее – народ, ее населяющий. Какой ответ на вызов истории предполагаем дать мы? Коллективное проявление идентичности в проекции государства или народа, или все же приоритет индивидуальной идентичности в разрезе «я» и остальной мир? При этом надо отметить, что определение идентичности и есть проявление самосознания в контексте конкретного человека или народа, нации в целом. В этой связи необходимо отметить, что именно с вхождением в эпоху независимости процессы идентификации стали углубляться, расслаивая общество на различные сообщества и слои, тем самым создавая некоторую угрозу для определения целостности народа и государства, его представляющего. В этой связи очень важно обратиться к традиционному

миропониманию, чтобы получить толчок для обретения нового «я» народа для осуществления преобразований в контексте независимого государства Кыргызстан.

Ключевые слова: ценности; традиции; глобализация; пост глобализация; идентификация; ментальность; общество; государство; Кыргыз жараны.

Urmanbetova Zhyldyz Karybaevna
doctor of philosophy, professor
Kyrgyz-Turkish «Manas» University

Nazarkulova Aselia Kubatovna
postgraduate student
of KSU named after Ishenaly Arabaev

TRADITIONAL VALUES OF THE KYRGYZ AS THE BASIS OF "KYRGYZ ZHARANY": ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Abstract

The proclamation of globalization as an objective trend of existence gave rise to a response in the form of strengthening identification processes, which together define the era of post-globalization. In this regard, our republic, or more precisely, the people inhabiting it, is of interest. What answer to the challenge of history do we propose to give? Is it a collective manifestation of identity in the projection of the state or people, or is it still the priority of individual identity in the context of “me” and the rest of the world? It should be noted that the definition of identity is a manifestation of self-awareness in the context of a specific person or people, the nation as a whole. In this regard, it should be noted that it was with the entry into the era of independence that the identification processes began to deepen, stratifying society into various communities and layers, thereby creating some threat to determine the integrity of the people and the state that represents them. In this regard, it is very important to turn to the traditional worldview in order to get an impetus for finding a new “I” of the people to carry out transformations in the context of the independent state of Kyrgyzstan.

Key words: values; tradition; globalization; post-globalization; identification; mentality; society; state; Kyrgyz jarany.

Введение: традиционные ценности в контексте современного мира

Современный мир – проявление двух сосуществующих тенденций развития бытия: *глобализации* и *процессов идентификации*. Глобальный современный мир – это мир высоких технологий, высокого темпа развития, как и высокого темпа времени. Что выходит на первый план как основной контекст существования? Универсальные ценности, универсальные нормы мышления и универсальные стандарты существования. Основной контекст нашего мира – это высокие технологии как следствие абсолютизации рационального способа мышления и существования. Многие ученые отмечают, что глобализация, как объективная тенденция развития человечества, реализовала свой вызов в контексте некоторой абсолютизации единства мира [1].

Вместе с тем провозглашение глобализации объективной тенденцией бытия породило ответную реакцию в виде усиления процессов идентификации, в совокупности определяющих эпоху постглобализации. Что специфицирует постглобализацию как результат реализации вызова глобализации, что спровоцировала глобализация в социальном разрезе существования человечества? Усиление процессов идентификации как противоположной глобализации тенденции развития, в результате мы имеем дело с многополярным миром, что является отражением объективной реальности. Одним из наиболее ярких процессов современного мира стал кризис идентичности, находящий свое проявление практически во всех формах, в особенности гражданской, этнической, культурной, религиозной, политической, духовной [2]. В этой связи интерес вызывает наша республика, точнее – народ, ее населяющий. Какой ответ на вызов истории предполагаем дать мы? Коллективное проявление идентичности в проекции государства или народа, или все же приоритет индивидуальной идентичности в разрезе «я» и остальной мир? При этом надо отметить, что определение идентичности и есть проявление самосознания в контексте конкретного человека или народа, нации в целом. В этой связи необходимо

отметить, что именно с вхождением в эпоху независимости процессы идентификации стали углубляться, расслаивая общество на различные сообщества и слои, тем самым создавая некоторую угрозу для определения целостности народа и государства, его представляющего. В этой связи очень важно обратиться к традиционному миропониманию, чтобы получить толчок для обретения нового «я» народа для осуществления преобразований в контексте независимого государства Кыргызстан.

Идентификационный кризис затрагивает глубинные основы самосознания и самопредставления личности, тем самым способствуя сегментированности политической, этнической, религиозной культур. Этническая, культурная, религиозная идентичности в этом смысле образуют некую доминанту в определении существа человека в контексте единого государства и обладают особым ореолом. Неслучайно актуально определение идентичности как отношения: «Идентичность есть не свойство, а отношение. Отсюда следует ее открытость и подвижность» [3, 12]. Стремление к унификации в контексте актуализации глобального единства обусловило возрождение архетипического на ментальном уровне. В настоящее время культурное и религиозное развитие этноса можно представить в двух аспектах: с одной стороны, стремление включиться в глобальный мир способствует восприятию универсальных ценностей, а с другой, кризис идентификации породил всплеск традиционных культурных ценностей. Вторая тенденция на уровне государства приобрела характер противоречивого процесса развития самосознания. Соответственно те искания, которые проявляются и в нашей республике и связаны с ментальными основаниями и ориентированы на ретрансляцию духовных ценностей, не являются чем-то неординарным, а, скорее, подчеркивают общность процессов развития мира.

Ментальные основания – вещь жесткая, и, несмотря на существование в эпоху высоких технологий, предполагаемой объективной тенденцией истории глобализации с ее универсальными ценностями и принципами бытия, именно они диктуют правила жизни, как в обществе, так и государстве. Чем принципиальнее мы будем игнорировать их, тем на большую глубину колодца будем опускаться. Опираясь на своеобразие менталитета лишь означает инициировать изменения, которые могут и должны органично лечь на восприятие народа. В данном случае уместно вспомнить китайских философов, которых следующим образом определяли философия управления: “Ган Лун сказал: “Я слышал, что совершенно мудрый наставляет народ, не изменяя [обычаев], умный [добивается] хорошего управления, не изменяя законов. Тем, кто наставляет народ, сообразуясь с его желаниями, успех будет достигнут без труда; у того, кто [добивается] хорошего управления, придерживаясь [установившихся] законов, чиновники опыты, а народ пребывает в спокойствии. Ныне, если вы измените законы и не будете следовать старым [порядкам] Циньского государства, измените ритуал и станете [по-иному] наставлять народ, я опасаюсь, что Поднебесная осудит вас, государь. Хочу, чтобы вы разобрались в этом” [4, 14]. В данном случае мудрое управление народом основывается на знании ментальных оснований культуры.

Время от времени обществу требуется переоценка ценностей, когда духовные основания бытия находятся в кризисе. Пути выхода должны с неизбежностью предполагать обновленный способ бытия, переоценку ценностей как безусловную необходимость, как ответ на предъявленный человечеству вызов. Требуется кардинальная переоценка ценностей, которая должна заключаться, прежде всего, в переоценке самого места ценностей в структуре человеческого существования. Как стратегически заметил С. Хантингтон в конце XX века, культура является и выступит истоком будущих конфликтов, поскольку культурные особенности менее подвержены изменениям, нежели экономические и политические особенности, оттого и решить их гораздо сложнее [5, 24]. Получается, что культурные основания заключают в себе ответы на многие вопросы, находящиеся в плоскости политического бытия. Тогда, по логике вещей, знание своих культурных оснований позволит более ясно выразить свою целостность в контексте государства. Именно правильная расстановка акцентов в обозначении культурных оснований позволит выработать идеологию как стратегию, направленную на сохранение национальных интересов государства.

Современная эпоха неслучайно была провозглашена философами ситуативным временем (Х. Ортега-и-Гассет), поскольку «сущность или характер исторической эпохи – результат как внутренних перемен в человеке и в его духе, так и внешних перемен, формальных» [6, 126], поэтому реализация свободы выбора породила образ данного времени. На излете века вновь озарилось явление истоков как ответ на самые животрепещущие вопросы существования народов, культур, государств, систем. Лозунг «возврат к истокам» стал неким символом обретения утраченного смысла бытия в преломлении все к тем же народам, культурам, государствам. Интерес к традиции в этом смысле – это не праздное любопытство и поиск чего-то особенного, а, скорее, возрождение и подтверждение безусловных для народа ценностей. В данном случае «понятие «самобытности» используется прежде всего для обозначения определенности общества, вытекающей из общности и своеобразия его культурных

характеристик и исторического опыта» [7, 156]. Традиционное общество, т.е. общество, основанное на традициях, отражает основу всех типов обществ, поскольку это тот период, когда закладываются основы ментальной культуры, соответственно он, по образному выражению Н. Бердяева, и есть «историческое предание», предвосхищающее последующее движение народа в истории [8, 20-22].

Традиционные ценности в контексте “Кыргыз жараны”

Основной идеей данной статьи является нахождение тех традиционных ценностей, сформированных на особенностях ментальной культуры, которые стали основанием для формирования целостности народа в его развитии и совершенствовании. Соответственно именно функциональность этих ценностей, способствующих развитию народа на протяжении веков, видится основанием необходимости их вплетения в стратегию развития государства для получения должного эффекта в развитии. Именно поэтому позитивная традиционность мышления, вплетенная в концепцию “Кыргыз жараны”, способна дать толчок для нахождения новых смыслов традиционных ценностей для их использования для объединения народа в процессе трансформационных преобразований в обществе и государстве.

Принятие во внимание ментальной особенности народа является необходимым условием успеха проводимых в республике преобразований. Учитывая прогнозы футурологов о том, что к концу XXI века останутся только государства с выдержанной культурой, имеет смысл строить настоящее на основе исторического достояния собственной национальной культуры.

Успех данного проекта будет зависеть от профессионального сочетания теоретических наработок и их преломления в практику существующей реальности. Необходимо сделать акцент на то, что успех проекта будет также зависеть от способности вплетения традиционных ценностей во все сферы жизнедеятельности государства, что создаст основу для системных преобразований, охватывающих все структурные подразделения общей системы государственного управления.

В обозначении ментальных особенностей и традиционных ценностей есть смысл обратиться и к эпическому творчеству, символизирующему ранние основания в формировании государственности. В данном случае уместно вспомнить И.Б.Молдобаева, который утверждал, что «Эпос “Манас” как источник по истории государственности кыргызов» и есть определенная структурированность социального бытия кыргызов с другими народами. В этом отношении эпос представляет собой кладезь мудрости, неслучайно исследователь целый параграф посвятил выявлению в эпосе «Манас» основ дипломатической службы кыргызов. Этот параграф он подытоживает так: «Таким образом, эпос “Манас” является важным источником дипломатической службы у кыргызов. Об этом свидетельствует наличие в нем таких терминов как элчи (посол), элчилик (посольство), тилмеч (переводчик), чечен (государственные советники), сынчы (эксперты), кашка (вожди племен, члены дружины) и другие. В “Манасе” неплохо описана и церемония отправления и принятия послов. Сообщения эпоса подтверждается письменными источниками» [9, 58].

Концепция “Кыргыз жараны” в проекции системы ментальности

Предлагаемые для введения в систему образования и государственного управления ценностные установки основываются на изучении традиционной культуры мышления, прошедшей проверку историческим временем в процессе развития народа. В этом смысле традиционное общество есть некая центрирующая систему ментальной культуры сила, которая с необходимостью должна обновляться в соответствии с запросами исторического времени. Это означает, что необходимо акцентировать внимание на тех символах, без которых невозможно существование народа как некой особой целостности. Каковы они в преломлении к нашей культуре? Они продиктованы такими качествами культуры мышления нашего народа, как экологичность, динамичность, духовность, конкретность, пространственность, интуитивность [10, 86-98]. Чрезвычайно важно применить архетипы культуры в контексте сегодняшнего глобального мира. В этом контексте актуальной выглядит мысль К. Юнга: «Отыскать новое и отвечающее своему уровню истолкование архетипов, чтобы связать все еще присутствующую в нас жизнь прошедшего с современной жизнью...» [11, 123].

Тридцать лет независимого существования Кыргызстана показали, что из всей системы характеристик традиционного образа мышления кыргызов свое практическое преломление на уровне государства нашли *свобода* (или *свободолюбие*) и *героизм*, что особенно проявилось в свершении перманентных революций, обнуляющих предшествующее развитие и создающих прецедент формирования очередного нового витка суверенного существования. Вместе с тем необходимо отметить, что эти характерные особенности проявлялись спонтанно, в результате хаотичного всплеска в сложных

общественно-исторических ситуациях. Тем самым нередко они приводили к негативному развитию событий в контексте социально-политического бытия. Однако стратегия развития государства должна основываться на способности управления народом, что означает правильное проставление акцентов и гибкое направление имеющихся черт характера в позитивное русло созидания. Это означает, что если спонтанно проявляемые в повседневной жизни ментальные особенности народа с естественным набором ценностей грамотно акцентировать и закреплять на уровне национального самосознания, то они с необходимостью будут воспроизводиться из поколения в поколение, тем самым историческая традиция культурного наследия перейдет из спонтанного русла в позитивную преемственность. В этом и должна заключаться философия управления государством в ориентире на постоянное и неуклонное самосовершенствование.

Для большей эффективности концепции использования традиционных ценностей во благо развития государства имеет смысл выделить три наиболее масштабные сферы жизни и деятельности человека. Это даст толчок для понимания и удобства воспроизведения историко-культурной традиции. Такими тремя сферами видятся **человек и природа; человек и общество; человек и государство** (или человек и управление). При этом имеет смысл отметить условность такого деления для удобства восприятия.

Предваряя анализ традиционных характеристик мышления кыргызов, формирующих ценностное отношение, необходимо отметить, что основанием всей системы традиционных ценностей кыргызов является **приоритет духа**, что обусловило особую смысловую значимость понятия «**кут**» (благо). Это подразумевает основной посыл существования – во благо, во имя сохранения блага (кут). Именно поэтому в повседневной жизни человеку воздается пожелание блага (**бата**). Тем самым основанием государства в контексте сохранения историко-культурного наследия и передачи его будущим поколениям и является сохранение блага (кут), без которого государство способно рассыпаться в шторме глобальных перемен. Верховенствующий на протяжении XX столетия абсолют прогресса привел к пресыщению материальным. Это означает, что для продолжения развития человечества имеет смысл идти от противного – предложить ориентир духа, а не материи во благо будущего человеческой цивилизации, во благо изменения хода жизни и истории. В этом отношении субстанциональность приоритета духа у кыргызов может сослужить хорошую службу в деле сохранения и дальнейшего развития государства.

I. Человек и природа: Учитывая, что для сохранения самого человека природа играет основополагающую роль, а также принимая во внимание, что XXI век – век высоких технологий, сопровождающих бытие человечества определенными рисками и угрозами в виде пандемий или других явлений, провоцирование способности жить в гармонии с природой представляется жизненно важным свойством человеческой сущности. В этой связи функциональными характеристиками традиционного кыргызского мышления, на которые необходимо сделать акцент, выступают природовосприимчивость (экологичность), динамичность, пространственность, интуитивность. Кочевой архетип мышления кыргызов сохраняет экологичность мышления на уровне подсознания. Именно поэтому в век технологического прогресса имеет смысл провоцировать, возрождать **экологичность** как норму современной жизни. Это необходимо делать, прививая экологические стандарты выживания, начиная с детского сада, соответственно система образования выступает приоритетной в смысле воспитания поколений.

Динамичность означает высокую адаптивность в мире постоянных трансформаций. Тем самым в мире высоких технологий динамичность означает созидание ноу хау, позволяющих быть в потоке времени, и в то же время иметь возможность проставлять правильные акценты в адаптации к изменениям. Это и есть провоцирование инстинкта самосохранения. Каким образом это делать? Развивать профессиональные навыки в контексте творчества с учетом динамики изменения мира.

Пространственность мышления предполагает способность легко воспринимать изменение территориальных границ. Именно поэтому кыргызы лидируют в процессах миграции народов Центральной Азии, при этом практически не испытывая дискомфорта и культурного шока. Это дает возможность проявлению **терпимости (толерантности)** как способности адекватно и доброжелательно воспринимать других. Тем самым эта же толерантность позволяет ощущать органику других ментальных миров. Однако здесь имеется свое «но» - чрезмерная толерантность порой приводит к растворению своего «я» в контексте других. В этом смысле необходимо правильное проставление акцентов в понимании терпимости.

Интуитивность как характерная черта мышления кыргызов является следствием природной восприимчивости и в нашем современном мире выступает настоящей находкой. В эпоху кризиса

рационализма актуальны и востребованы новые способы и формы бытия, когда победу будут одерживать не только те, кто держит в руках нити технологического прогресса, а в первую очередь те, кто сможет и будет тонко чувствовать все, что происходит с миром и пытаться не только реагировать, но и ощущать пульс изменений. В этом отношении новыми ноу хау будут те, которые не только отражают пульс наукоемких технологий, а в первую очередь те, которые поймут ход экзистенциальной необходимости. Это и будет проявлением интуиции в нахождении ответа на вызов времени. В этом смысле интуитивность поможет найти свой индивидуальный путь развития. Каким образом это сделать? Нынешняя система образования основана исключительно на рациональности как способе восприятия информации, имеет смысл обогатить ее практиками повышения интуитивности человека.

II. Человек и общество: Понимание специфики ментальной культуры кыргызов позволит понять, отчего модернизационные процессы в новейший период пока не привели нас к устойчивому успеху. Имеет смысл сосредоточить внимание на тех характеристиках мышления, которые формируют социальные связи человека. В этом отношении необходимо говорить о диалектике свободы и привязанности к роду. **Свобода** – проекция кочевого сознания – сохранена у нас на уровне подсознания, поэтому находит свое отражение в различных общественных катаклизмах, нарушающих органичное существование в этом мире. Вместе с тем еще одной проекцией того же кочевого образа жизни, которая также сохранена на протяжении столетий развития, выступает и родовое сознание, в истории имеющее глубоко позитивный смысл в контексте противостояния природным и социальным катаклизмам. В этом смысле акцент с деления необходимо перенести на состояние (кыргызы не делились на рода, они состояли из родов). В современной суверенной истории родовое сознание претерпело некоторые изменения и обрело негативный оттенок в контексте политических выборов.

Однако при всем при этом оно существует и с этим необходимо считаться. Соответственно имеет смысл перевести акцент на **контекстуальность** мышления. Это означает что, пропагандируя демократию как форму управления и демократические ценности как прогрессивные, надо фиксировать не индивидуальность восприятия, а контекстуальность. Перенесение акцента на **солидарность** как ценностную установку позволит негатив родового сознания перевести в позитив коллективного восприятия. Солидарность в данном случае – это одна из идеологических точек пропагандирования демократических ценностей. Союз свободы и солидарности может быть отражен в актуализации ценности **«жети ата»** как акцент на исторической преемственности поколений. Эту ценность необходимо преподносить в контексте образования и формирования поведенческой культуры в обществе как некий моральный посыл, культуру поведения в обществе.

Терпимость как норма мышления благоприятно воздействует как на создание благостной атмосферы в обществе в целом, так и в отдельных организациях и сообществах как пропаганда приоритетного образа поведения. Следствием терпимости выступает и **гостеприимство** как проявление широты души, которое также способствует благостному поведению.

Еще одной характеристикой традиционного мышления является **конкретность**. Это позволяет предположить, что определенные нормы поведения должны быть прописаны конкретно для лучшего восприятия их со стороны граждан.

Выше отмечалось, что основанием всей традиционной системы ценностей выступает приоритет духа (кут), вместе с тем использование **духовности** как одной из черт мышления для органики существования общества в целом, вполне уместно и востребовано. Это означает, что она должна рефреном проходить через все ступени системы образования, да и впоследствии как норма поведения человека в обществе, когда мотивы поступков в жизни и на работе должны быть продиктованы именно приоритетом духовной позиции человека в мире. Для того, чтобы это вошло в традицию, необходимо очень тонко проставлять акценты в контексте идеологического воспитания личности.

III. Человек и государство (человек и управление): Если понятие общества проецирует контекст возможностей, свобод, прав и обязанностей, т.е. акцентирует внимание на гражданском обществе, то государство проецирует волю народа в выборе формы управления. В этом смысле на первый план выступает именно управление. Государственное управление тем и должно отличаться, что должно ориентироваться на определенную стратегию, тактические же ходы должны выступать в виде механизмов для достижения цели – сохранения и развития (процветания) государства. В этом отношении знание основных характерных особенностей ментальной культуры народа однозначно будет способствовать более мудрому управлению. Основной ценностью в ракурсе человека и государства выступает **«Ата Мекен»** - отчизна, во имя которой возможно и необходимо проявлять долг, преданность и служение. Все это в совокупности и проецирует патриотизм.

Обозначенный выше героизм как качество, перманентно демонстрируемое народом в периоды революций и смены власти, является следствием воинственности некогда кочевого народа. Это означает, что **воинственность** и **мужество** – это качества, необходимые для государства в моменты исторических, социально-политических катаклизмов. Их особо-то и развивать не приходится, они есть в самосознании народа, соответственно они должны быть зафиксированы как такие качества, которые востребованы в исключительных условиях. Воинственность интерпретируется как **служение** роду, **отечеству**. При этом нет необходимости демонстрировать их в обыденной жизни, постоянно провоцируя столкновения и митинги. Тем самым имеет смысл фиксация исключительности их демонстрации, иначе они могут оказаться «избитыми» и в случае их чрезмерной функциональности, они могут не сработать в исторически необходимое время. Таким образом, воспитание подрастающего поколения должно исподволь содержать использование низких и высоких акцентов.

Еще одной положительной чертой традиционного мышления, которую необходимо использовать в государственном управлении, является **открытость** народа. Это означает способность восприятия; в контексте государственного управления эта характеристика может быть проинтерпретирована как масштабность восприятия, т.е. народ открыт к справедливому и мудрому правлению. Вместе с тем есть оборотная сторона открытости – это **высота слова**: издревле у кыргызов почиталось высокое отношение к слову; не сдержат слова означало самоуничужение вплоть до отторжения от рода. Диалектика открытости и высоты слова предполагает определенную **ответственность** к сказанному, и как следствие – к сделанному. Выполненное слово сродни проявлению **чести** и **достоинства**. Неслучайно понятие «**намыс**» (достоинство) несет огромную морально-психологическую и социально-культурную нагрузку. Потеря достоинства сродни гибели в глазах общества. Соответственно слово и поступок нерасторжимы, одно вытекает из другого. Именно поэтому общественное порицание за неисполнение слова (понятого как неисполнение долга) было достаточно сурово и имело моральные последствия. Народ и сейчас открыт, однако культура слова находится в полузабытом состоянии, имеет смысл вновь актуализировать это. Тоже самое касается смысловой наполненности понятия «намыс»: необходимо ставить намыс во главу угла в процессе воспитания, образования и продвижения по службе. Такая актуализация очень востребована в контексте государственного управления.

Мудрость – качество народа, которое в особенной степени востребовано для правителей. Именно поэтому в истории народа было сформировано такое понятие, как аксакал, имеющее переносное значение: это мудрец, который желает и дарует народу благо. Неслучайно существовали советы аксакалов, имеющие не только назидательный характер, но и посреднический, совещательный. При этом не следует это понимать буквально. Мудрость была особой ценностью, почитаемой народом. В контексте современности мудрость должна ассоциироваться не только с достоинством правителя, но и актуализироваться в плане формирования и преемственности качеств народа, когда важным представляется понимание и осознание качеств правителя вне зависимости от принадлежности к роду или своему сообществу. Это можно акцентировать в контексте идеологического преподнесения ценностей и норм существования.

Концентрированным выражением мудрости можно считать и проявление воли, поскольку именно **воля** востребована и необходима в ракурсе государственного правителя. Воля не означает жесткой руки, воля – это способность принять ответственность на свои плечи, это качество лидера, идущего впереди и ведущего свой народ в желании ему блага. При этом воля – это ценность государственного масштаба. Воля народа даруется лидеру, поэтому мудрость народа с необходимостью воплощается в его воле.

Особенным качеством кыргызского народа, оставшимся ему в наследство от кочевого образа жизни, является **символичность** как следствие приоритета духа. Это означает, что символы глубоко проникли в отношения человека с природой, равно как и в общественные отношения. В государственном управлении важность символов переоценить сложно, именно поэтому присущую в традиционном смысле символичность имеет смысл использовать в контексте высокого отношения к символам государственности. Необходимо обновить, возродить важность символов в современном суверенном бытии, только в этом случае понятия гимна, герба, флага, Конституции получает обновленное звучание. Символы должны играть роль государственно-культурных символов, когда ментальные основания обусловят важность государственного значения культурных ценностей.

Заключение: практическое преломление

Теоретическая разработка ценностей, основанных на специфике ментальной культуры кыргызов, не будет иметь особого значения, если они не будут преломлены на практике социальной реальности, т.е. в контексте независимого государства.

Основной акцент – ценности должны быть вплетены в стратегию развития всех сфер жизнедеятельности, а значит в деятельности практически всех министерств и ведомств. Это не должно быть искусственным внедрением, напротив, они должны органично влиться в стратегию и тактику деятельности государственных структур. Это и есть искусство государственного управления. При этом преобразования могут считаться успешными, если они подразумевают системность как принцип осуществления.

Приоритетными выступают сферы образования и культуры, которые в первую очередь нацелены на формирование и воспитание будущих поколений. При этом образовательная и культурная политика должна переплетаться, когда взаимосвязь существует на уровне взаимозависимости и взаимоопределения. Все перечисленные характерные особенности ментальной культуры должны быть заложены в основание образовательной и культурной политики как системообразующие факторы. Это означает, что министерство образования и министерство культуры должны разрабатывать свои стратегии в теснейшей взаимосвязи.

Министерство иностранных дел также выступает одним из основополагающих, поскольку осуществляет внешнюю политику государства. При этом внешняя политика с необходимостью и безусловностью должна базироваться на национальных ценностях, которые включают в себя приоритеты функциональных традиционных ценностей.

И министерство сельского хозяйства, и министерство экономики с необходимостью должны учитывать особенности ментальной культуры в процессе выработки государственной политики в этих областях. В данном случае такие качества, как контекстуальность и конкретность являются наиболее востребованными в плане понимания и осуществления механизмов развития приоритетных отраслей.

Успех проекта будет зависеть от скоординированности действий и системности вводимых преобразований. Как преподнести духовные ориентиры в нашем государстве? [12]. Через культурную политику и систему образования. Механизмы и рычаги – наиболее простой элемент этого проекта. Наиболее важный момент – процентное соотношение истории, идеологии и современности в плане духовно-культурных предпочтений. При этом необходимо понимать, что настаивание на необходимости сохранения самобытной культуры не есть каприз или происки националистического движения, тормозящие процесс демократизации, а фишка самостоятельного государства.

Список использованной литературы:

1. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации XXI века. – М.: Экономика, 2004. – 440с.
Carothers T. Aiding Democracy Abroad: The Learning Curve. – Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 1999. - 412 p.
2. Идентичность и диалог культур в эпоху глобализации. Материалы международной научно-практической конференции. – Бишкек, 2007.
Токтосунова А.И. Этнокультурная идентичность и диалог в условиях глобализации. – Бишкек: КРСУ, 2007. – 305с.
Молдобаев К.К. Этносоциальная память, идентичность и глобализация. – Бишкек: Мегамедиа, 2005. – 302с.
3. Малахов В. Символическое производство идентичности и конфликт // Идентичность: поиск, производство и воспроизводство. – Бишкек, 2005. – С. 12.
4. Рыков С.Ю. Древнекитайская философия: Курс лекций. – Москва: ИФРАН, 2012. – 312с.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. –603с.
6. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии, 1989. - №4. – С. 126.
7. Грузнова Е.Ю. Современность и традиции // Диалог цивилизаций: Восток – Запад. – М., 2006. – С. 156.
8. Бердяев Н.А. Смысл истории. – М.: Мысль, 1990. – С. 20-22.
9. Молодобаев И.Б. Эпос «Манас» как источник по истории государственности кыргызов. – Б.: 2004. – С. 58.
10. Урманбетова Ж.К., Абдрасулов С.И. Истоки и тенденции развития кыргызской культуры. – Бишкек, 2009. – С. 86-98.
11. Юнг К.Г. К пониманию архетипа младенца // Самосознание европейской культуры XX века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе. – М., 1991. – С. 123.
12. Урманбетова Ж.К. Ценности: какие, откуда и почему? <http://analitika.akipress.org/news:5316> от 16.10.2015

List of references used:

1. Yakovets Yu.V. Epochal innovations of the 21st century. – Moscow: Ekonomika, 2004. – 440 p. Carothers T. Aiding Democracy Abroad: The Learning Curve. – Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace, 1999. - 412 p.
2. Identity and dialogue of cultures in the era of globalization. Materials of the international scientific-practical conference. – Bishkek, 2007.
Toktosunova A.I. Ethnocultural identity and dialogue in the conditions of globalization. – Bishkek: KRSU, 2007. – 305 p.
3. Moldobaev K.K. Ethnosocial memory, identity and globalization. – Bishkek: Megamedia, 2005. – 302 p.
3. Malakhov V. Symbolic production of identity and conflict // Identity: search, production and reproduction. – Bishkek, 2005. – p. 12.
4. Rykov S.Yu. Ancient Chinese philosophy: Course of lectures. – Moscow: IFRAN, 2012. – 312 p.
5. Huntington S. Clash of civilizations. – Moscow: AST Publishing House, 2003. –603 p.
6. Ortega-y-Gasset Kh. The Revolt of the Masses // Questions of Philosophy, 1989. - №4. – p. 126.
7. Gruznoya E.Yu. Modernity and traditions // Dialogue of Civilizations: East-West. – Moscow, 2006. – p. 156.
8. Berdyaev N.A. The Meaning of History. – Moscow: Mysl', 1990. – p. 20-22.
9. Molodobaev I.B. The Epic of Manas as a source on the history of the statehood of the Kyrgyz people. – Bishkek: 2004. – p. 58.
10. Urmanbetova Zh.K., Abdrasulov S.M. Origins and trends in the development of Kyrgyz culture. – Bishkek, 2009. – p. 86-98.
11. Jung C.G. On the Archetype of the Child // Self-awareness of European Culture of the 20th Century: Thinkers and Writers of the West on the Place of Culture in Modern Society. – Moscow, 1991. – p. 123.
12. Urmanbetova Zh.K. Values: what, where from, and why? <http://analitika.akipress.org/news:5316> from 16.10.2015.

Токоев Акылбек Азизбекович
Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз
Улуттук университетинин Ош шаарындагы
саясий илимдеринин кандидаты, доценти

Абдыраева Гульмира Рахматиллаевна
Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз
Улуттук университетинин Ош шаарындагы
саясий илимдеринин кандидаты, декан

Умаралиев Элдербек Станбекович
Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз
Улуттук университетинин Ош шаарындагы
окутуучусу

КЫРГЫЗ ЭЛИНИН САЛТТУУ БААЛУУЛУКТАРЫНА СТУДЕНТТЕРДИ ҮЙРӨТҮҮ: ПРАКТИКАЛЫК ТАЖРЫЙБА

Аннотация

Макалада кыргыз элинин салттуу баалуулуктарына студенттерди үйрөтүү көйгөү каралган. Авторлор студенттердин арасында салттуу баалуулуктарын сактоо жана бекемдөөдө мамлекеттик саясаттын ишке ашыруу керектегин жана актуалдуулугун белгилешкен. Кыргыз коомун деструктивдүү идеологиядан коргоо, Кыргызстанды өнүктүрүү улуттук максаттарына жетишүү үчүн, адам, үй-бүлө, эл, мамлекет ж.б. салттуу баалуулуктардын пропагандалоо - мектепке чейинки билим берүү, жалпы орто билим берүү, кесиптик билим берүү уюмдардын тарбия программалары аркылуу маанилүү орунду ээлеши керек.

Авторлордун пикиринде, «Кыргыз жараны» Концепциясынын ишке ашырылышы бала бакчаларда, мектептерде жана ЖОЖдордо окуу-тарбиялык жараяны менен тыгыз байланышат. Жаштарга лекциялык жана практикалык (семинардык) сабактарда салттуу баалуулуктардын Кыргызстан коомунун негизи экенин далилдөө керек. Билим берүүдө, тарбиялоодо, илимде, массалык коммуникацияларда жүргүзүлүүчү реформалар, албетте, тарыхый салттарды эске алышы абзел.

Макаланын акырында изилдөөнүн жыйынтыктары чыгарылган.

Негизги сөздөр: «Кыргыз жараны» Концепциясы, кыргыз элинин салттуу баалуулуктары, мамлекеттик саясат, деструктивдүү идеология, тарбия программалары, ЖОЖдордо окуу-тарбиялык жараяны, массалык коммуникациялар

Токоев Акылбек Азизбекович
кандидат политических наук, доцент
Кыргызского Национального университета
имени Жусупа Баласагына в г. Ош

Абдыраева Гульмира Рахматиллаевна
кандидат политических наук, декан
Кыргызского Национального университета
имени Жусупа Баласагына в г. Ош

Умаралиев Элдербек Станбекович
преподаватель
Кыргызского Национального университета
имени Жусупа Баласагына в г. Ош

ПРИБЛИЖЕНИЕ СТУДЕНТОВ К ТРАДИЦИОННЫМ ЦЕННОСТЯМ НАРОДА: ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ

Аннотация

В статье рассматривается проблема привития у студентов традиционных ценностей кыргызского народа. Авторы отмечают необходимость и актуальность государственной политики по сохранению и укреплению традиционных ценностей среди студенческой молодежи. Важное место в защите кыргызского общества от деструктивной идеологии, достижении Национальных целей развития Кыргызстана, должно занимать продвижение традиционных ценностей - человек, семья, народ, государство и др. через Программы воспитания организаций дошкольного образования, общего среднего образования, профессионального образования.

По мнению авторов, реализация Концепции «Кыргыз жараны» тесно связана с образовательным процессом в детских садах, школах и вузах. На лекциях и практических (семинарских) занятиях необходимо доказывать молодежи, что традиционные ценности являются основой кыргызского общества. Реформы в образовании, обучении, науке и массовых коммуникациях, бесспорно, должны учитывать исторические традиции.

Результаты исследования представлены в конце статьи.

Ключевые слова: Концепция «Кыргыз жараны», традиционные ценности кыргызского народа, государственная политика, деструктивная идеология, программы воспитания, учебно-воспитательный процесс в ВУЗах, массовые коммуникации.

Tokoev Akylbek Azizbekovich

candidate of political sciences, assistant professor
Kyrgyz National University
named after Zh. Balasagyn in Osh

Abdyraeva Gulmira Rakhmatillaevna

candidate of political sciences, dean
Kyrgyz National University
named after Zh. Balasagyn in Osh

Umaraliev Elderbek Stanbekovich

teacher
Faculty of Natural Sciences and
Humanities Kyrgyz National University
named after Zh. Balasagyn in Osh

INTRODUCING STUDENTS TO THE TRADITIONAL VALUES OF THE PEOPLE: PRACTICAL EXPERIENCE

Abstract

The article envisages teaching students the traditional values of the Kyrgyz people. The authors noted the necessity and relevance of state policy in preserving and strengthening traditional values among students.

To protect the Kyrgyz society from destructive ideology, to achieve the national goals of developing Kyrgyzstan, people, families, people, the state, etc. promotion of traditional values - preschool education, general secondary education, professional education should occupy an important place through educational programs of organizations.

According to the authors, the implementation of the "Kyrgyz citizen" concept is closely related to the educational process in kindergartens, schools and universities. In lecture and practical (seminar) lessons, it is necessary to prove to young people that traditional values are the basis of the Kyrgyz society. Reforms in education, training, science, and mass communications should, of course, take into account historical traditions.

The results are presented at the end of the article.

Keywords: Concept of "Kyrgyz citizen", traditional values of the Kyrgyz people, state policy, destructive ideology, educational programs, educational process in universities, mass communications.

2022-жылдагы күзүндөгү Баткен окуялары республикабызда салттуу баалуулуктарын сактоо жана бекемдөө боюнча мамлекеттик саясаттын ишке ашыруу керектегин жана актуалдуулугун айгинеледи. “Кыргыз жараны” Концепциясынын андан аркы ишке ашырылышы - бул Кыргызстан элин көбөйтүү жана ага аярлуу мамиле жасоо, жалпы улуттук жарандык иденттүүлүктү сактоо, адамдык дараметин өнүктүрүү, өлкөдө жарандык тынчтыкты жана биримдикти сактоо, укуктук тартипти бекемдөө саясатындагы дагы бир кадам [1, 2].

Кыргыз коомун деструктивдүү идеологиядан коргоо, Кыргызстанды өнүктүрүү улуттук максаттарына жетишүү үчүн, адам, үй-бүлө, эл, мамлекет ж.б. салттуу баалуулуктардын пропагандалоо - мектепке чейинки билим берүү, жалпы орто билим берүү, кесиптик билим берүү уюмдардын тарбия программалары аркылуу маанилүү орунду ээлеши керек. Бул программаларда кыргыз элинин рухий мурасын изилдөө киргизилишин сунуштайбыз.

ЖОЖдордо сабактарда тарбиялоо ыкмалары колдонулат, кыргыз элинин салттуу баалуулуктарын сыйлоо үйрөтүлөт.

Биз терең ишенебиз «Кыргыз жараны» Концепциясынын ишке ашырылышы бала бакчаларда, мектептерде жана ЖОЖдордо окуу-тарбиялык жараяны менен тыгыз байланышат.

“Саясат таануу”, “Кыргызстандын тарыхы”, “Укук таануу” ж.б.у.с. сабактарында студенттерге Кыргыз Республикасынын Башкы мыйзамы, эл аралык укуктун ченемдери, КРдин эл аралык келишимдери, «Кыргыз жараны» Концепциясы - бул салттуу баалуулуктарын сактоо жана бекемдөө боюнча мамлекеттик саясаттын укуктук базасы деп түшүндүрүлөт.

Салттуу баалуулуктар - бул муундан муунга берилүүчү Кыргызстан жарандарынын дүйнөгө көз карашын калыптандырган нравалуулук багыт берүүчү критерийлер, алар жарандык коомду бириктирген, жалпы кыргызстандык жарандык иденттүүлүктүн жана өлкөнүн бирдиктүү маданий мейкиндигинде көп улуттуу Кыргызстан калкынын рухий, маданий, тарыхый өнүгүшүнүн түпкүлүгүндө уникалдуу чагылдырылып орун алышкан.

ЖОЖдордо жогоруда аталган сабактарда жашоо, адамдын укуктары жана эркиндиктери, мекенчилдик, жарандуулук, Ата Мекенге кызмат кылуу жана анын тагдырына жоопкерчиликти алуу, бийик нравалуулук идеалдар, бекем үй-бүлө, күжүрмөн эмгек, рухийликтин материалдыктан жогору коюлушу, гуманизм, адилеттүүлүк, жамааттык, өз ара жардам берүү жана бирин-бирин урматтоо, тарыхый эстелик жана муундар ортосундагы өтөөчүлүк, Кыргызстандагы элдердин биримдиги - салттуу баалуулуктар.

Бүгүнкү күндө студенттерге диндин коомдо ээлеген ордун да түшүндүрүү зарыл. Христианствонун, исламдын, буддизмдин, иудаизмдин салттуу баалуулуктарга тийгизген таасири тууралуу айтып кетүү керек [3].

Жаштарга лекциялык жана практикалык (семинардык) сабактарда салттуу баалуулуктардын Кыргызстан коомунун негизи экенин далилдөө керек. Анын КРдин эгемендүүлүгүн сактоодо, бекемделишинде, көп улуттуу жана көп конфессионалдуу өлкөбүздө, адамдык дараметин өстөрүүдө ролу өтө чоң экендигин айтуу зарыл. Кылымдардан кылымга мурас катары келе жаткан маданий-тарыхый тажрыйба жана салттуу баалуулуктар учурдагы коомубуздагы чакырыктарга, коркунучтарга натыйжалуу жооп берүүдө, жарандык иденттүүлүгүбүздү сактоодо да элибизге таяныч болуп берет.

Мамлекеттик бийлик органдары жарандык коомдун катыштыгы менен салттуу баалуулуктарыбызды коргоодо, улуттук коопсуздукка социалдык-маданий коркунучтарга бөгөт коюуда координацияланган иш чаралар керектиги туура. Биздин пикирибизде, салттуу баалуулуктарды сактоо жана бекемдөө боюнча мамлекеттик саясаттын билим берүү жана тарбия жаатында, жаштар менен иштөөдө, маданият, илим, улуттар аралык жана дин аралык мамилелер, массалык маалымат каражаттары аркылуу жана массалык коммуникациялар, эл аралык кызматташуу аркылуу ишке ашыруу керек.

Сабак учурунда окутуучулар элибиздин рухий дараметинин өсүшүнө, кыргызстандык коомунун биримдигинин бекемделишине, жарандарыбыздын глобалдуу цивилизациялык жана баалуулук кризис шартында, моралдык принциптердин жоголушуна тоскоол болуусунда салттуу баалуулуктардын сакталышы керектигин түшүндүрүү зарыл. Дүйнөдөгү абал – мисалы, экстремисттик жана террордук уюмдардын, кээ бир массалык маалымат каражаттарынын ишмердиги - салттуу баалуулуктарды сактоо зарылды бар экендигин көрсөтүп турат.

Жаштарга сабак учурунда, конкреттүү мисалдардын негизинде, жарандарга кыргыз элине жат, өзгө болгон жана ыдыратуучу идеялардын жана баалуулуктардын - деструктивдүү идеология, эгоизмге, бардык нерсени кылууга тарбиялаган, ыймансыздыкка, мекенчилдикти четке чыгарган, тукум улоону, бекем үй-бүлөнү, никеге тууруну, көп балалуу болууну, жаратман эмгекти сындаган, салттуу эмес

сексуалдык мамилелерди колдогон, - идеологиялык жана психологиялык таасирдин зыянкечтигин баса белгилөө керек.

Деструктивдүү идеологиянын таасири (маселен, жүрүм-турумда антикоомдук стереотиптерин киргизүү, зомбулукту, алкогольду жана наркотиктерди колдонууну пропагандалоо; тарыхты бурмалоо, тарыхый эстеликти жок кылуу, улуттар арасында конфликттерди жаратуу, мамлекеттик институттарга ишенимди бузуу, аскерде кызмат өтөөнү жана жалпы эле мамлекеттик кызматты терс баалоо ж.б.) республикабыздагы демографиялык абалына ж.б. терс натыйжа алып келиши мүмкүн.

Бул багытта билим берүүдө, тарбиялоодо, илимде, массалык коммуникацияларда жүргүзүлүүчү реформалар, албетте, тарыхый салттарды эске алышы абзел, реформалык чаралар коомчулуктун талкулоосунон өтүшү керек. Биздин пикирибизде, илимий, билим берүү, агартуучу уюмдардын жана маданий мекемелердин тарыхый чындыкты коргоо, сактоо, тарыхты фальсификациялоого жол бербөө ишмердүүлүгүнүн эффективдүүлүгүн жогорлатуу керек. Алар иш чараларды системдүү жана ыраттуу өткөрүшү керек.

Өлкөбүздө мамлекеттик маалымат саясаты салттуу баалуулуктар ролунун өсүшү массалык аң сезимде, айрыкча жаштардын, багыт алышы зарыл. ЖОЖдордо албетте ар тараптан өнүккөн инсанды окутуу, тарбиялоо биринчи орунга чыгарылат. Ал нерсе сабактан кийинки мезгилде студенттерди ар кандай долбоордук иштер аркылуу, волонтерство, экскурсиялар, атактуу инсандар менен жолугушуулар, музей, театрларга баруу аркылуу жүргүзүлөт.

Мамлекет тарабынан ушул көйгөйгө арналган илимий-изилдөө иштерине, маалыматтык жана усулдук материалдардын чыгарылышына, киножылнаама ж.б. аудиовизуалдык материалдарга, көркөм жана искусство чыгармаларга мамлекеттик заказ берилип, анын сапаттуу аткарылышына көзөмөл жүргүзүү да туура болчудай.

Адабий кыргыз тилинде туура сүйлөгөндү, уятсыз - ченемдерге дал келбеген сөздөрдү колдонбоого, чет тилдик сөздөрдү орунсуз колдонбоого жаштарга үйрөтүү – бул да студенттер арасында жүргүзүлүүчү керектуу иш.

Демек, жогорудагыларды жалпылап айтканда, төмөнкүдөй жыйынтыктарга келсек болот:

1. ЖОЖдордо салттуу баалуулуктарды сактоого, бекемдөөгө жана жайылтууга арналган иш-чараларды студенттер арасында системалуу жана ыраттуу түрдө жүргүзүү керек.

2. Мамлекеттик бийлик органдары жарандык коомдун институттары менен биргеликте салттуу баалуулуктарды сактоого, бекемдөөгө багытталган иш-чараларды уюштуруу керек.

3. Салттуу баалуулуктарды сактоого, бекемдөөгө арналган илимий изилдөөлөр республикалык жана жергиликтүү денгээлде өткөрүү, аларды натыйжалуулугуна мониторинг жана социологиялык изилдөөлөрдү жүргүзүү, аларды каржылоо керек.

4. Бала бакчаларда, мектептерде, орто жана жогорку кесиптик окуу жайларда Тарбиялык программалар киргизилиши сунушталат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы “Кыргызстан калкы ассамблеясынын кеңешинин ролун жана статусун жогорулатуу жөнүндө” 2020-жылдын 13-ноябрындагы ПЖ № 39.

2. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында “Кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн Концепциясы” (КР Президентинин 2023-жылдын 15-майындагы ПЖ № 124 Жарлыгынын редакциясына ылайык) Режим доступа : <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/430346?cl=ky-kg>

3. Беляева В. А., Кухтин А. А. Мектепте жана университетте инсанга рухий-адептик тарбия берүү: монография. - Рязань: Россиянын Федералдык Жаза аткаруу кызматынын академиясы, 2007. - 140 б.

List of references used:

1. Decree of the President of the Kyrgyz Republic "On increasing the role and status of the Council of the People's Assembly of Kyrgyzstan" dated November 13, 2020 PJ No. 39.

2. In 2021-2026 in the Kyrgyz Republic "Concept of development of self-recognition of citizens as Kyrgyz citizens" (in accordance with the edition of the Decree of the President of the Kyrgyz Republic No. 124 dated May 15, 2023) Access regime

3. Belyaeva V. A., Kukhtin A. A. Spiritual and moral education of the individual at school and university: monograph. - Ryazan: Academy of the Federal Penitentiary Service of Russia, 2007. - 140 p.

Торогельдиева Бактыкан Макишевна
доктор политических наук, профессор
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
имени Жусупа Абдрахманова

КОНЦЕПЦИЯ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» КАК РЕСУРС В ФОРМИРОВАНИИ У МОЛОДЕЖИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Аннотация

В статье обращено внимание на то, что глобальный мир переформируется, создается многополярный мир. В этих условиях без осуществления консолидации кыргызстанского общества (через гражданскую идентичность) становится затруднительным обеспечение международной безопасности республики и остается угроза независимости страны. Молодежь Кыргызстана рассмотрена как значимый стратегический ресурс, который определяет будущее страны. Показана её активная гражданская и политическая позиция. Обращено внимание, на то, что противоречивые процессы, которые происходили в республике за последние десятилетия отрицательно повлияли на процесс социализации молодежи. Молодежь республики фрагментирована и это ставит перед государственными органами республики консолидации молодых граждан на основе единой цели для развития страны. Концепция «Кыргыз жараны» выступает общей идеей для консолидации кыргызстанского общества.

Ключевые слова: Молодежь, идентичность, гражданская идентичность, модернизация, активность молодежи, фрагментированность, гражданская позиция.

Торогельдиева Бактыкан Макишевна
Жусуп Абдрахманов атындагы
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу мамлекеттик башкаруу академиясынын
саясий илимдеринин доктору, профессору

ЖАШТАРДЫН ЖАРАНДЫК ИДЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДАГЫ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» КОНЦЕПЦИЯСЫ РЕСУРС КАТАРЫ

Аннотация

Макалада глобалдык дүйнө кайра форматталып, көп уюлдуу дүйнө түзүлүп жатканына көңүл бурулат. Мындай шарттарда кыргыз коомун консолидациялоосуз (жарандык иденттүүлүк аркылуу) республиканын эл аралык коопсуздугун камсыз кылуу кыйындайт жана өлкөнүн көз карандысыздыгына коркунуч сакталууда. Макалада Кыргызстандын жаштары өлкөнүн келечегин аныктаган маанилүү стратегиялык ресурс катары каралат. жана анын активдүү жарандык жана саясий позициясы көрсөтүлгөн. Республикада акыркы ондогон жылдарда болуп өткөн карама-каршы процесстер жаштардын социализацияланышына терс таасирин тийгизгендигине көңүл бурулат. Республиканын жаштары бытыранды майдаланган ошондуктан республиканын мамлекеттик органдары өлкөнү өнүктүрүүнүн бирдиктүү максатынын негизинде жаш жарандарды консолидациялоону талап кылууда. «Кыргыз жараны» концепциясы кыргыз коомун консолидациялоонун жалпы идеясы катары каралат.

Негизги сөздөр: Жаштар, иденттүүлүк, жарандык иденттүүлүк, модернизация, жаштардын активдүүлүгү, бытырандылык, жарандык позиция.

Torogeldieva Baktykan Makishevna
doctor of political science, professor
of the Academy of Public
Administration under the President of the Kyrgyz Republic
named after Zhusup Abdrahmanov

THE CONCEPT OF “KYRGYZ ZHARANY” AS A RESOURCE IN FORMING CIVIC IDENTITY IN YOUTH

Annotation

The article draws attention to the fact that the global world is being reformatted and a multipolar world is being created. In these conditions, without consolidating Kyrgyz society (through civic identity), it becomes difficult to ensure the international security of the republic and a threat to the country's independence remains. The youth of Kyrgyzstan is considered as a significant strategic resource that determines the future of the country. Her active civil and political position is shown. Attention is drawn to the fact that the contradictory processes that have taken place in the republic over the past decades have negatively affected the process of socialization of youth.

The youth of the republic is fragmented and this challenges the government bodies of the republic to consolidate young citizens on the basis of a single goal for the development of the country. The concept of “Kyrgyz Zharany” is a general idea for the consolidation of Kyrgyz society.

Key words: Youth, identity, civic identity, modernization, youth activity, fragmentation, civic position.

В сегодняшних реалиях проблемы консолидация кыргызстанского общества является одним из архиважных задач в условиях глобального переформатирования мира. Глобальный мир меняется, он напоминает 90 гг. XX века, когда рушился двухполюсный мир, создавались новые государства. Пандемия COVID-19, политическая нестабильность и кризисы сотрясают многие государства в мировом пространстве, определяя новые черты мирового политического процесса и создавая многополярный мир. Происходящие политические процессы обусловлены столкновениями экономическими, политическими, конфессиональными, этническими интересами различных акторов. В этих условиях без осуществления консолидации кыргызстанского общества (через гражданскую идентичность) становится затруднительным обеспечение международной безопасности республики и остается угроза независимости страны.

Содержание, функции, механизмы формирования идентичности исследуют и философы, психологи, социологи, антропологи и политологи. Как известно современное понимание идентичности связано с работами Э.Эриксона и М.Кастельса.

Э.Эриксон выделяет три основных аспекта идентичности: чувство идентичности, процесс формирования идентичности и идентичность как результат. Подчеркивает, что идентичность — это такая тождественность человека самому себя, который открывается через личный опыт и знания окружающей среды. Говоря о её сущности он выделяет, во 1-х, осознание человеком собственной временной протяженности, представление о себе как о данности, физическом облике, имеющем прошлое и будущее; во-2х, личностную идентичность как собственную неповторимость, в 3-х, социальную идентичность как внутреннюю солидарность человека с социальными, групповыми идеалами и стандартами [1]. М.Кастельс также выделяет три формы идентичности: легитимизирующую идентичность, связанную личности к доминирующим социальным институтам; идентичность сопротивления, когда личность не воспринимает или противостоит от распространенных в обществе принципов; проектирующую идентичность, когда конструируется новая идентичность [2]. Именно формирование гражданской идентичности «Кыргыз жараны» можно рассматривать как конструирующую идентичность для консолидации кыргызстанского общества.

Молодежь Кыргызстана сегодня является значимым стратегическим ресурсом, который определяет будущее страны. Современное поколение молодежи формировалась в годы суверенитета Кыргызской Республики (далее КР) и впитала в себе дух демократических правовых норм. Она стремится к активной жизни и активно реагирует на политические процессы в республике. В этих условиях выработка технологий и формирования идентичности «Кыргыз жараны» имеет стратегическое значение для успешного будущего Кыргызстана как государственности.

Проблема активизации молодежного ресурса для решения модернизационных задач в Кыргызстане является одной из актуальных и социально значимых. Противоречивые процессы, которые происходили в республике за последние десятилетия связали перспективы модернизации страны с тем социальным слоем населения, т.е. молодежи, которые должны воплотить эти коренные изменения в политической, экономической и в социальной сфере в жизнь.

Одной из актуальных проблем сегодня в Кыргызстане является проблема формирования гражданской идентичности молодежи. Ведь кыргызстанская молодежь – многочисленная социальная группа, социализация, которых происходит в непростых условиях, когда происходит смена ценностных ориентаций. Условия становления гражданского общества, сопровождающиеся процессами распада прежней системы ценностей, идеалов, существующих моделей социализации и поисками новых, не могли не оказать влияние на личностное формирование и развитие молодежи. Это влияние носит противоречивый, сложный характер, что обуславливает широкий круг молодежных проблем, требующих многоаспектный анализ.

В КР в соответствии новым законом к молодежи относятся граждане и лица без гражданства в возрасте от 14 до 35 лет. По данным Национального статкомитета республики на начало 2023г. общая численность молодежи составила 2,439 млн.человек, что составило 35% от общей численности населения, то есть треть населения страны[3]. Наиболее высокий удельный вес молодежи приходится на города Бишкек и Ош, наиболее низкий на Чуйскую и Баткенскую области. Общий уровень грамотности среди молодёжи составляет 99,75% [4].

Социологические исследования показывают, что значительная часть молодых людей переезжают в другие страны на постоянное место жительства в поисках работы и качественного образования. В большинство из них мигрируют в пределах регионов стран СНГ (в основном в Россию и Казахстан), в последние годы в Корею, США. В целом почти четверть мигрантов молодежь [5].

В Министерстве юстиции КР официально зарегистрировано более 700 молодежных организаций, но лишь 10 процентов из них работают результативно. Кроме того, растет количество молодых депутатов в местном самоуправлении республики. Но вот на государственных должностях представителей молодежи невысокий процент [6].

В республике действуют различные проектные программы для молодежи, такие как «Инициативная молодежь», финансируемая USAID. Данный проект направлен на повышение экономической занятости и гражданского участия молодежи в жизни кыргызстанского общества. В этом проекте была задействована молодежь Джалал-Абадской области, Нарынской области [7].

Молодежь республики динамична, подвижна, готова рискнуть своей жизни ради изменений в кыргызстанском обществе - этому доказательство гибель 86 молодых граждан в ходе политических протестах 2010 г., где большинство протестантов составляли молодежь до 35 лет. 5 октября 2020 г., когда в Бишкеке произошла очередная насильственная смена власти, 90 процентов, протестующих, против официально признанных фальсифицированных выборов в Жогорку Кенеш КР, составляла молодежь. В этих протестах также пострадала молодежь, в результате применения силовиками слезоточивого газа, светошумовых гранатов и водометов, и сотни молодых людей получили увечья разных частей тела. Всего пострадали 686 человек, погиб 19-летний парень Умут Алтынбек уулу (Умут в переводе обозначает Надежда) (что подтолкнули журналистов назвать октябрьские события – революцией Надежды).

Активность участия молодежи Кыргызстана в протестных движениях с каждым годом растет и это объясняется доступности информации, из-за развития интернета и социальных сетей. Протестные выступления молодежи с лозунгами: за сохранение стабильности в стране, не допустить «старых» политиков-коррупционеров снова к власти; за перемены, за новые честные выборы; за молодых и прогрессивных людей в парламенте, в правительстве, акиматах, айыл-окмотах; за новый Кыргызстан; за объединение молодежи становится массовым явлением в республике. Только за октябрь месяц 2020 г. в Кыргызстане прошли 44 митинга [8]. Хотелось отметить, что особенностью октябрьских протестных выступлений в Бишкеке было участие городской молодежи, так называемые «балконские», которые раньше не проявляли такой активности. Во второй части протестного движения (к вечеру 6 октября 2020г.) присоединились представители молодежи из разных северных областей республики и новостроек вокруг столицы. Именно молодежный фактор сыграл решающую роль в смене политической власти в Кыргызстане.

Однако, молодежь Кыргызстана фрагментирована. В мозаичном, культурно-гетерогенном и незрелом гражданском кыргызстанском обществе проявились противоборствующие тенденции модернизации и традиционализации, выразившиеся в распространении либеральных ценностей с одной стороны и с другой стороны, стремления к сохранению этнических и религиозных традиционных ценностей способствовало к социальной дезинтеграции и конфликту разных идентичностей социальных групп: «кыргызы и киргизы», «мусульмане и не мусульмане», «городские и сельские», «балконские и небалконские», «южные и северные», «акаевцы-бакиевцы» и т.д. Нужно согласиться с исследователем Н. Дуйшенбековым, который отмечает, что «порой мы напоминаем не общество граждан, а набор разноцветных марионеток. Любая тема приводит нас на крайние позиции. Одни с головой ушли в

религию и норовят наклеить ярлык («ширк»/многобожие, «капыр/безбожник» и т.д.) на всякие проявления традиционных кыргызских культов, праздников, обрядов. Другие держатся за исконные устои, обвиняя имамов и даватчы (проповедники-самоучки) в манкуртизме, в предательстве национальной культуры и в насаждении чуждого, арабского образа жизни. Одни граждане видят угрозу в идеологии и культуре Запада, других пугает нарастающее влияние Кремля, третьи с тревогой следят за неуклонным движением Пекина... [9].

Гетерогенность молодежи республики, привело к тому, что отдельная часть молодежи становится инструментами в руках политиков, у этой части формируется рыночная политическая культура и они становятся жертвами политических игр. Политолог Р.Акматалиев считает, что отстранение молодежи от политических дел, объясняется тем, что молодежь не смогла объединиться из-за противоположных друг другу стереотипов, нет единого лидера [10]. Известный певец М.Атабеков, также отметил, что есть образованная и патриотичная молодежь, но они все разбросаны по различным политическим партиям и не могут прийти к единой позиции [11].

Р. Отунбаева экс-президент КР в интервью Akipress отметила, что "Мы развиваемся, преодолеваем болезни роста, у нас большой потенциал и нужда продолжать модернизацию государства, институтов государственной власти. Растет грамотная активная молодежь, поколение XXI века ...Мы не сидим, сложа руки, боремся, рискуем, идем на жертвы, двигаем и продвигаем политические процессы» [12].

Активную гражданскую позицию молодежь республики проявила и в период пика пандемии COVID-19 в весной и летом 2020 г., именно молодежь стала организовывать волонтерское движение по оказанию больным COVID - 19, заменяя функции системы здравоохранения республики, которые не справлялась со своими задачами. И на передовой Красной Зоне оказания помощи больным вышла молодежь. От коронавируса умерла 22-летняя студентка Медицинской академии Адиной Мурзабекова, которая вызвалась работать добровольцем, лечить коронавирусных пациентов.

Гражданскую позицию молодежь показала и после политического кризиса 5 октября 2020 г. Молодежные движения, народные дружины г.Бишкек защитила город от разграбления мародеров. Они взяли под охрану стратегические объекты, торговые центры и другие здания. Гражданская активность молодежи проявилась и по отношению очищения столицы от остатков мусора после протестных выступлений и захвата правительственного дома протестующими гражданами. Волонтеры начали собирать мусор, камни, бутылки, гильзы от резиновых пуль и остатки светозумовых гранат, добровольцы кормили и раздавали горячий чай и воду, протестующим.

12 ноября 2020 г. в Центральной избирательной Комиссии КР (далее ЦИК КР) состоялась встреча с лидерами молодежного крыла политических партий «Молодежь и выборы. Ответственность за будущее». На встрече Председатель ЦИК КР Н. Шайылдабекова остановилась также на вопросах участие молодых избирателей Кыргызстана на выборах. Она отметила, что говоря об активности молодежи республики, о их гражданской культуре, необходимо обратить внимание на то, что явка молодежи на выборы в 2017 г. было на 15процентов меньше, чем активность избирателей по республике, а в октябре 2020 г. на парламентских выборах на 11,2процентов меньше, чем активность избирателей по республике. Определенное количество молодежи одним из причин неучастия на выборах назвали – непонимание роли выборов в собственной жизни и жизни страны, недоверие к системе выборов, отсутствие молодежной политики в программах партий, кандидатов депутаты в парламент [13].

Таким образом, демократические процессы в республике способствовали активизации молодежи и их участию в общественно-политической жизни общества. В условиях вызов и угроз XXI века, активная гражданская и политическая позиция молодежи Кыргызстана, оказывает решающее влияние на политические и общественные процессы в республике. Однако, исследование показывает, что молодежь республики фрагментировано и это ставит перед государственными органами республики необходимость консолидации молодых граждан на основе единой цели для развития страны. Концепция «Кыргыз жараны», которая выступает общей идеей для консолидации кыргызстанского общества требует от государственных и местных органов власти кропотливого труда для ее реализации.

Рекомендации государственным органам:

Министерству культуры, информации, спорта и молодежной политики КР необходимо: активная мобилизация всех структур министерства для продвижения идей концепции «Кыргыз Жараны» через:

- Местные органы власти
- Телевидения, СМИ
- Социальные сети

- Организовать конкурс по созданию гимна «Кыргыз жараны» и на основе его создать музыкальный клип
- Сделать обязательным звучание кыргызских патриотических песен, не только на праздничных мероприятиях, но и в супермаркетах и других общественных мероприятиях
- Проведение ежегодных конкурсов «Образцовый гражданин Кыргызстана» с вручением медали.

Министерство образования и науки КР, кроме образовательных стандартов, где идея «Кыргыз жараны» должна стать центром образовательно-воспитательного процесса необходимо:

- Проведение конкурсов различного масштаба, связанные с темами гражданственности, патриотизма и любви к Родине
- Возобновить практику открытия первых уроков в школах, в вузах, в колледжах с исполнением одного куплета гимна КР
- Проведение студенческих конференций, лекторий на тему «Гражданственность – высшая ступень развития нравственного сознания личности», «Что есть для Вас Родина?» и т.д.

Рекомендации местным органам власти:

- Проводить общественные мероприятия, посвященные к дню Конституции, дню независимости Кыргызстана и т.д., где центральной идеей должна быть идея любви к Родине, к своей земле, к истории.

Для формирования гражданской культуры молодежи на местах необходимо:

- К дню независимости Кыргызстана -31 августа – практиковать вывешивание флагов КР, не только в государственных учреждениях, но и в частных домах граждан и звучания патриотических песен.
- Практиковать на различных свадьбах и тоях говорить о достижениях граждан, не только личностного характера, но и вклада его в развитии страны, региона, айыла и цели в будущем.

Список использованной литературы:

1. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М.Флинта, 2006.(Серия: Библиотека зарубежной психологии)-342с.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. Том 11. Власть идентичности. -М.:ГУ-ВШЭ,2001
3. Международный день молодежи: цифры и факты //Интернет: ресурс: <http://www.stat.kg/ru/news/mezhdunarodnyj-den-molodez-hi-cifry-i-fakty/> Дата публикации: 11 августа 2023г.
4. Население Кыргызстана // Интернет:ресурс: https://countrymeters.info/ru/Kyrgyzstan#age_structure
5. Ахматова И. Значительная часть молодых кыргызстанцев уезжает из страны на заработки – статистика//Интернет: ресурс: <https://economist.kg/novosti/2023/08/11/znachitelnaia-chast-molodykh-kyrgyzstantsiev-uezzhaiet-iz-strany-na-zarabotki-statistika/> Дата обращения: 11 августа 2023 г.
6. Бакыт Торегельди уулу. Богатая на идеи молодежь не имеет средств на их воплощение // Интернет: ресурс: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_bishkek_youth_congress/29597327.html. 15 декабря 2020г.
7. Инициативная молодежь // Интернет: ресурс: <https://www.usaid.gov/ru/kyrgyz-republic/fact-sheets/enhancing-employability-and-civic-engagement-youth>
8. Жакыпбекова Ж. Митингстан. В Кыргызстане за месяц прошли 44 митинга. Что требовали люди? // Интернет: ресурс: <https://economist.kg/2020/11/06/mitingstan-v-kyrgyzstane-za-mesyac-proshli-44-mitinga-cto-trebovali-ljudi/> Время доступа: 6 ноября 2020 г.
9. Дуйшенбеков Н. Марионеточная страна? Без функции «Мозг»...//Интернет:ресурс: http://www.pr.kg/gazeta/number863/3714/?fbclid=IwAR3ZVMVV1sAzLHgR1b6W7a_xzBA13uZ-NWU4vJMkptrzZtKrTnRXQrfvIo. Время доступа: 12 марта 2020 г.
10. Какие уроки извлечет молодежь из событий в Кыргызстане // // Интернет: ресурс:<https://rus.azattyk.org/a/30892242.html>

11. Атабеков: Молодежь использовали, как оружие // Интернет:ресурс:
<https://kloop.kg/blog/2020/10/16/atabekov-molodezh-ispolzovali-kak-oruzhie/> Время доступа: 16 октября 2020
12. Я с Жээнбековым встретилась до его отставки, - экс-президент Роза Отунбаева о последних событиях в Кыргызстане. Интервью <https://kg.akipress.org/news:1661314>
<https://polpred.com/news/?cnt=76&sector=18>
13. Данные ЦИК КР // Интернет: сайт: <https://shailoo.gov.kg/ru/otkrytye-dannye-cik/>

List of references used:

1. Erickson E. Identity: youth and crisis. M. Flint, 2006. (Series: Library of Foreign Psychology) - 342 p.
2. Castells M. Information Age: Economy, Society and Culture. Volume 11. The Power of Identity. - M.:SU-HSE, 2001
3. International Youth Day: figures and facts //Internet: resource:
<http://www.stat.kg/ru/news/mezhdunarodnyj-den-molodez-hi-cifry-i-fakty/> Date of publication: August 11, 2023
4. Population of Kyrgyzstan // Internet: resource:
https://countrymeters.info/ru/Kyrgyzstan#age_structure
5. Akhmatova I. A significant part of young Kyrgyzstanis leave the country to earn money - statistics // Internet: resource: <https://economist.kg/novosti/2023/08/11/znachitelnaia-chast-molodykh-kyrgyzstantsiev-uezzhaet-iz-strany-na-zarabotki-statistika/> Date of access: August 11, 2023
6. Bakyt Toregeldi uulu. Young people rich in ideas do not have the means to implement them // Internet: resource: https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan_bishkek_youth_congress/29597327.html. December 15, 2020
7. Initiative youth // Internet: resource: <https://www.usaid.gov/ru/kyrgyz-republic/fact-sheets/enhancing-employability-and-civic-engagement-youth>
8. Zhakypbekova Zh. Meetings. In Kyrgyzstan, 44 rallies were held in a month. What did people demand? // Internet: resource: <https://economist.kg/2020/11/06/mitingstan-v-kyrgyzstane-zamesyac-proshli-44-mitinga-cho-trebovali-ljudi/> Access time: November 6, 2020
9. Duishenbekov N. Puppet country? Without the “Brain” function...//Internet: resource:
http://www.pr.kg/gazeta/number863/3714/?fbclid=IwAR3ZVMVV1sAzLHgR1b6W7a_xzBA13uZ-NWU4vJMkptrzsZtKrTnRXQrfvIo. Access time: March 12, 2020
10. What lessons will young people learn from the events in Kyrgyzstan // // Internet: resource:
<https://rus.azattyk.org/a/30892242.html>
11. Atabekov: Youth were used as weapons // Internet: resource:
<https://kloop.kg/blog/2020/10/16/atabekov-molodezh-ispolzovali-kak-oruzhie/> Access time: October 16, 2020
12. I met with Jeenbekov before his resignation, - ex-president Roza Otunbaeva about the latest events in Kyrgyzstan. Interview <https://kg.akipress.org/news:1661314>
<https://polpred.com/news/?cnt=76&sector=18>
13. Inform from the Central Election Commission of the Kyrgyz Republic // Internet: website:
<https://shailoo.gov.kg/ru/otkrytye-dannye-cik/>

Дуйшо кызы Нуржан
Жусуп Абдрахманов атындагы
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу мамлекеттик башкаруу академиясынын
саясий илимдеринин кандидаты, доцент

КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ ИДЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА КӨП ТҮРДҮҮЛҮКТҮН МААНИЛҮҮЛҮГҮ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮГҮ

Аннотация

Бул макалада Кыргыз жараны иденттүүлүгүн калыптандыруудагы көп түрдүүлүктүн маанилүүлүгү жана орду иликтенет. Маданий, тилдик, диний жана этникалык элементтердин көп түрдүүлүгү Кыргыз жараны иденттүүлүгүнүн калыптанышынын байлыгына жана татаалдыгына кандай салым кошоору каралат. Ошону менен бирге тарыхый окуялардын, маданияттар аралык өз ара байланыштын жана ааламдашуу процессинин өлкөдө жарандык иденттүүлүктүн калыптанышына тийгизген таасири да талданат. Автор андан ары бул көп түрдүүлүктү сактоо жана аны келечекте кыргыз коомунун өнүгүүсү үчүн баалуу ресурс катары кабыл алуунун маанилүүлүгүн белгилейт. Макала маданий айырмачылыктарды түшүнүүгө жана сыйлоого, ошондой эле Кыргызстандын ичиндеги түрдүү топтордун ортосундагы диалогду жана кызматташтыкты кубаттоого чакырат. Жыйынтыктап айтканда, автор көп түрдүүлүк бул, Кыргыз жараны иденттүүлүгүн бекемдөөдө негизги ролду ойноорун жана анын ар тараптуу, туруктуу өнүгүшүнө көмөктөшөөрүн баса белгилейт.

Негизги сөздөр: жарандык иденттүүлүк, көп түрдүүлүк, плюрализм, баалуулук, үй-бүлө институту, этникалык топтор, социалдык топтор, маданият, диний өкүлчүлүктүктөр, билим берүү системасы.

Дуйшо кызы Нуржан
кандидат исторических наук, доцент
Академия государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
имени Жусупа Абдрахманова

ВАЖНОСТЬ И СПЕЦИФИКА МНОГООБРАЗИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ

Аннотация

В данной статье исследуется роль и важность многообразия в формировании гражданской идентичности Кыргыз жараны. Рассматривается как многообразие культурных, языковых, религиозных и этнических элементов способствует богатству и сложности формирования гражданской идентичности в Кыргызстане. Вместе с тем будет проанализировано влияние исторических событий, межкультурного взаимодействия и процесса глобализации на формирование гражданской идентичности в стране.

Далее автор подчеркивает важность сохранения этого многообразия и его восприятия как ценного ресурса для развития кыргызского общества в будущем. Статья призывает понимать и уважать культурные различия, а также поощрять диалог и сотрудничество между различными группами внутри Кыргызстана. В заключение автор подчеркивает, что многообразие играет ключевую роль в укреплении гражданской идентичности Кыргыз жараны и способствует его всестороннему и устойчивому развитию.

Ключевые слова: гражданская идентичность, многообразие, плюрализм, ценности, институт семьи, этнические группы, социальные группы, культура, религиозные представители, система образования.

THE IMPORTANCE AND SPECIFICITY OF DIVERSITY IN THE FORMATION OF THE CIVIL IDENTITY OF KYRGYZ CITIZENS

Nurzhan Dūishö kyzy

candidate of political science (PhD), associate professor
Academy of Public Administration
under the President of the Kyrgyz Republic

Abstract

This article examines the role and importance of diversity in the formation of the civil identity of Kyrgyz citizens (Кыргыз жараны). It considers how the diversity of cultural, linguistic, religious and ethnic elements contributes to the richness and complexity of the formation of civil identity in Kyrgyzstan. At the same time, the influence of historical events, intercultural interaction and the process of globalization on the formation of civic identity in the country will be analyzed.

Further, the author emphasizes the importance of preserving this diversity and its perception as a valuable resource for the development of Kyrgyz society in the future. The article calls for understanding and respecting cultural differences, as well as encouraging dialogue and cooperation between different groups within Kyrgyzstan. In conclusion, the author emphasizes that diversity plays a key role in strengthening the civic identity of Kyrgyz citizens and contributes to its comprehensive and sustainable development.

Keywords: civic identity, diversity, pluralism, values, family institution, ethnic groups, social groups, culture, religious representatives, education system.

Кыргыз Республикасынын калкынын жарандык иденттүүлүгүнө багытталган Кыргыз жаранынын калыптанышына ар кандай факторлор таасир этет жана көп түрдүүлүк бул иденттүүлүктү калыптандырууда маанилүү ролду ойнойт. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз Жараны өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясында көп түрдүүлүккө өзгөчө басым жасалган.

Көп түрдүүлүк “окшош эместик”, “айырмачылык” дегенди билдирет, б.а. адамдардын ортосундагы айырмачылыктардын болушун билдирет (гендер, билим, дин, тил, профессия, баалуулуктар ж.б.). Көп түрдүүлүк адамдын башка топторунан да, өзүнүн “топташтарынан” да айырмалануучу өзгөчөлүктөрүн сүрөттөйт. Көп түрдүүлүк-бул коомдо ар кандай этникалык, маданий, тилдик, диний жана социалдык ж.б. топтордун болушу дегенди билдирет. Көп түрдүүлүктүн ар кандай негиздери болот. Алар: улуттук, жыныстык, жаш-курактык, адистик, билим денгээли боюнча, диний өзгөчөлүктөр боюнча, саясий көз караш боюнча ж.б.

Өлкөнүн негизги калкын кыргыздар түзөт, алар калктын 73% га жакынын түзөт. Түштүк-батышта өзбектердин 14% га жакыны, түндүгүндө орустардын 6% га жакыны, ошондой эле Кыргызстанда дунгандардын, уйгурлардын, казактардын, татарлардын, азербайжандардын, корейлердин, украиндердин ири жамааттары жашайт. Мындан тышкары, кыргыз жери тарыхтын жана тагдырдын буйругу менен еврейлердин, чечендердин, карачайлардын, ингуштардын, балкарлардын, күрттөрдүн, гректердин жана башка көптөгөн элдердин өкүлдөрүнүн мекенине айланган. Кылымдар бою бул ар түрдүү маданияттар, тилдер жана диндер гармонияда жана гүлдөп-өсүүдө жанаша жашап келген, бул ар түрдүү маданий жана тарыхый аймактын түзүлүшүнө алып келген.¹²

Бул бир нече этникалык топтордун болушу ар кандай тилдердин биргеликте жашоо муктаждыгын жараткан. Бул бай жана көп түрдүүлүктү кабыл алган жарандык иденттүүлүктүн өнүгүшүнө алып келет. Алардын кээ бирлерине токтолсок, кыргыз тили расмий тил, бирок орус жана өзбек ж.б. тилдер да кеңири колдонулат. Тилдик ар түрдүүлүк идеяларды, адабият жана маданий алмашууларга мүмкүндүк берет. Тил үйрөнүү, көп тилдүүлүк кыргыз жаранынын лингвистикалык мүмкүнчүлүгүн кеңейтип жалпы маданий түзүлүшүн байытат. Кыргызстандагы ар түрдүү этникалык топтордун музыкалык салттары жана сахна искусствосу дагы ар түрдүү. Кыргыз эли салттуу элдик музыкасы менен белгилүү, ал эми ар түрдүү музыкалык салттардын аралашуусу түрдүү жамааттардын талантын жана чыгармачылыгын көрсөтүп жана түстүү маданий пейзажды жаратат.

¹² <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/312/>

Дагы бир өзгөчөлүк, Кыргызстандагы ар бир этникалык топ өзүнүн кулинардык салттарын сактап келет. Ошону менен бүгүнкү күн алар өз ара аралашып, натыйжада даамдуу ашкана пайда болду. Бул кулинардык ар түрдүүлүк кыргыз коомунун көп кырдуу маданий мүнөзүн чагылдырат. Андан бөлөк кийим стилдеринин жана салттуу кийимдердин ар түрдүүлүгү ар бир топтун уникалдуу маданий мурасын чагылдырат жана Кыргыз жаранынын ар биринин өз алдынча индивид болуп калыптануусуна салым кошот. Андан ары уласак Кыргызстанда бир нече этникалык топтордун болушу каада-салттардын, ырым-жырымдардын жана майрамдардын кеңири спектрин жараткан. Кыргыздар Борбор Азиянын башка көптөгөн элдери менен бирге Нооруз, айт сыяктуу иш-чараларды, ал эми орустар православие христиандарынын майрамдарын белгилешет. Ар кандай каада-салттардын жана майрамдардын чогуу жашашы маданияттар аралык өз ара байланышка, жалпы тажрыйбаларга жана ар кандай топтордун ортосундагы толеранттуулукту жана түшүнүктү жайылтууга мүмкүндүк берет.

Оң мааниде көп түрдүүлүк боектордун кооздугу катары чечмеленет, мындай айырмачылыктар бөлүүчү нерсе катары эмес, тескерисинче, бириктирүүчү катары каралат, бул синергетикалык эффектке жетүү үчүн көп түрдүүлүктүн потенциалын пайдаланууга мүмкүндүк берет. Бул уникалдуу көп түрдүү маданияттын сакталышы жана өнүгүшү өлкөнүн ар тараптуу өнүгүүсүнүн негизги фактору болуп саналат.

Мамлекеттик бийлик органдары көп түрдүүлүк сыяктуу маанилүү принциптерди жана баалуулуктарды жайылтуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон жалгыз институт болуп саналат. Мамлекет плюрализмдин негизги кыймылдаткычы катары иштей алат, башкалардын баары таянган институттук негизди камсыздайт.¹³

Кыргыз Республикасы көп улуттуу коом болгондуктан өлкөдө этностор аралык мамилелерди өнүктүрүүдө мамлекеттик саясатты ишке ашыруунун негизги принциби этникалык, маданий, тилдик, диний жана башка түрлөргө карабастан, адам укуктарын сактоо болуп саналат. Көп улуттуу коом бир эле учурда иденттүүлүктүн бардык түрлөрүнүн керектөөлөрүн урматтаса, мамлекеттик жана коомдук институттардын деңгээлинде социалдык интеграцияны колдосо ийгиликтүү болот. Көп түрдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү ар түрдүүлүктүн баалуулугун тааныган, ар кандай топтордун мамлекеттик башкарууга катышуусу үчүн шарттарды түзгөн нормалардын жана механизмдердин болушун билдирет.

Көп түрдүүлүктү башкаруунун эң негизги ыкмасы – бул жарандык (гражданство) институту. Бир мамлекеттин жарандары бирдей укуктарга жана милдеттерге ээ болуп калат да, жарандык үчүн инсандардын башка өзгөчөлүктөрү (диний, этникалык, жыныстык ж.б.у.с.) мааниге ээ болбой калат. Кыргыз Жараны концепциясы бул ошол кыргызстандагы көп түрдүүлүктү башкаруунун бир ыкмасы.¹⁴

Кыргызды туу туткан адабият баатыры Манастын мурасын баса белгилеп, улуттар аралык ынтымакты кыйыр түрдө даңазалап, ошол эле учурда этникалык кыргыздардын сезимдерин козгогон. «Манастын жети осуяты» төмөнкүлөрдү аныктайт:

- 1) Элдин биримдиги жана ынтымагы.
- 2) Улуттар аралык ынтымак, достук жана кызматташтык.
- 3) Улуттук ар-намыс жана патриоттуулук.
- 4) Талыкпаган талыкпаган эмгек жана билим — жыргалчылыктын жана жыргалчылыктын жолу.
- 5) Гуманизм, айкөлдүк жана сабырдуулук (адамды, ата-бабаларды жана келечек урпактарды урматтоо).
- 6) Табият менен гармония.
- 7) Кыргыз мамлекеттүүлүгүн чыңдоо жана коргоо.

Кыргыз республиканын эгемендүүлүгүнүн алгачкы жылдарында жүргүзүлгөн «Кыргызстан – биздин жалпы үйүбүз» мамлекеттик саясаты Кыргызстандын көп түрдүүлүгүн сактоого багытталган мамлекеттик деңгээлдеги саналуу долбоорлордун бири болгон. Ошондой эле ушул эле жылдары Кыргызстан элдеринин ассамблеясы түзүлдү, анын бүгүнкү күнгө чейин милдети Кыргызстанда жашаган бардык элдердин укуктарын жана артыкчылыктарын колдоо жана коргоо болуп саналат. Бирок эгемендүүлүктүн алгачкы жыйырма жылында орус тилдүү калктын агылып кетишинен улам, анын ичинде орустар, немистер, украиндер ж.б. Ассамблеянын ролу жана таасири төмөндөгөн.

¹³Кыргызстан: перспективы плюрализма, Эрика Марат, Май 2015

¹⁴ Кыргыз Жараны 100 Сууроо-Жооп

Эгемендүүлүктүн жылдарында Кыргызстандын маданий көп түрдүүлүгүнүн чоң жоготуусу болду. Экономикалык өткөөл мезгилге жана СССРдин кулашына байланыштуу калктын жакырланышы, идеологиялык кризис жана компетентсиз саясий башкаруу ашынган улутчулдук сезимдердин күчөшүнө алып келди, алар бир нече этникалык кагылышуулар менен коштолгон.

Келечекте кырдаалдын ушул сыяктуу өнүгүшүн алдын алууда мамлекет ар түрдүүлүк принциптерин жайылтуу боюнча толук кандуу саясатты жүргүзүүдө борбордук ролду ойнойт. Ар бир мамлекеттик мекеме өз чечимдерин биримдикти чындоонун принциптерине негиздеши керек. Эл ынтымагын чындоонун негизги максаттары 2013-жылдын концепциясында айтылган. Фундаменталдык принциптер, тактап айтканда, Кыргызстан элинин социалдык биримдигин чындоо боюнча системалуу иш-чаралар дагы эле актуалдуу бойдон калууда. «Кыргыз Жараны» негизинен окшош максаттарга ээ жана жаңы коомду түзүүгө багытталган, анда Кыргыз жаранынын идентификациясы бириктирүүчү ролду ойнойт, бул бүгүнкү күндө коом дуушар болгон көптөгөн көйгөйлөрдү жок кылат. Бул иште институттук механизмдер жана комплекстүү мамиле маанилүү роль ойнойт.¹⁵

Көп түрдүүлүктүн баалуулуктарын жайылтууда билим берүүнүн ролу. Билим берүү – бул маданияттар аралык сабаттуулукка, диалогго жана туруктуу адамдык өнүгүүгө карай жол болуп эсептелет. Билим берүүнүн саясаты көп түрдүүлүк принциптерин жайылтуунун, аны сактоонун негизги жана эң натыйжалуу куралдарынын бири болуш керек. Мамлекеттик билим берүү программалары окутуунун натыйжаларынын бири катары плюрализмди жигердүү өнүктүрүүгө, мектепке чейинки билим берүүнү, мугалимдердин билимин, мектептин окуу материалдарын ушул максатка ылайыкташтырууга тийиш. Кыргызстанда көп түрдүүлүк педагогикасынын идеяларын өнүктүрүүгө илимий изилдөөлөр, гана эмес, улуттук жана аймактык программалар, жаштардын арасында толеранттуулукту калыптандырууга багытталган көптөгөн билим берүү долбоорлору да көмөктөшүшү керек.

Биринчи кезекте, балдар жана жаштар арасында өз алдынча аң-сезим, мамлекеттик-патриоттук менталитет, калктын көп улуттуулугу жана көп конфессиялуулугу түшүнүктөрү аркылуу жалпы улуттук жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу зарыл. Балдардын жана жаштардын тилектештик, биримдик, улуттук өзгөчөлүк жана патриоттук сезимдерин тарбиялоого шарттарды түзүү үчүн мамлекеттик жана муниципалдык органдарынын, мамлекеттик мекемелердин, коомдук уюмдардын максаттуу, пландуу жана макулдашылган иш-аракеттери зарыл.

Мамлекет тарабынан балдардын жана жаштардын жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу боюнча өткөрүлгөн иш-чаралардын максаты мамлекеттик-жарандык идеяларды тарыхый, укуктук, символикалык, улуттук, маданий жана аймактык аспектилерде кароо болуп саналат. Ошондой эле маданияттардын жана цивилизациялардын тарыхый байланыштуулугун эске алуу керек.

Бул сапаттарды мектеп, университет сыяктуу билим берүү мекемелеринде жайылтуу керек. Мамлекет, атап айтканда, Билим берүү жана илим министрлиги Кыргызстанда сапаттуу, мазмундуу жана максаттуу билим берүү аркылуу көп түрдүүлүктүн принциптерин жана баалуулуктарын ишке ашыруу үчүн түздөн-түз жооптуу. Билим берүү жана илимди өнүктүрүү багыттарын аныктоо, стратегиялык чечимдерди кабыл алуу – бул министрликтин милдети.¹⁶

Мектеп китептерин жана материалдарын бекитүүдө жана чыгарууда – көп түрдүүлүктүн жана плюрализмдин принциптерин жана баалуулуктарын эске алуу керек. Бул ресурстар баарына жеткиликтүү болушу керек. Мектептерде жана университеттерде басылып чыккан китептердин жана материалдардын сапаты ар түрдүүлүк идеясын гана эмес, инсанды жана адам укуктарын сыйлоо принциптерин да карманууга тийиш.

Мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу программаларына инклюзивдик окутуунун жаңы ыкмаларын жана инструменттерин сунуштоо керек. Мугалимдер өз максаттарын ишке ашырууда, жогоруда айтылган принциптерди жана баалуулуктарды ишке ашыруу үчүн инфраструктурага, ресурстарга жана материалдарга ээ болушу керек. Ыктыярчылардын жана жарандык коомдун демилгелери аркылуу бейформал окутуу, коомдук пикирге жана тандоого түздөн-түз таасир этүүчү журналисттер жана мамлекеттик кызматкерлер сыяктуу кесипкөй топтор үчүн

¹⁵ Кыргыз Республикасындагы кыргыз жараны жарандык өзгөчөлүгүн калыптандыруу саясаты. Окуу куралы /Кол. авторлор / Ред. А.А. Акматалиева, КР ПМБА, Бишкек 2021. - 200 б.

¹⁶ <https://edu.gov.kg/media/files/118d4b79-d6ea-4648-9c1c-56280444e7fd.pdf>

үзгүлтүксүз билим берүү курстары дагы да алдыга карай дагы бир кошумча жолду көрсөтөт.

Мектепке чейинки билим берүү плюрализмдин жана мекенге болгон сүйүүнүн эң маанилүү негизин түзөт. Балдарда жаштайынан ар түрдүүлүктү, баалуулуктарды жана принциптерди, мекенди түшүнүү жана сезүү, жерди жана жаратылышты сыйлоону тарбиялоо маанилүү. Өсүп бара жаткан изилдөөлөр көрсөткөндөй, жашоонун алгачкы жылдарында пайда болгон көз караштар жана жүрүм-турумдар адамдардын кийинки кабылдоолорун жана жашоо тандоолорун калыптандырууда өзгөчө маанилүү. Дал ушул мектепке чейинки курактагы жана башталгыч класстарда тынчтыктын, жаратылышты сыйлоонун жана мекенге болгон сүйүүнүн эң маанилүү баалуулуктары сиңилет. Жаш балдарды бул максатта тарбиялоо өлкөнүн туруктуу өнүгүшүнө карай өтө маанилүү кадам болуп саналат.

Мектепте билим берүү ар бир адамдын билим берүү процессинде негизгилерден болуп саналат. Көп түрдүүлүктү, плюрализмдин баалуулуктарын жана принциптерин мектептеги иш-чаралар аркылуу илгерилетүү, Кыргызстанда жашаган элдердин маданиятын даңктоо, ошону менен мектептерде ар кандай маданияттын өкүлдөрү өздөрү да бул коомдун бир бөлүгү экенин түшүнө турган жагымдуу чөйрөнү түзүүгө болот. Мындай шартты түзүүдө мугалимдердин салымы чоң. Буга география, музыка, адам жана коом жана тарых сыяктуу гуманитардык илимдер Кыргызстандын элинин ар түрдүүлүгүн эске алуу менен окутула турган инклюзивдик окутуу саясаты аркылуу жетишүүгө болот. Маданияттарды, диндерди жана айырмачылыктарды урматтаган мектеп материалдарын жана китептерин түзүү маанилүү.

Этникалык тегине карабастан, мектептеги ар бир окуучу окуган предметтер боюнча өзүнүн катышуусуна ээ болушу керек. Бул Кыргызстандын жарандарынын жаңы муунун тарбиялоодогу эң маанилүү элементтердин бири. Мисалы, музыкага Кыргызстандын бардык элдеринин чыгармалары, фольклору камтылууга тийиш, бул окуу процессин байытуу жана кызыктуу кылуу гана эмес, ошондой эле таануу чөйрөсүн түзүү мүмкүнчүлүгү.

Тарыхый эс тутумдун да таасири чоң. Тарыхтагы окуялардын жүрүшүн, анын ичинде Кыргызстанда жашаган бардык элдердин тарыхын жана ролун объективдүү чагылдырган Кыргызстандын тарыхы жана дүйнөлүк тарых боюнча китептерди түзүүдө ар бир коомдун өзүнүн тарыхый көйгөйлөрү болот. Мурунку адилетсиздикти кабыл алуу менен байланышкан нааразычылыктарга эгер көңүл бурулбаса, алар коомдук эс-тутумда жана улуттук психикада бекем сакталганга чейин өсүп, чогулат, аны чечүү дээрлик мүмкүн болбой калат. Өткөндү жалпы түшүнүү – бул улуттук иденттүүлүктүн жана жарандык коомчулуктун өнүгүүсү үчүн зарыл аянтча, ал эми тарыхый сабаттуулук элдешүү жолун билдирет.

Бул айтылган максаттарды алдыга жылдырууда илимпоздор жана адистер керек болот, анткени кыргыз элинин кайсы баалуулуктары Кыргыз Республикасында плюралисттик жана бейпилдик коомду түзүүгө мүмкүндүк бергенин жана кайсынысы ага тоскоол болгонун аныктоо жана түшүнүү зарыл. Мамлекеттүүлүктү түптөөгө башка этностор кандай салым кошту жана бул азыркы Кыргызстанда кандай орунду ээлейт. Мунун бардыгын окуу материалдарында жана окуу процессинде ишке ашырууга болот, бирок андан кийин да мугалимдерди кайра даярдоо, материалдарды жыл сайын өркүндөтүү, аларды кайра басып чыгаруу үчүн бир нече жылдар талап кылынат.

Университетте билим берүү. Мектептеги билим берүүнүн логикалык уландысы катары университетте инклюзивдик чөйрөнү түзүү да маанилүү. Ар бир университет жалпы кабыл алынган стратегиялык концепцияны карманышы керек, анткени Кыргызстандын жарандарынын жаңы муунун тарбиялоо боюнча бирдиктүү саясатты илгерилетүү маанилүү. Өлкөнүн жогорку окуу жайлары Кыргызстандын бардык элдеринин өкүлдөрүн камтыган чөйрөнү түзүшү керек. Ар түрдүү профессордук-окутуучулук курам, ар кандай тектеги студенттер университеттин ийгилигине жана көз карашына түздөн-түз таасир этет. Конституция боюнча ар бир жаран билим алууга, анын ичинде университетте билим алууга укуктуу экенин түшүнүү маанилүү. Берилген билимдин сапаты окуучулардын жана мугалимдердин ар түрдүүлүгүнөн көз каранды.

Университеттин студенттерин, окутуучуларын жана кызматкерлерин тиешелүү инфраструктуралык, материалдык жана институционалдык ресурстар менен камсыз кылуу да маанилүү. Бул ресурстарды кепилдөөдө жана камсыз кылууда Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, Билим берүү жана илим министрлиги өзгөчө роль ойнойт. Университетте ар бир студент билимди гана эмес, тарбияны да алат, бул биринчи кезекте коомдук билимдин жери, адамдар жүрүм-турумдун ар кандай моделдерин үйрөнүп, практика жүзүндө мыйзамдарды жана эрежелерди, үйрөнө турган жер. Университеттин чөйрөсү коопсуз чөйрөдө социалдык көндүмдөрдү практикалоого мүмкүндүк

берет, дал ушул университетте студенттер укуктук сабаттуулукка ээ болушат, өлкөнүн жараны катары өздөрүнүн укуктарын жана милдеттерин түшүнүшөт. Ошону менен бирге рухий тарбиялоо, мекенге болгон сүйүүгө тарбиялоо жана кыргыз жараны өзгөчөлүгүн калыптандыруу маанилүү.

Билим берүү жана илим министрлиги ЖОЖдорду башкаруу органы катары ар бир талапкер студентке же мугалимге улутуна, динине жана тилине карабастан бирдей мүмкүнчүлүктөргө жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болгон ак ниеттүүлүктү жана мыйзам үстөмдүгүн бекемдөө саясатын жүргүзүшү керек. Университеттин администрациясы ар кандай көрсөткүчтөргө карабастан тең укуктуулук принциптерин сактоого жана кепилдик берүүгө жооптуу. Теңчилик принциби ар түрдүү коомду жана өлкөнү куруунун негизги шарты болуп саналат.

Үй-бүлө институту. Үй-бүлө өлкөнүн мыйзамдарын сыйлаган жана өлкөнүн өнүгүшүнө салым кошо ала турган кыргызстандыктардын жаңы, инклюзивдүү муунун тарбиялоодо түркүктөрдүн бири болуп саналат. Бул баалуулуктардын жана принциптердин эң күчтүү катализаторлорунун бири. Үй-бүлө балдарга жаштайынан турмуштук көндүмдөрдү, дүйнө таанымды сиңирет, ошондой эле жарандык өзгөчөлүк, патриоттуулук, үй-бүлөгө, мекенге болгон сүйүүнүн алгачкы түшүнүктөрүн алат.

Адам катары, жетиликтин мүчөсү жана коомдун мүчөсү катары алгачкы өздүгүбүздү үй-бүлөдө түшүнөбүз. Бизге улутубузду, атуулдук өзгөчөлүгүбүздү түшүндүргөн үй-бүлө. Ар бир үй-бүлөдө ар түрдүүлүктү гана эмес, жалпы адамзаттык баалуулуктарды жана принциптерди, атап айтканда эне тилин, тарыхын, фольклор жана адабият баалуулуктарын сиңирүү керек. Башка эч бир институт үй-бүлөнүн катышуусуз жарандык баалуулуктарды жана принциптерди жайылта албайт.

Маданияттын ролу. Кыргыздардын маданияты, каада-салты, фольклору, искусствосу жана баалуулуктары горизонталдуу бириктирүүчү ролду ойношу керек. Кыргыздын маданий баалуулуктарын сапаттуу, жеткиликтүү жана заманбап көрсөтүү Кыргызстанда жашаган бардык элдерде резонанс жаратат. Маданият орток пикирлерди арттыруу менен көптөгөн мүмкүн болгон түшүнбөстүктөрдү жана келечектеги чыр-чатактарды алдын алат.

Улуттук майрамдар, Кыргызстан элдеринин маданият жумалыктары, расмий куттуктоолор, фестивалдар, санариптик иш-чаралар жана башка көптөгөн долбоорлор Кыргызстандагы элдердин маданий агартуу мүмкүнчүлүгү болуп саналат. Маданий мейкиндикте башка элдерге орун берүү өлкөдөгү көп түрдүүлүктү түшүнүүнү пайда кылат жана өнүктүрөт. Кыргыздар өздөрүнүн жалгыздыгын сезишпейт, бирок башка элдер өздөрү туулуп-өскөн мамлекетинде таанып, өз мекени деп эсептешет. Маданият улуттук баалуулуктарды актуалдаштырууда, патриоттук сезимдерди калыптандырууда жана улуттук баалуулуктарды жана принциптерди курууда чексиз потенциалга ээ. Ошондуктан, мамлекеттик саясат коомдун бардык топторуна өзүн көрсөтүү үчүн шарттарды жана мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө багытталышы керек. Маданият министрлиги жөн гана элди майрамдары менен куттуктаган мекеме болбостон, маданияттуу калкты өнүккөн көркөм-эстетикалык сезимге тарбиялашы керек. Маданий сабаттуулук – ылайыктуулук, этика жана адептүүлүк дегенди билдирет. Бул иш-чараларды ишке ашырууда Маданият министрлиги борбордук ролду ойнойт, бирок башка мамлекеттик органдардын жана жарандык коомдун жардамына муктаж.

Көп түрдүүлүктү өнүктүрүүдө диндин ролу. Дин тутуу эркиндигин камсыз кылмайынча түрдүү коомду түзүү мүмкүн эмес. Бул Борбор Азияга, өзгөчө, ар кандай конфессиялар бар Кыргызстанга да тиешелүү. Кыргызстанда дин тутуу эркиндигин жөнгө салуу боюнча жакшы мыйзам базасы бар. Дин иштери боюнча мамлекеттик комиссия, Кыргызстан мусулмандарынын дин башкармалыгы жана башка көптөгөн диний уюмдар ар түрдүү конфессиялардын ортосунда тынчтык чөйрөсүн түзүүчү биргелешкен иш-чараларды тез-тез уюштуруп турушат. Кыргыз жараны түшүнүүгө негизинен биз кайсы динди карманбайлы, баарыбыз Кыргызстандын жараныбыз деп болжолдойт. Жарандардын диний өзгөчөлүгү кыргыз жараны түшүнүгүнө карама-каршы келбейт, тескерисинче, аны коштоп турат. Бул кабарды элге жеткирүүдө диний лидерлердин ролу чоң. Ар бир адамда көптөгөн инсандык, диний, жарандык, этникалык, саясий ж.б. өзгөчөлүктөрү бар экенин түшүнүү керек, бирок Кыргыз жараны ар кандай көз караштагы адамдар үчүн байланыш түйүнүн сунуштайт.

Кыргызстан элинин ар түрдүүлүгүн сактоо жана көбөйтүү үчүн өлкөдөгү ар түрдүү конфессиялардын ортосундагы өз ара түшүнүшүүнүн, диний сабырдуулуктун жана сый-урматтын чөйрөсүн сактап калуу, аны өркүндөтүү боюнча иштерди улантуу маанилүү.

«Кыргыз жараны» концепциясын ишке ашырууда мамлекет тарабынан жүргүзүлүп жаткан саясат мамлекеттик органдар жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аркылуу гана жүргүзүлбөстөн, ошол эле учурда жарандык коомдун, диний өкүлчүлүктүктөрдүн, өкмөттүк эмес уюмдардын, жаштардын ж.б. катышуусу зарыл. Себеби качан гана бул маселеге комплекстүү жана

толук мамиле менен киришкенде Кыргыз жараны концепциясын ийгиликтүү ишке ашырууга болот.

Корутунду. Жыйынтыктап айтканда, кыргыз коомунда ар кандай этникалык топтордун өзгөчөлүктөрүн камтыган көп түрдүүлүк кыргыз жаранынын калыптанышында маанилүү ролду ойнойт. Бул ар түрдүү маданияттардын өз ара аракеттенүүсү маданий алмашууну, өз ара түшүнүшүүнү жана баалоону жеңилдетет. Ар кандай этникалык жана социалдык топтордун укуктарын жана кызыкчылыктарын таанууда, аларды ылайыкташтырууда Кыргыз жараны бириктирүүчү күч болот. Ошону менен бирге Кыргызстан сыяктуу ар түрдүү маданияттуу коомдо көп түрдүүлүктү кабыл алуу саясий туруктуулук үчүн дагы өтө маанилүү.

Список использованных источников:

1. 2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында Кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн Концепциясы, 2020
2. Кыргыз Республикасындагы кыргыз жараны жарандык өзгөчөлүгүн калыптандыруу саясаты. Окуу куралы /Кол. авторлор / Ред. А.А. Акматалиева, КР ПМБА, Бишкек 2021
3. Эсенгул Ч. О вопросах развития религиозной и гражданской идентичности в Кыргызской Республике. Вестник КРСУ, т.18, № 7. Бишкек, 2018
4. Торогельдиева Б. М. Формирование гражданской идентичности в полиэтничном кыргызстанском обществе// Развитие территорий. - 2017.
5. Проблемы кыргызской идентичности, языка, национализма в общественных дискуссиях 2017 года, Анар Мусабаева
6. Кыргызстан: перспективы плюрализма, Эрика Марат, Май 2015
7. Кыргыз Жараны 100 Суроо-Жооп
8. <https://edu.gov.kg/media/files/118d4b79-d6ea-4648-9c1c-56280444e7fd.pdf>
9. <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/312/>

List of sources used:

1. The concept of civic identity development – “Kyrgyz Zharan” in the Kyrgyz Republic, Bishkek, 2020
2. Establishment of “Kyrgyz citizen” identity development politics. Manual /Number of authors / Ed. А.А. Akmataliyeva, KR PMBA, Bishkek 2021
3. Esengul Ch. On the development of religious and civic identity in the Kyrgyz Republic. Bulletin of KRSU, vol.18, No. 7. Bishkek, 2018
4. Torogeldieva B. M. Formation of civic identity in a multiethnic Kyrgyz society// Development of territories. - 2017.
5. Problems of Kyrgyz identity, language, nationalism in public discussions in 2017, Anar Musabayeva
6. Kyrgyzstan: Perspectives of Pluralism, Erica Marat, May 2015
7. Kyrgyz Zharany 100 Questions And Answers
8. <https://edu.gov.kg/media/files/118d4b79-d6ea-4648-9c1c-56280444e7fd.pdf>
9. <http://www.stat.kg/ru/opendata/category/312/>

ЖАРАНДЫК КООМ КЫРГЫЗСТАНДЫН КООПСУЗДУГУН КАМСЫЗДООЧУ ФАКТОРЛОРДУН БИРИ

Аннотация

Макалада жарандык коомду жана жарандык иденттүүлүктү (кыргыз жараны, Кыргызстандын жараны) калыптандыруу боюнча мамлекеттик саясат талдоого алынат. Жарандык коом өлкөнүн коопсуздугун камсыз кылуучу себептердин бири. Жарандык коомдо эң биринчи иретте жарандардын укугуна жана милдеттерине басым жасалат. Этностордун көпчүлүгүнө жана азчылыгына карабай, алар мыйзамдын жана мамлекеттин алдында укуктары менен милдеттери бирдей. Мамлекеттик тил жарандык коомду бириктирүүчү жана бекемдөөчү көрүнүштөрдүн бири. Ошону менен бирге азчылыкты түзгөн этностордун эне тилинин сакталышына жана өнүгүшүнө шарт түзүлүшү зарыл. Бардык жарандар Республикадагы бүт этникалык бирикмелерде Кыргызстандын жараны деген түшүнүктүн калыптануусу этностор аралык мамилелердин туруктуулугун жана толеранттуулугун орнотуунун негизги факторлорунун бири болуп саналат. Этностордун ортосундагы толеранттуулук мамлекеттин бекемдигин күчөтөт.

Ачкыч сөздөр: Улуттар аралык мамилелер, жарандык иденттүүлүк, жарандык коом, кыргыз жараны, адам жана жаран укуктары, мыйзамдуулук, этностук көпчүлүк жана азчылык, көп улуттуулук, мамлекеттик жана эне тилдер, жарандык аң-сезимди калыптандыруу, мамлекеттик саясат, коопсуздук, Кыргызстан калкынын ассамблеясы.

Асанканов Абылабек Асанканович
доктор исторических наук, профессор, академик
директор Института истории
археологии и этнологии имени
Бегималы Жамгерчинова НАН КР

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО КАК ФАКТОР БЕЗОПАСНОСТИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

Аннотация

В статье рассматривается государственная политика по формированию гражданского общества и гражданской идентичности, кыргыз жараны (гражданин Кыргызстана) у представителей всех этнических сообществ, как один из факторов установления стабильности и толерантности межэтнических отношений в Кыргызстане. Независимо от количества этнических общин, они равны перед законом и государства. Государственный язык служит одним факторов укрепления единства многонационального народа Кыргызстана. В то же время государство и общественность страны должны беречь и способствовать к развитию родных языков, этнических общин, составляющее меньшинство. Толерантные отношения между представителями этнических общин Кыргызстана – залог безопасности кыргызского государства. Формирование гражданской идентичности является не простым процессом. Государство и все структуры общества должны принимать активное участие в формировании гражданской идентичности населения, в особенности в среде молодого поколения.

Ключевые слова: Межэтнические отношения, гражданская идентичность, гражданское общество, кыргыз жараны, права человека и гражданина, верховенство закона, этническое большинство и меньшинство, полиэтничность, государственный и родной языки, формирование гражданского самосознания, политика государства, безопасность страны, толерантные отношения между представителями этнических общин Ассамблея народа Кыргызстана.

Asankanov Abylabek Asankanovich
doctor of historical science, professor, academician
director of the Institute of history,
archeology and ethnology

CIVIL SOCIETY AS A FACTOR OF STABILITY OF INTERETHNIC RELATIONS IN KYRGYZSTAN

Annotation

The article discusses the state policy on the formation of civil society and civil identity, kyrgyz zharany (citizen of Kyrgyzstan) at representatives of all ethnic communities, as one of the factors for establishment stability and tolerance of interethnic relations in Kyrgyzstan, after known interethnic conflicts in the south of Kyrgyzstan in June 2010.

Key words. Interethnic conflict, interethnic relations, civic identity, civil society, Kyrgyz zharans, human and civil rights, rule of law, ethnic majority and minority, polyethnicity, state and native languages, formation of civic consciousness, state policy.

2010-жылдын май-июнь айларында түштүк Кыргызстандын кээ бир шаарларында жана райондорунда кыргыз жана өзбек коомчулугунун айрым өкүлдөрүнүн ортосунда улуттар аралык чыр-чатактар болду.¹⁷ Бул окуялар улуттар аралык мамилелерге мамлекет тарабынан да, коомчулук тарабынан да кылдат мамиле жасап, өзгөчө саясат жүргүзүү зарылдыгын көрсөттү. Бул окуялардан кийин көп улуттуу Кыргызстанда жаңы улуттук саясатты ишке ашыруу, улуттук процессти башкарууну тартипке келтирүү, өтө назик жана актуалдуу маселени тез арада колго алуу зарылдыгы келип чыкты.

Ошол жылдын августунда КР Президентинин Аппаратында биринчи жолу этникалык, диний саясат жана жарандык коом менен өз ара аракеттенүү бөлүмү түзүлгөн. Ага азыркы кездеги коомдук турмуштагы кырдаалды, өлкөнүн көп улуттуу курамын эске алуу менен, улуттук саясатты иштеп чыгуу, андан сырткары мамлекеттик бардык органдардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана коомдук уюмдардын улуттук саясатты ишке ашыруудагы иш аракеттерин көзөмөлдөө милдети жүктөлгөн.

2011-жылдын январында КР Коргоо кеңешинин биринчи отурумунда өлкөдөгү саясий туруктуулукту жана коопсуздукту камсыз кылууда улуттар аралык ынтымактын зарыл экендиги баса белгиленген. Улутчул жана шовинисттик, жоопкерчиликсиз жана демагогиялык көз караштар коомду тунгуюкка, араздашууга, элдердин ортосундагы жек көрүүчүлүккө жана касташууга алып барат. Улуттардын ортосунда тынчтык жана өз ара түшүнүшүү болмоюнча толеранттуу, руханий жана жогорку өнүккөн коомду куруу мүмкүн эмес. Коомдогу тең салмаксыздык, руханий, укуктук, этностор аралык, диний маданияттын төмөндүгү – мунун баары улуттар аралык мамилелердин чыңалуусуна алып келет. Ошондуктан улуттар аралык тынчтыкка жана ынтымакка жетишүү үчүн алгылыктуу иш-чаралар зарыл, деп баса белгиледи Коргоо кеңеши¹⁸.

Коомчулукта улуттар аралык чыр-чатактын кайталанбашы үчүн батыш жана өнүккөн чыгыш өлкөлөрүндөгүдөй улуттук саясат жүргүзүү керек деген пикирлер айтыла баштады. Ал жерлерде улут эмес, жарандык коом түшүнүгү биринчи планга коюлат. Кыргызстанда да өнүккөн батыш жана чыгыш өлкөлөрүндөй жарандык коом жана жарандык инсан өнүүнүн негизги багыты болуусу зарыл деген идея үстөмдук кыла баштады. Кыргыз Республикасында жашаган бардык улуттар өздөрүн Кыргызстандын бирдиктүү эли деп түшүнүшү үчүн Улуттук биримдик концепциясын иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыкты.

Мамлекеттин ички коопсуздугун сактоо бардык жарандардын башкы жоопкерчилиги, коопсуздук сакталганда гана мамлекет жана эл өнүгө алат. Өнүккөн мамлекет болгондо гана жарандардын жашоосу оңолот. Улуттук биримдиктин негизи бардык этностордун укуктары жана милдеттери болуусу зарыл. Алар карманган баалуулуктары бирдей жана жалпы болгондо гана келечегибиз кенен болот. Мамлекетибизде жашаган бардык этностор өкүлдөрү өлкөнүн жана элдин кызыкчылыгын биринчи планга койгондо гана Кыргызстанда туруктуулук орнойт, улуттар аралык сабырдуулукка, биримдикти чыңдоого көңүл бурулат.

¹⁷ Слово Кыргызстана. 2010, 12 июля

¹⁸ <http://kg.aripress.org/print:318851/>.

2011-жылы Кыргыз Республикасынын премьер-министри А.Атамбаев биз Кыргызстанда көп улуттуу элдин кызыкчылыгын эске алуу менен саясат жүргүзүшүбүз керек. Мында маселенин экинчи жагы өлкөнүн ар бир жараны өзүн Кыргызстандын жараны катары сезиши керек, бирок калктын айрым бир бөлүгү өздөрүн башка өлкөнүн жараны катары сезишет.... Бул көрүнүш менен токтобой иштеп, маселени чечишибиз керек», - деп белгилеген.¹⁹

2011-жылдын башынан 2013-жылдын башына чейин Кыргыз Республикасынын Президентинин Аппаратынын этникалык, диний саясат жана жарандык коом менен өз ара аракеттенүү Бөлүмү өлкөнүн жалпы коомчулугу менен биргеликте, Кыргызстан элинин Ассамблеясы, республиканын илимий-педагогикалык жамааты “2013-2017-жылдарга Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоонун мамлекеттик концепциясы” деген этностор аралык мамилелер тармагындагы жаңы мамлекеттик саясатты иштеп чыкты²⁰. Концепцияда улуттук саясаттын негизи мыйзамдын үстөмдүгү жана улутуна карабастан өлкөнүн бардык жарандары үчүн бирдей укуктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуу болуп саналат деп белгиленет.

Концепция мыйзамдуулуктун принциптеринин негизинде өлкөнүн бардык жарандарынын укуктарын ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүү, элдин жана мамлекеттин биримдигин чыңдоо, аймактык бүтүндүгүн сактоо, мамлекеттик кыргыз тилинин элдерди бириктирүүдөгү ролун таануу, ошондой эле дүйнөлүк коомчулукка интеграциялоо жана дүйнөнүн башка тилдерин активдүү үйрөнүү зарылдыгы белгиленген.

Концепциянын максаты – улуттар аралык мамилелерди жакшыртуу, өлкөнүн маданий мурасын жана этникалык көп түрдүүлүгүн сактоо аркылуу улуттук биримдикти камсыздоого салым кошуу болгон. Эки жылдын ичинде Концепцияны талкуулоо аймактарда жана ири шаарларда коомчулуктун кеңири чөйрөсүнүн катышуусунда өттү. Ал 2013-жылдын март айында Кыргыз Республикасынын Коргоо кеңеши тарабынан кабыл алынган²¹.

Кыргызстанда элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясын ишке ашыруу максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2013-жылдын 30-октябрындагы токтому менен 2013-2017-жылдарга биринчи кезектеги иш-чаралардын планы бекитилген²². Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттигине алардын ишин координациялоо жана биринчи кезектеги иш-чаралар планын ишке ашыруунун жүрүшү жөнүндө Өкмөткө маалымат берүү милдети тапшырылган. Бул план үч негизги багыт боюнча иш-чараларды камтыган:

- этностор аралык мамилелерди мамлекеттик-укуктук жактан жөнгө салуу;
- мамлекеттик тилдин бириктирүүчү ролу жана тилдик көп түрдүүлүктү өнүктүрүү;
- жалпы жарандык иденттүүлүктүн калыптанышы.

Пландын биринчи бөлүмүндө этностор аралык мамилелерди жөнгө салуу, өнүктүрүү боюнча иштеген мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызматкерлеринин кесиптик компетентүүлүгүн жогорулатуу милдети коюлган. Ошондой эле көп улуттуу жамааттар жашаган жерлерде чыр-чатактарды алдын алуу жана ага бөгөт коюу, кырдаалга баа берүү боюнча мониторинг жүргүзүү, жергиликтүү мамлекеттик администрациялардын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана коомдук кабыл алуу борборлорунун алдында көп улуттуу коомдук консультациялык кеңештерди түзүү, республиканын элинин биримдигин чыңдоодо жарандык коомдун жана көп улуттуу жамааттардын, Кыргызстан элинин Ассамблеясынын демилгелерин жана ишмердүүлүгүн колдоо иштерин жүргүзүү каралган.

Экинчи бөлүмдө улуттук саясат чөйрөсүндө башкаруу системасын оптималдаштыруу жана Кыргыз Республикасынын жарандарынын кыргыз, орус тилдерин жана чет тилдердин бирин өздөштүрүүсүнө шарттарды түзүүгө багытталган. Мектептерде көп тилдүү билим берүүнүн моделдерин

¹⁹<http://www.24.kg/politic/print:page,1.91292-almazbek-atambaev-glavnaya-beda-kyrg...24/012011>.

²⁰ Государственная концепция по укреплению единства народа и межэтнических отношений в Кыргызской Республике на 2013-2017 гг. Бишкек. 2013

²¹ Слово Кыргызстана, 2013, 14 марта

²² Автордун талаа дептери. 2013. Бишкек.

киргизүү, башка тилдерди үйрөнүүнүн программаларын жана ыкмаларын иштеп чыгууну өркүндөтүү ж.б. каралган.

Иш-чаралар планынын үчүнчү бөлүмүндө мамлекеттик органдардын алдына Кыргызстандын элдеринин жалпы жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу боюнча татаал жана ошол эле учурда өтө актуалдуу милдеттер коюлган. Анда билим берүү, илим, маданият, спорт, массалык маалымат каражаттары жаатындагы татаал милдеттер аныкталган. Концепцияда жарандык патриотизмди, улуттук биримдикти, Кыргызстан элинин руханий жана маданий жалпылыгын калыптандырууда үй-бүлө, билим берүү, маданият жана спорт мекемелери, массалык маалымат каражаттары, коомдук уюмдардын жигердүү катышуусу менен ишке ашат, деп белиленген²³.

Кыргыз Республикасында биримдикти жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясын ишке ашыруу үчүн өлкөнүн Өкмөтү тарабынан онго жакын министрликтер, ведомстволор, бардык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, илимий жана окуу жайлары жана массалык маалымат каражаттары тартылган. 2013-жылдын башында этностор аралык маселелерди мамлекеттик деңгээлде чечүү үчүн Өкмөттүн алдында Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик Агенттик (ГАМСУМО) түзүлгөн.

Агенттиктин максаты жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасын туруктуу өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү, экономиканын өсүшүнө жана калктын бакубаттуулугуна жетишүү жана улуттар аралык ынтымакты чыңдоо болгон. Аталган агенттик мурда кабыл алынган эки мамлекеттик документтин негизинде аткарыла турган комплекстүү иш-чаралар планын иштеп чыккан.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери жана этностор аралык мамилелер боюнча мамлекеттик агенттигинин алдында Консультативдик-эксперттик кеңештер түзүлгөн, анын курамына улуттук маданий борборлордун өкүлдөрү жана улуттук проблемалар боюнча эксперттер киришкен.

Этностор аралык чыр-чатактар боюнча алдын-ала эскертүү системасын түзүү максатында түрдүү этностор чогуу жашаган 20 аймакта Коомдук кабыл алуу борборлору жана агенттиктери түзүлгөн. Ошондой эле райондук мамлекеттик администрациялардын жана шаарлардын мэрияларынын алдында Коомдук консультациялык кеңештер, Коомдук кабылдамалар түзүлгөн²⁴.

2013-2017-жж. карата Кыргыз Республикасында элдердин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясын ишке ашыруу максатында 2013-жылдын 30-августунда Кыргыз Республикасынын Вице-премьер-министри жетектеген Ведомстволор аралык комиссия түзүү боюнча Өкмөттүн токтому кабыл алынган. Комиссиянын курамына ондон ашык министрликтердин, комитеттердин жана ведомстволордун жетекчилери, Кыргызстан элинин ассамблеясынын өкүлдөрү да киришкен. Ведомстволор аралык комиссиянын негизги милдети болуп Кыргыз Республикасында элдердин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясын ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн кызыкдар административдик ведомстволорду координациялоо жана алар менен тыгыз кызматташып, биргеликте иш чараларды ишке ашыруу ж.б. болгон²⁵.

Ошол эле учурда өлкөдө байкалбаган улутчулдук процесс жүрүп жатканын эл аралык уюмдар, бейөкмөт жана укук коргоо уюмдарынын маалыматтарында, аналитиктердин, улуттар аралык мамилелер боюнча эксперттер менен болгон маектеринде, республикалык жана чет өлкөлүк илимпоздордун изилдөөлөрүндө айтыла баштаган. Тактап айтканда, түштүктөгү каргашалуу окуялардын эки жылдыгына арналган эскерүү иш-чарасында ошол кездеги Кыргыз Республикасынын Президенти А.Ш.Атамбаев, тилекке каршы, айрым саясатчылар дагы эле улутчулдук талаасында жоопкерчиликсиз жана кооптуу оюнун улантышууда. Анын пикиринде, паспорттон “улуту” деген графаны алып салуу керек²⁶. Паспорт берүүдө биз өзүбүз элди улутуна карап бөлөбүз. Кыргызстандын элин бөлүп-жарбоо үчүн “улут” деген сөздүн ордуна “Кыргызстандын жараны” деген сөздү киргизүү керек, деп белгилеген²⁷.

Кыргызстандын түштүгүндөгү калктын өзбек бөлүгүнүн арасында жүргүзүлгөн социологиялык («SIAR» социологиялык тобунун жетекчиси) жана этносоциологиялык изилдөөлөр көрсөткөндөй, респонденттердин дээрлик бардыгы паспорттон «улуту» деген графаны алып салуу каалоосун билдиришкен²⁸.

²³ Ошол эле.

²⁴ Ошол эле.

²⁵ http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalisty-...

²⁶ (http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalisty-...)

²⁷ (<http://kabar.kg/kyr/society/full/26794/print/view/>)

²⁸ Асанканов А., Атаханов Ш. Полевые материалы авторов г. Ош, 2011,

2016-жылдан тартып Кыргызстандын бийлиги, тактап айтканда, Мамлекеттик каттоо кызматы Кыргызстандын жарандарынын паспортторундагы “улуту” деген графаны алып салуу сунушун коомдук талкууга алып чыккан²⁹. Бул коомчулукта чоң талкуу жаратты. Дээрлик бардык маалымат каражаттары, ар кандай институттар, чыгармачыл топтор, коомдук, саясий түзүмдөр, кыймылдар ж.б. бул татаал талкууга тартылышты. Бул маселе боюнча коом карама-каршы эки топко бөлүндү. Биринчи тарап паспорттогу “улуту” деген графаны алып салууга караманча каршы болду. Талкуунун катышуучуларынын бул тобунун негизги жүйөлөрү бул саясат кыргыз этникалык тобунун жок болушуна алып келет, анын саны аз болгондуктан, көп сандаган этностук жамааттардын арасында калып калат. Талкууга катышкандардын экинчи тобу бийликтин “улуту” графасын алып салуу сунушуна макул болушту. Бул топтун өкүлдөрү жалпысынан “улуту” графасынын болушу, биринчи кезекте, коомдун этникалык жана башка негиздер боюнча бөлүнүшүнө өбөлгө түзөт деп эсептешет. Кыргызстандын коому мурдаттан эле аймак, уруу, урук, социалдык абалы ж.б. боюнча бөлүнүп келишкен, бул көрүнүш республиканын элинин жана «кыргыз жараны» коомдук бир тектүүлүктүн, жарандык иденттүүлүктүн калыптанышына тоскоол болууда. КР Каттоо кызматынын төрагасы Т.Сарпашев белгилегендей, “улуту” графасын алып салууга каршы чыккандар негизинен кыргыз коомчулугунун өкүлдөрү. Жыйынтыгында биринчи топтун жактоочуларынын талабы боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы (2021-жылдан бери) арыз ээсинин талабы боюнча паспорттордо өлкөнүн жарандарынын улуту көрсөтүлүшү керек деген чечимге келген³⁰.

2021-жылы кабыл алынган жаңы Конституцияга ылайык, Кыргызстандын бардык элдери санына, тилине, диний көз карашына, түсүнө карабастан мыйзам жана коомдун алдында бирдей. Улутчулдук жана шовинизм закон тарабынан жазаланат. Өлкө жетекчилиги «Кыргыз жараны», «Мен кыргызстандыкмын», «биз кыргызстандыкпыз» деген атуулдук өзүн-өзү аныктоо үстөмдүк кылган жарандык коомду куруу керек деп айтылат. Этникалык жамааттардын бирине да, анын ичинде көпчүлүктү түзгөн кыргыз этносуна да артыкчылык берилген эмес. Бул процесс татаал, “спираль” түрүндө өнүгүп жатканын моюнга алуу керек, бирок эң негизгиси бийлик менен коомчулук акырындык менен биримдик жана өз ара макулдашуу гана коомду өнүктүрүүгө жана дүйнөлүк аренага чыгууга мүмкүнчүлүк берерин түшүнө баштады. Мамлекет жана Кыргызстандын көп этностуу эли өткөн каргашалуу окуялардан өлкөнүн келечеги үчүн чоң сабак алды жана ал өз кезегинде келечектеги багыттарды аныктоого мүмкүндүк берет.

Өнүккөн батыш жана чыгыш өлкөлөрүндө да көптөн бери инсандын коомдогу орду анын улутунан көз каранды эмес жана ал укуктук жактан жарандарга зыян тийгизбейт. Бул өлкөлөрдө этнос, биринчи кезекте, **маданий** мааниге ээ. Ошентип, бул өлкөлөрдө биринчи кезекте этникалык өзгөчөлүктөргө, этникалык өзүн-өзү идентификациялоого эмес, жарандык идентификацияга артыкчылык берилип, мамлекеттик саясат жарандык улутту калыптандырууга, жалпы жарандык өзүн-өзү идентификациялоого багытталган.

Кыргыз Республикасына келсек, эгерде бардык жарандар өздөрүн “Кыргыз Республикасынын жараны” деп эсептеп, “Кыргыз жараны” деп атай баштаса жана мунун баарын алар аң-сезимдүү, чын жүрөктөн кабыл алса, анда бул жол эң натыйжалуу болуп, элдин биримдигин жана улуттар аралык мамилелерди чыңдоого алып келет. “Жалпы жарандык иденттүүлүк” жана “жарандык улут” артыкчылыгы болгон жерде этникалык аң-сезим экинчи жана үчүнчү орунга чыгат.

Этникалык чөйрөдөгү мамлекеттик саясаттын натыйжалуулугун жогорулатуу жана Кыргызстандын көп улуттуу элинин биримдигин мындан ары чыңдоо максатында 2021-жылдын 13-ноябрында Кыргыз Республикасынын Президенти С.Н.Жапаров Кыргыз жараны” 2021-2026-жылдарга карата «Жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясын» бекиткен³¹. Концепциянын негизги максаты – Кыргызстанда жарандык коомду куруу, кыргыз мамлекеттүүлүгүн жана өлкөнүн көп улуттуу элинин биримдигин чыңдоо. Ошону менен бирге Кыргыз Республикасынын бардык этностук топторуна шарт түзүү берүү: алардын эне тилин жана маданиятын өнүктүрүү. «Кыргыз жараны» түшүнүгү жарандык улуттун саясий компоненти болуп саналбайт. Ал түшүнүк Кыргызстандагы жашаган башка этностордун этникалык өзүн-өзү аңдоосун же этникалык өзүн-өзү идентификациялоону “кыргыз кылып калыптандырууну” көздөбөйт жана өзүнө этникалык жактан сиңирип алат дегенди билдирбейт.

Кыргыз жаранын калыптандыруу концепциясы Кыргызстандын ар бир жаранын, инсанын жана Кыргызстанда жашаган улуттун ар бир өкүлү өзүнүн тилин жана бай маданиятын сактап калаарын

²⁹ Асанканов А., Атаханов Ш. Полевые материалы авторов г. Ош, 2011,

³⁰ Автордун талаа дептери. 2021. Бишкек

³¹ <http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky.....> 08.12.2011

түшүндүрөт, ошону менен бирге аларда “кыргыз жараны” деген өзүн-өзүү таануусу биринчилерден болуп турат. Жөнөкөй сөз менен айтканда, Кыргызстандын ар бир жараны биринчи кезекте “Мен, биринчи кезекте, Кыргызстандын жаранымын”, “Кыргызстан – менин ыйык Мекеним”, “Мен Кыргызстандын жаранымын”, “Кыргызстан менин ыйык Мекеним” деген түшүнүктөрдү алдыга коюу зарыл. Мен кыргыз тилинде сүйлөйм, бирок бир эле мезгилде өзүмдүн эне тилимде эркин сүйлөп, өз элимдин каада-салтын, маданиятын сактоого аракет кыламын³²”, деген өзүн-өзү андоосунун калыптанышына акылуу.

«Мен Кыргыз Жаранымын» түшүнүгү «Мен Кыргыз Республикасынын жаранымын» түшүнүгүнүн синоними жана компоненти болуп саналат. Бул аң-сезим эң биринчи иретте Кыргызстандын жаранымын деген түшүнүктүн калыптанышы.

Алдыга коюлган максаттардын жана милдеттердин татаал экендигин белгилеп кеткибиз келет. Процесс татаал жана көп жылдарды талап кылат. Мунун баарын бир күндө, бир айда ишке ашырылып калбайт. Анткени этностордун, дегеле адамдын аң-сезимин, психологиясын калыптандыруу, өнүктүрүү жана өзгөртүү көп убакытты, талбас ишмердүүлүктү талап кылган процесс. Биздин оюбузча, бул максаттарды жана милдеттерди ишке ашыруу ондогон жылдарды талап кылынат деген пикирдебиз. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы менен кабыл алынган концепциянын 2021-2026 жылдардагы негизги максаты “Кыргыз жаранын” калыптандыруунун “жагымдуу чөйрөсүн калыптандыруу” болуп саналат. Азыркы мезгилдеги Кыргызстандын бийлиги менен коомчулук бул максаттар менен милдеттерди терең түшүнүшүп, болгон аракетин жасоодо. Бул процесс канчалык татаал болсо да, Кыргызстандын ар бир жараны аны аткарууга милдеттүү жана иш жүзүнө ашырылышы зарыл.

Ошентип, көп улуттуу Кыргызстандын элинин алдында татаал, бирок ошол эле учурда келечекте өтө маанилүү, зарыл болгон милдеттер турат: жарандык түшүнүк менен бирдикте этникалык аң-сезим менен жашоо, жарандык баалуулуктарды биринчи орунга коюп, дүйнөнүн башка өнүккөн элдери сыяктуу жашоо. Мында жалпы жарандык баалуулуктарды, этникалык иденттүүлүктү калыптандыруу, бир эле мезгилде мурунку муундан калган эң баалуу болгон – тилди, материалдык жана руханий мурастарды кылдаттык менен сактоо негизги орунда турат.

Список использованной литературы:

1. Слово Кыргызстана. 2010, 12 июля
2. <http://kg.aripress.org/print:318851/>.
3. <http://www.24.kg/politic/print:page,1.91292-almazbek-atambaev-glavnaya-beda-kyrg...24/012011>.
4. Государственная концепция по укреплению единства народа и межэтнических отношений в Кыргызской Республике на 2013–2017 гг. Бишкек. 2013
5. Слово Кыргызстана, 2013, 14 марта
6. Автордун талаа дептери. 2013. Бишкек.
7. http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalistyi-...
8. http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalistyi-...
9. <http://kabar.kg/kyr/society/full/26794/print/viev/>
10. Асанканов А., Атаханов Ш. Полевые материалы авторов г. Ош, 2011,
11. Асанканов А., Атаханов Ш. Полевые материалы авторов г. Ош, 2011,
12. Автордун талаа дептери. 2021. Бишкек
13. <http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky,08.12.2011>
14. <http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky,08.12.2011>

List of references used:

1. Word of Kyrgyzstan. 2010, July 12
2. <http://kg.aripress.org/print:318851/>.
3. <http://www.24.kg/politic/print:page,1.91292-almazbek-atambaev-glavnaya-beda-kyrg...24/012011>.
4. State concept for strengthening the unity of the people and interethnic relations in the Kyrgyz Republic for 2013–2017. Bishkek. 2013
5. Word of Kyrgyzstan, 2013, March 14
6. Avtordun talaa depteri. 2013. Bishkek.
7. http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalistyi-...
8. http://ww.vesti.kg/index.php?option=com_k2&viem&id=item&id=13238:natsionalistyi-...

³² <http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky.....> 08.12.2011

10. <http://kabar.kg/kyr/society/full/26794/print/view/>
11. Asankanov A., Atakhanov Sh. Field materials of the authors, Osh, 2011
12. Asankanov A., Atakhanov Sh. Field materials of the authors, Osh, 2011
13. Avtordun talaa depteri. 2021. Bishkek
14. [http://www.24.kg/culture/print: page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky, 12/08/2011](http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky,12/08/2011)
15. [http://www.24.kg/culture/print: page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky, 12/08/2011](http://www.24.kg/culture/print:page,1,115182-v-gorode-oshe-pokazhut-spektakl-o-ky,12/08/2011)

Мурзахмедова Наргиза Сайфулаевна
Баткен мамлекеттик университети
Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун
магистр филолог

Рахманова Жасмина
Баткен мамлекеттик университети
Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институту

Марипджанова Мухлиса
Баткен мамлекеттик университети
Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институту

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА “КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” ЖАРАНДЫК ИДЕНТТҮҮЛҮГҮН ӨНҮКТҮРҮҮ.

Аннотация

Коомду бириктирүүгө багытталган “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү концепциясы иштелип чыкты. «Кыргыз жараны» бренди, логотиби жана кыскача мааниси иштелип чыкты. Маселен, “Мекен менден башталат”, “Маданият, тазалык менден башталат”, “Ар бир жаран өзү бир бөлүгү болгон өз өлкөсүн баамдап, патриоту болууга тийиш”. 2020-жылы Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгы менен Кыргыз Республикасында 2021-2026-жылдарга Кыргыз Жаранысынын жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү Концепциясы бекитилген. Концепциянын негизги максаты – этномаданий өзгөчөлүгүн сактоо менен бардык этностук жамааттарды бириктирип, кыргыз жаранысынын жалпы жарандык иденттүүлүгүн калыптандыруу жана жайылтуу үчүн жагымдуу чөйрөнү өнүктүрүү. Ушул Концепцияны ишке ашыруу боюнча Иш-чаралар планын ишке ашыруунун алкагында Маданият министрлиги Кыргызстандагы ПРООНдун колдоосу менен жарандардын арасында түшүнүүнү жана калыптандырууну камсыз кылуу максатында үстүбүздөгү жылдын экинчи жарымына карата Коммуникация стратегиясын жана медиа-планын иштеп чыкты. Кыргызстандын жарандык иденттүүлүгүнүн концепциясы. Бул жолугушууда Кыргыз Республикасынын Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлигинин өкүлдөрү «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү Концепциясынын негизги пункттары – «Кыргыз жараны концепциясы»; “Жарандык иденттүүлүк” жана “Кыргыз жараны” концепциясын ишке ашырууда жергиликтүү ММКнын ролу”, жарандык иденттүүлүктү жана жарандык түшүнүктү илгерилетүү боюнча калктын жарандык демилгелерин колдоого багытталган.

Негизги сөздөр: иденттүүлүк, толеранттуулук, концепция, ишке ашыруу, этникалык, өнүгүү, саясат, демилгелер, баалуулуктар, жалпы жарандык.

Мурзахмедова Наргиза Сайфулаевна
Баткенский государственный университет
Кызыл-Кийский гуманитарно-педагогический институт
магистр филолог

Рахманова Жасмина
Баткенский государственный университет
Кызыл-Кийский гуманитарно-педагогический институт

Марипджанова Мухлиса
Баткенский государственный университет
Кызыл-Кийский гуманитарно-педагогический институт

РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ» В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ.

Аннотация

Разработана концепция развития гражданской идентичности «Кыргыз жараны», которая направлена на единение общества. «Разработаны бренд, логотип и короткое значение о «Кыргыз жараны». Например, «Родина начинается с меня», «культура и чистота начинаются с меня», «каждый гражданин должен воспринимать и быть патриотом своей страны, частью которой он является». В 2020 году указом Президента Кыргызской Республики была утверждена Концепция развития гражданской идентичности Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026гг. Основной целью Концепции является развитие благоприятной среды для становление и продвижения общегражданской идентичности Кыргыз жараны, объединяющей все этнические сообщества при сохранении ими своей этнокультурной идентичности. Во воплощение Плана мероприятий по реализации данной Концепции Министерством культуры, при поддержке ПРООН в Кыргызстане, были разработаны Коммуникационная стратегия и медиаплан на второе полугодие текущего года в целях обеспечения понимания и формирования у граждан понятия гражданской идентичности Кыргыз жараны. В этой присоединение представителями Министерства культуры, информации, спорта и молодежной политики Кыргызской Республики презентованы ключевые моменты Концепции развития гражданской идентичности Кыргыз жараны - «Концепция кыргыз жараны»; «Гражданская идентичность» и «Роль местных СМИ в реализации концепции Кыргыз жараны», обращенный на поддержку гражданских инициатив населения по продвижению гражданской идентичности и гражданского понимание.

Ключевые слова: идентичность, толерантность, концепция, реализация, этнический, развития, политики, инициатив, ценности, общегражданской.

Murzakhmedova Nargiza Saifulayevna

Batken State University
Kyzyl-Kyi Humanitarian Pedagogical Institute
masters of philology

Rakhmanova Zhasmina

Batken State University
Kyzyl-Kyi Humanitarian Pedagogical Institute

Maripdjanova Muhlisa

Batken State University
Kyzyl-Kyi Humanitarian Pedagogical Institute

DEVELOPMENT OF CIVIC IDENTITY “KYRGYZ ZHARANY” IN THE KYRGYZ REPUBLIC.

Abstract

A concept for the development of civic identity “Kyrgyz Zharany” has been developed, which is aimed at unifying society. “A brand, logo and short meaning about “Kyrgyz Zharany” have been developed. For example, “The Motherland begins with me,” “culture and purity begin with me,” “every citizen must perceive and be a patriot of his country, of which he is a part.” In 2020, by decree of the President of the Kyrgyz Republic, the Concept for the development of the civic identity of the Kyrgyz Zharany in the Kyrgyz Republic for the period 2021-2026 was approved. The main goal of the Concept is to develop a favorable environment for the formation and promotion of the general civic identity of the Kyrgyz Zharany, uniting all ethnic communities while maintaining their ethnocultural identity. In implementation of the Action Plan for the implementation of this Concept, the Ministry of Culture, with the support of UNDP in Kyrgyzstan, developed a Communication Strategy and Media Plan for the second half of this year in order to ensure the understanding and formation among citizens of the concept of civic identity of Kyrgyzstan. At this meeting, representatives of the Ministry of Culture, Information, Sports and Youth Policy of the Kyrgyz Republic presented the key points of the Concept for the development of the civic identity of Kyrgyz Zharany - “The Concept of Kyrgyz Zharany”; “Civic identity” and “The role of local media in the implementation of the Kyrgyz Zharany concept”, aimed at supporting civil initiatives of the population to promote civic identity and civic understanding.

Key words: identity, tolerance, concept, implementation, ethnic, development, politics, initiatives, values, general civil.

«Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү Концепциясын ишке ашыруу боюнча план талкууланды.

Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинетинин Төрагасынын орун басары 06.08.2021жыл Жылдыз Бакашова Кыргыз Республикасында 2021-2026-жылдарга «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү Концепциясын ишке ашыруу боюнча ведомстволор аралык жумушчу топтун кеңешмесин өткөрдү.

Кеңешменин жүрүшүндө жогоруда аталган Концепцияны ишке ашыруу боюнча иш-чаралар планы сунушталды, ошондой эле аны толуктап иштеп чыгуу боюнча сын-пикирлер жана сунуштар талкууланды.

Жылдыз Бакашова элдин биримдигин жана бүтүндүгүн мындан ары чыңдоодо аталган стратегиялык документтин маанисин белгиледи.

«Бүгүнкү күндө Кыргыз Республикасы көп улуттуу жана көп конфессиялуу мамлекет болуп саналат. Бул багыттан алып караганда Мамлекет башчысы тарабынан Жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү Концепциясынын Жарлыгына кол коюусу жарандык жана социалдык жоопкерчиликти мындан ары жогорулатуунун натыйжалуу куралы болуп саналат. Буга байланыштуу бардык мамлекеттик органдар, анын ичинде жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана жарандык коомдун өкүлдөрү ушул Концепцияны ишке ашыруу үчүн салымын кошууга умтулушу керек», – деди ал.

Ошондой эле Министрлер Кабинетинин Төрагасынын орун басары жумушчу топтун, компетенттүү мамлекеттик органдардын, көз карандысыз эксперттердин, ошондой эле ар түрдүү этностор компакттуу жашаган аймактардын жана шаарлардын өкүлдөрүнүн сунуштарын эске алуу менен бул Жарлыктын алкагындагы чараларды ишке ашыруу зарылдыгын баса белгиледи. Ведомстволор аралык жумушчу топтун ишинин жыйынтыгы катары жакынкы беш жылга карай мамлекеттик саясаттын артыкчылыктуу багыттарын аныктоо болушу керек.

Кыргыз Республикасынын Президентинин “Кыргыз Республикасында 2021-2026-жылдарга жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү концепциясы жөнүндө” Жарлыгын ишке ашыруунун алкагында Биринчи май акимиатынын жыйындар жайында тегерек стол өткөрүлдү. Ага төрт акимчиликтин, райондук билим берүү борборлорунун, социалдык өнүктүрүү башкармалыктын, маданият мекемелеринин жана МАБдын кызматкерлери катышты.

Тегерек столду КР Маданият, маалымат, спорт жана жаштар саясаты министрлиги уюштурду.

Талкууда этностор аралык ынтымакты өнүктүрүү, жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу жана туруктуулукту камсыздоо жаатындагы иш-аракеттердин артыкчылыктуу багыттары талкууланды.

Айта кетсек, Кыргыз жараны улутуна, диний, социалдык жана аймактык таандыгына карабастан Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык укуктарга жана милдеттерге ээ болгон Кыргыз Республикасынын жараны болуп саналат. “Кыргыз жараны” термини Кыргыз Республикасы өлкөсүнүн атынан келип чыккан жана бардык этностук жамааттарды этностук-маданий тиешелүүлүгүн сактоо менен бириктирген жалпы жарандык иденттүүлүктү түшүндүрөт.

Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү

Негизинен кыргыз жарандарын биргелештигин өнүктүрүү боюнча коптогон жолдор жана пландары бар а бирок негизинен биз эгерде жаштар анданда жакшы жана мыкты идеяларды которуп чыкса ото сонун жетишкендиктерди бири болот ошондуктанда биз жаны идеяларды жана пландарды тепкич тепкичи менен корсотобуз:

1) Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү-боюнча биз эгерде озубузду аймагыбызда же болбосо шаарыбызда коптогон иш чараларды жана оюн-зоокторду откозуп турсак биз “Кыргыз жарандык онугуусуно” ото чон салымыбызды кошо алабыз.

2) Биз «Кыргыз жарандык биримдигин онугуусуно» сый-урмат жана оз билимибиз которуу аркылуу жетише алабыз.Негизинен ал учун биз ЖОЖ жана орто билим беруу окуу жайларыбызда «Кыргыз жарандык онугуусуно» карата ынтымактуулукту чындоо максатында биз ар кандай програмаларды алып барсак болот.Мисалга:Кыргыз жарандары аралык улуттук оюндарды уюштуруу жана ал оюнга ар бир улут катыша алуусуна мумкунчулук беруу жана улутарды болбой бир эле командага ар бир улуттун окулдорун бир чогуу кылып тузуу болуп саналат.

3) Ар бир ай сайын кыргыз жарандарынын биргелештигинде ынтымактуулукту чындоо боюнча иш-чараларды уюштуруп туруу.

4) «Кыргыз жарандык биримдигин онугуусуно» дагы биз акы-эсибиз менен жетише алабыз бирок албетте суроо пайда болуусу мумкун.Кантип акыл эсибиз менен жетише алабыз деп,ага жооп

мындай:Биз ал учун ар бир улуттун окулуно жакшы мамиле кылып жана кандай улут болбосун жеке маданиятын жана каада-салтына кол тийгизбоо жана сыйлоо аркылуу жетише алабыз.

Биз бул пландар жана идеялар аркылуу эмнелерге жетише алабыз?

Кыргызстан элинин биримдигин чындап, толеранттуулукту жогорулатабыз жана көп түрдүүлүктүн баалуулугун сактай алабыз.Себеби биздин олкодо канча улуттун жана канча коптогон каада салттар болбосун биз негизинен ушулар аркылуу биз мамлекеттин коп турдуулугун сактай алабыз.Негизинен айтылатко канча колун болсо жумуштун журушу колундун коптугуно жана аракетине карайт деп.Бул создун терен мааниси:Канча коп улут болсо жана алар оздорун аракетин жана оздорунун каада салты аркылуу биздин Кыргызстан олкобузду коп турдуулугун жана жогорку денгээлде онугууно салым кошо алат.

Көп түрдүүлүк бизди кыргыз жарандарынын биримдүүлүгүн сактай алабы жана Кыргызстан өлкөсүнө салым кошуп бере алабы?

• Албетте биз көп түрдүүлүк аркылуу “Кыргыз жарандык түзүлүшүнө” чондон-чон салым түзө алабыз жон гана ал менен чектелип калбай биз мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана жайылтуу, көп тилдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү боюнча чоң жетишкендиктерди багынтыра алабыз;

• башкаруу жана чечимдерди кабыл алуу процесстеринде бирдей шарттарды түзөбүз;

• саясий институттарга жана мамлекеттик органдарга ишенимди жогорулатабыз.

Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү бул биздин ар бир кыргыз жарандарын милдети болуп саналуусу мүмкүнбү?

Албетте кандай улут кандай көп түрдүүлүк болбосун Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү бул биздин ар бир кыргыз жарандарын милдети болуп саналат. Кандай учур болбосун кыргыз жарандарды улутуна,билимине,каада-салтына,динине,рухий дүйнөсүнө,ар тараптан көп түрдүүлүгүнө карап болбоосу учун колубуздан келген баары кучту жумшообуз керек себеби бул баары «Кыргыз республикасынын» чон рольду ээлеген баалуу байлык болуп саналат.Ал менен гана чектелбей биз «Кыргыз республикасынын» жарандар санынын өсүүсүнө мүмкүнчүлүк түзүп бере алабыз себеби Кыргызстан мамлекетинде канчалык жашоо шарты ыңгайлуу болсо жана ынтымактуулугу жана өнүгүүсү жакшы денгээлде болсо жарандарды санынын жана өлкөнүн өнүгүүсүнө да чондон-чоң салып кошуп бере алат.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЖАРАНДЫК ИДЕНТТүүлүктүн Саясий жана укуктук негиздери

1)Кыргыз Республикасындагы «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү концепциясы: максаттары, милдеттери, принциптери жана негизги багыттары.

2)Адамдын жана жарандын укуктары боюнча эл аралык документтер

3)Кыргыз Республикасында жарандык инсандыкты калыптандыруу боюнча Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары

Улуттар аралык мамилелер чөйрөсүндөгү “Кыргыз жарандык” саясатты түзүүнүн жана ишке ашыруунун негизги этаптары

Биринчи этап (90-ж. башы — 90-ж. ортосу XX к.) – этностук өзүн таануунун өсүшү жана этностук национализм саясатынын пайда болушу. «Манас»эпосунан кыргыз этносуна таандык болгон «Манастын жети осуяты» аталган жети рухий баалуулуктардын негизинде саясат жүргүзүлгөн.

Экинчи этап (XX к. 90-ж. аягы— XXI к. башы). – «Кыргызстан жалпыбыздын үйүбүз» деген ураан жарыяланган. Этностук жана жарандуулук идеяларын бириктирүү максатында маданият жана тил өзгөчөлүгүн сактоо менен бирге этностук топтордун баарына бирдей өнүгүүнү камсыз кылган жаны мультикультурализм саясаты пайда болгон.

Үчүнчү этап (2005—2010 жж.) Мультикультурализм саясатынан четөө республикадагы көп жарандардын коомго болгон ишенимин төмөндөтүп, кооптуулукту пайда кылган. □Төртүнчү этап (2010 – 2021жж.). 2010-жылдардагы апрель жана июнь окуялары саясий кырдаалды конкуренттик демократияга негизделген парламенттикпрезиденттик мамлекетти курууга багыттаган. □Бешинчи этап 2020-жылда кабыл алынган «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы менен байланышкан.

Төртүнчү этап (2010 – 2021жж.). 2010-жылдардагы апрель жана июнь окуялары саясий кырдаалды конкуренттик демократияга негизделген парламенттикпрезиденттик мамлекетти курууга багыттаган.

Бешинчи этап 2020-жылда кабыл алынган «Кыргыз жараны» жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү концепциясы менен байланышкан.

Жарандык инсандыкты калыптандыруу боюнча КР ченемдик укуктук актылары

Кыргызстан– көз карандысыз, суверендүү, демократиялык, унитардык, укуктук, светтик жана социалдык мамлекет. Кыргызстандын эли КРнын бардык этностук топторунун жарандары жана эгемендүүлүктүн ээси жана мамлекеттик бийликтин бирден-бир булагы болуп саналат. (2021-жылдын 11- апрелинде кабыл алынган Конституциясынын 1- беренесине ылайык)

- 13-беренедө кыргыз тили КРнын мамлекеттик тили, орус тили да расмий тил катары колдонулат, КРнын элин түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнө кыргыз тилин сактоо үчүн шарттарды түзүүгө кепилдик берилет деп жазылган. Эне тилин үйрөнүү жана өнүктүрүү, б.а., дүйнөлүк коомчулукка интеграциялоо, англис тилин жана башка дүйнөлүк тилдерди активдүү үйрөнүү – өлкөнүн өнүгүшүнүн негизги шарттарынын бири жана «Кыргыз жараны» маанилүү атаандаштык артыкчылыгы катары каралат.

- Негизги мыйзамдын 21-беренесине ылайык, мамлекет Кыргызстандын элинин маданиятын адамдын укуктарын жана эркиндиктерин бузбаган каада-салттарды сактоо менен өнүктүрүүгө да кам көрөт, тарыхый, материалдык жана руханий мурастарды коргойт. Өлкөнүн элинин жана улуттар аралык жана конфессиялар аралык ынтымакты камсыз кылат.

Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүү боюнча негизги багыттары:

1-багыт. Кыргыз жараны деп өзүн таанууну аңсезимдүү түшүнүүнү калыптандыруу Кыргыз жараны – бирдейлигин аңсезимдүү түрдө түшүнүүгө жетишүү жарандардын реалдуу тең укуктуулугун камсыздоону, улуттук мыйзамдарды өркүндөтүү жана өлкөнүн калкынын укуктук жана саясий маданиятынын деңгээлин жогорулатуу аркылуу алардын конституциялык укуктарын жана милдеттерин ишке ашырууну талап кылат. «Кыргыз жараны» түшүнүгүн өзүн таанууну өнүктүрүүнүн концепти катары калктын ар түрдүү топторунун керектөөлөрүнө жана өзгөчөлүктөрүнө карата талкуулоо жана аларга кылдат ыңгайлаштыруу зарыл.

2-багыт. Кыргызстан элинин биримдигин чыңдоо, толеранттуулукту жогорулатуу жана көп түрдүүлүк дөөлөттөрүн урматтоону сактоо. Улуттук жана жергиликтүү деңгээлдеги бардык уюмдардын ишмердүүлүгү коомдун биригүүсүнө көмөктөшүүгө багытталышы керек, мында ар түрдүү региондук жана этностук жамааттардын, диний конфессиялардын ж.б. кызыкчылыктарын жана керектөөлөрүн эске алуу жана Кыргыз жаранынын жалпы жарандык кызыкчылыктарын калыптандыруу зарыл.

3-багыт. Мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана илгерилетүү, көп тилдүүлүктү сактоо жана өнүктүрүү Мамлекеттик тилди билүү жана колдонуу өзүн таанууну өнүктүрүүнү камсыздоочу маанилүү бириктирүүчү фактор болуп саналат. Расмий (орус) тил коомдук турмушта этностор аралык пикир алышуунун тили катары маанилүү орун алуусун улантат жана өзүнүн керектигин сактайт. Кыргыз жаранын эне тилинде, мамлекеттик, расмий жана чет тилдеринде эркин сүйлөгөн жаран катары калыптандырууга көмөктөшүүчү көп тилдүү билим берүүнү өнүктүрүү зарыл.

4-багыт. Башкарууга жана чечимдерди кабыл алуу процесстерине катышуу үчүн бирдей шарттарды түзүү Бардык жарандарга жынысы, жаш курагы, этностук, диний жана башка айырмачылыктарына карабастан, мамлекетти башкарууга катышуу үчүн бирдей шарттарды камсыз кылуу улуттук өзүн таанууну калыптандыруудагы мамлекеттин маанилүү милдети болуп саналат. Калктын түрдүү социалдык топторунун өкүлдөрүнүн башкаруу жана чечим кабыл алуу процесстерине катышуусу үчүн бирдей шарттарды камсыз кылуу зарыл.

5-багыт. Саясий институттарга жана мамлекеттик бийлик органдарына карата ишенимди жогорулатуу Кыргыз жараны деп өзүн таанууну өнүктүрүү жалпы улуттук жана жергиликтүү деңгээлдерде сапаттуу мамлекеттик башкарууну камсыз кылуусуз, ошондой эле жарандык демилгелерди жүзөгө ашыруу үчүн шарттарды түзүүчү жана жалпысынан алганда жарандардын активдүүлүгүн жогорулатуучу жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрмөйүн мүмкүн эмес. Ушул максатта мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин потенциалын жогорулатуу системасын иштеп чыгуу жана аны башкаруунун бардык деңгээлдеринде киргизүү зарыл

- Негизинен айтканда Кыргыз Республикасында “Кыргыз Жараны” жарандык иденттүүлүгүн өнүктүрүүдө укуктар аралык ченемдерде чоң салымын кошот. Жалпы укуктар түшүнүгү ар бир адам дүйнөнүн каалаган мамлекетинин каалаган аймагында өз укуктарын коргоого, жайылтууга жана ишке ашырууга укуктуу экендигин билдирет. Бул принцип биринчи жолу 1948- жылы Адам укуктарынын Декларациясында бекитилген жана андан кийин адам укуктары боюнча башка келишимдер менен бекемделген.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Нормативно-правовые акты в сфере государственной службы 2020 г.

2. Сам себе пресс-секретарь (на русском языке) 2019 г., Бишкек,
3. Мен өзүмө пресс-катчымын (кыргыз тилинде) 2019-ж., Бишкек,
4. Мыйзамдардын 2020-жылдын жыйнагы (кыргыз тилинде) 2020-ж., Бишкек,
5. Сборник законодательств. КР 2020 г., Бишкек
6. Государственное регулирование отношений. 2018 г.,

List of references used:

1. Normative and legal acts in the field of public service in 2020.
2. Sam sebe press secretary (in Russian) 2019, Bishkek,
3. I am my own press secretary (in Kyrgyz) 2019, Bishkek,
4. Collection of laws for 2020 (in Kyrgyz language) 2020, Bishkek,
5. Collection of legislation. KR 2020, Bishkek
6. State regulation of relations. 2018

Арапова Эльмира Байышевна
Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу
Жусуп Абдрахманов атындагы
Мамлекеттик башкаруу академиясынын
философия илимдеринин кандидаты, доцент

“КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” ЖАРАНДЫК ИДЕНТТҮҮЛҮГҮН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ҮЙ-БҮЛӨ ИНСТИТУТУНУН ЖАНА СОЦИАЛДЫК ЧӨЙРӨНҮН РОЛУ

Аннотация

Бул илимий макаланын максаты – “Кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүн калыптандырууда үй-бүлө институтунун жана социалдык чөйрөнүн ролун кароо. Макалада мамлекеттик деңгээлде таанылган жарандык иденттүүлүктүн калыптанышында жана өнүгүшүндө үй-бүлөнүн мааниси каралат, азыркы коомдун маанилүү курамдык бөлүгү болгон үй-бүлө институту жана үй-бүлөнүн үй-бүлөдө гана эмес, анын ролу да каралат. калкты кайра өндүрүү, ошондой эле жаштарды эмгектик, социалдык, адеп-ахлактык жана рухий жактан тарбиялоодо, Кыргыз Жараны жарандык өзгөчөлүгүнүн концепциясын калыптандырууда жана өнүктүрүүдө.

Негизги сөздөр: социалдык институт, үй-бүлө, үй-бүлө институту, социалдык чөйрө, жарандык иденттүүлүк.

Арапова Эльмира Байышевна
кандидат философских наук, доцент
Академии государственного управления
при Президенте Кыргызской Республики
имени Жусупа Абдрахманова

РОЛЬ ИНСТИТУТА СЕМЬИ И СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЫ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ «КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ»

Аннотация

Цель данной научной статьи - рассмотреть роль института семьи и социальной среды в формировании гражданской идентичности «Кыргыз жараны». В статье рассматривается важность семьи при формировании и развитии гражданской идентичности, которая признается на государственном уровне, рассматривается институт семьи, являющейся важной составной частью современного общества и роль семьи не только в воспроизводстве населения, но и в трудовом, социальном, нравственно - духовном воспитании молодежи, в формировании и развитии концепции гражданской идентичности Кыргыз Жараны.

Ключевые слова: социальный институт, семья, институт семьи, социальная среда, гражданская идентичность.

Arapova Elmira Bayishevna
candidate of philosophy, associate professor
of the Academy of Public Administration
under the President the Kyrgyz Republic
named after Zh. Abdrahmanov

The ROLE OF THE INSTITUTION OF FAMILY AND SOCIAL ENVIRONMENT IN THE FORMATION OF THE CIVIC IDENTITY OF “KYRGYZ ZHARANY”.

Abstract

The purpose of this scientific article is to consider the role of the institution of family and social environment in the formation of the civic identity of “Kyrgyz Zharany”. The article examines the importance of the family in the formation and development of civil identity, which is recognized at the state level, examines the

institution of the family, which is an important component of modern society and the role of the family not only in the reproduction of the population, but also in the labor, social, moral and spiritual education of youth, in the formation and development of the concept of civic identity of Kyrgyz Zharany.

Key words: social institution, family, family institution, social environment, civic identity.

Семья представляет собой многозначное и сложное социальное образование. В Советском энциклопедическом словаре дано следующее определение: «Институт (от лат. institutum - установление, учреждение) есть совокупность норм, установленных в тех или иных общественных отношениях; порядок, соблюдение которого связано с правовыми нормативами»³³. Применительно к семье данное понятие раскрывает её значение в широкой социальной перспективе во взаимосвязи с другими социальными институтами и с социальными процессами изменения, развития, модернизации. Из всех общественных институтов семья неизменно остается регулятором общественных отношений, константой их гармонизации специфически соединяя различные сферы жизнедеятельности общества.

Американский социолог М. Элмер отмечал, что «семья — это социальный институт, обеспечивающий механизм, через который работает социальное наследство. Семья как социальный институт построена и видоизменяется народными обычаями и нравами». По мнению американского исследователя семьи Р. Линтона, семья «будет существовать в любой форме до тех пор, пока существуют люди». Ле Пле считает, что для того, чтобы понять общество необходимо понять семью.³⁴ По мнению Ле Пле, именно в семье закладываются все особенности общества, семена его устойчивости или нестабильности.

Важность семьи при формировании и развитии гражданской идентичности признается на государственном уровне, а социологические исследования в области семейных отношений служат прочным основанием для выработки государственной социальной политики. Социализирующая функция семьи является определяющей в становлении человеческой личности. Ребенок рождается с предрасположенностью к социальности и в течение жизни становится активным членом общества. Известно, что процесс становления гражданской идентичности молодого поколения включает в себя совокупность социальных ролей и норм поведения. При этом отсутствие устойчивого мировоззрения, ясного образа модели государства в сознании молодежи ведет к конфликтности ее социального поведения.

Семья является одним из важных социальных институтов, выступающая основным фактором формирования гражданской идентичности Кыргыз жараны в обществе.

Семья на протяжении всей человеческой истории выполняет функцию идентификации своих членов и имеет огромное влияние на формирование ценностей членов семьи и их верований (особенно в детском возрасте) и является самым важным и древнейшим социальным институтом, выполняющим ключевую роль в социализации индивида. Семья на первом этапе социализации формирует поведение и чувства гражданской идентичности на основе существующих правил и идеалов семьи. В процессе социализации как отец, так и мать являются основными факторами развития и социализации ребенка, роли родителей различны, но в тоже время восполняют друг друга.

С точки зрения Т. Парсонса, семья - основной орган социализации, мать и отец - главные творцы личности, ребенок - пустой сосуд, которого надо наполнить культурой³⁵.

Семья является одним из основных институтов формирования идентичности в обществе. Начиная с доисторического периода и до сегодняшнего дня, семья всегда была первичным социальным связующим звеном, в котором рождались человеческие чувства взаимной привязанности, принадлежности друг другу и взаимного сосуществования.

---

³³ Дьячкова, Т.В. Педагог как субъект формирования гражданской (российской) идентичности личности учащихся / Т.В. Дьячкова // Человек и образование. – 2014. – №4 (41). – С. 67–69.

³⁴ Каратаева, Т.А. Гражданская идентичность как объект исследования в педагогической науке / Т.А. Каратаева // Личность как объект психологического и педагогического воздействия: сборник статей Международной научно-практической конференции (10 ноября 2016 г., г. Пермь). В 2 ч. – Ч.1. – Уфа: АЭТЕРНА, 2016. – С. 173–177.

³⁵ См.: Арон Р. История социологии в Западной Европе и США. М.: Наука, 1993.-С. 279.

Институт семьи в суровых и трудных исторических периодах развития общества всегда носил в себе, обрабатывал и передавал из поколения в поколение культурные достижения и историческое наследие своего народа и всего человечества. Большинство перемен в обществе имеют глубокие корни в институте семьи. Основные изменения в социальном порядке происходили либо непосредственно с семьей, либо при помощи семьи. Родители сегодня имеют большие обязательства в деле воспитания и обучения своих детей. Именно родители являются первыми, которые больше и прежде всего положительно (или отрицательно) влияют на подрастающее поколение и пытаются выбирать наилучшие пути и методы воспитания, чтобы подготовить их для вхождения в новый для них мир взрослых.

Формирование гражданской идентичности Кыргыз жараны должно происходить внутри семьи, в семейных отношениях. По мнению П. Бурдые, сегодняшний человек в своей жизни изучает особенности прошлых людей в той среде, где он живет. Этой средой являются семья, институт образования и средства массовой информации³⁶.

Любой индивид впервые осознает себя, как мужчина или женщина именно в семье. Ребенок именно в окружении членов семьи превращается в социальную личность, и члены семьи ради развития его личности, подвергают его различным влияниям и учат жить в постоянной связи с индивидуальной и коллективной идентичностью. Индивид учится первых навыков жить в контакте с группами и с другими людьми именно в семье. Затем он/она выступает в действие с более крупными социальными системами, таких как род, племя, клан, нация, страна и мир. Даже тогда, когда все ещё идет процесс формирования индивидуальной идентичности в семье, одновременно с этим процессом, бурно развивается процесс социальной идентичности.

Культура, СМИ и институт образования, каждый в отдельности имеют значительный вклад в формировании личности, однако влияние семьи на личность индивидов имеет значительное превосходство, чем всех других институтов общества.

Семья в Кыргызской республике имеет все необходимые условия и потенциал для самовозрождения, передачи ценностей из поколения в поколение, укрепления социальных идеалов, упорядочения этических норм.

Сегодня необходимо повышать образовательный уровень родителей, которые определяют потенциал семьи, ее образ жизни, характер воспроизводства, деятельность ее членов, уровень развития потребностей и структуру ценностных ориентации.

Учитывая специфические национальные особенности, следует найти более приемлемые методы решений проблем современной семьи, внести ясные коррективы в демографическую политику, дать реальную оценку роли семьи в преобразовании нашего общества, в формировании и развитии гражданской идентичности Кыргыз Жараны. Необходимо создать возможность для дальнейшего национально-культурного развития, ввести в действие новые законы и правила, повышающие воспитательные функции семьи и разработать механизмы их действия. В чем бы человек ни видел своего призвания, он всегда должен соизмерять свои возможности с реальностью и здесь особенно велика роль семьи. Таким образом, институт семьи, являющейся важной составной частью современного общества, играет значительную роль не только в воспроизводстве населения, но и в трудовом, социальном, нравственно - духовном воспитании молодежи, в формировании и развитии концепции гражданской идентичности Кыргыз Жараны.

Семья, как один из важнейших социальных институтов, имеет как историческую, культурную, личностную, так и этническую действенность. Этот исторически давний аспект в действии имеет разнообразные представления в отношении культурных и семейных взаимоотношений среди этнических групп для формирования новых взаимоотношений по родственным связям.

Семья, как специальная и особенная действенная структура, является одной из самых важных социализирующих факторов, которая наряду с другими социальными факторами, играет ключевую роль в устранении этнических противоречий или недомолвок. Семья является начальным этапом, имеющим реальные возможности в формировании толерантности, сосуществования и искоренения этнического противостояния.

Существует значительная связь между социализацией в семье и освоением традиций, социальных ценностей и обычаев со стороны молодёжи. Другой важной особенностью традиций является то, что они никем не писаны и никем специально не обучаются. Люди с помощью таких аспектов, как общественное мнение, общепризнанное поведение, традиции, культура, признают мнения и действия общественности,

³⁶ См.:Бордев Пайр, Теория поступков, научное доказательство и разумный выбор. //Пер. Муртази Мардиho. -Тегеран: Накшу нигор, 2001

действуют согласно им, чтобы соответствовать социальному нормативу. Ребёнок первоначально знакомится с культурой поведения и традициями с помощью своих родителей, а затем с помощью этих традиций действует среди своей семьи и сообщества в школе, а также в обществе.

Необходимо обратить внимание на тот факт, что существует значительная связь между понятием защиты отечества и сохранением независимости страны среди молодёжи и их социализацией в семье. Родина является огромным домом каждой нации. Семья является её ячейкой, защиту которой осуществляет огромное географическое сообщество. Защита Родины для каждой нации является первостепенным долгом и если страна подвергается какой-либо угрозе, то общественное единение стремительно усиливается. Семья в воспитании патриотизма и готовности защитить отечества играет важную роль, эта бесспорная истина никогда не останется в неведении государства. Члены семей, участвующих в военных действиях, пользуются уважением и почетом, им предоставляются специальные социальные льготы и моральные компенсации. Сформировалась своеобразная культура особого, пристального внимания к защитникам отечества.

Чувство национальной гордости среди каждой нации показатель взаимного участия и социальной интеграции общества, что играет первостепенную роль в формировании гражданской идентичности Кыргыз жараны. Каждая нация, которая к происходящим национальным событиям небезразлична, в важных и судьбоносных моментах остается непобежденной и неуязвимой. Для воспитания чувства национальной гордости некоторые события являются действенными и общество, и государство должны взять их на вооружение и использовать в формировании гражданской идентичности Кыргыз жараны.

Существует значительная связь между чувством любви к национальным ценностям (флаг, гимн, любовь к Родине и отечеству) среди молодёжи и их социализацией в семье. Национальные символы, национального флага, национального гимна, любви к отчизне и стране очень важны и необходимы. Все государства считают национальный флаг одним из важных государственных символов. Так как флаг каждого государства возрождает чувство любви к отчизне и любви между людьми, живущими в данной стране.

В процессе социализации участвуют различные социальные институты. Но, несмотря на основных конкурентов (школа и средства массовой информации, особенно телевидение), семья играет основную и ключевую роль в социализации молодого поколения и формировании принципов, мыслей, идей, отношений людей, даже у взрослых. В целом, господствующая культура в обществе, СМИ и учебные заведения имеют свой вклад в формировании личности, но влияние семьи на характер людей имеет особое преимущество.

Таким образом, развитие личностного потенциала человека начинается в его семье, где происходит приобретение первых социальных ролей. Принято считать, что семья как малая социальная группа выполняет в социуме прежде всего репродуктивную функцию, но её воспитательного предназначения никто при этом не отменяет. Первые представления о социальных нормах, социальном контроле и социальных ролях дети получают от своих родителей: «ценности семейной жизни, усваиваемые ребёнком с первых лет жизни, имеют непреходящее значение. Взаимоотношения в семье проецируются на отношения в обществе и составляют основу гражданского поведения человека»³⁷, что заставляет задуматься о возможностях семейного воспитания в направлении формирования гражданской идентичности. Понятно, что объяснить малолетнему гражданину его статус в стране, где он проживает, уполномочены мать и отец, которые должны сами осознавать свою причастность к государству, понимать различия в трактовках понятий «гражданство» и «гражданская идентичность», «Кыргыз жараны», видя в первом юридическую связь со страной, а во втором – духовное единство с ней. Это возможно только в том случае, когда «утверждается отношение родителей к ребенку как к равноправной личности, заслуживающей уважение и право на свободный выбор собственного жизненного пути»³⁸, что вполне отвечает тенденции гуманизации современной системы образования, которая является ключевым звеном процесса формирования гражданской идентичности. взаимодействие семьи и школы

---

³⁷ Данилюк, А.Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России в сфере общего образования: проект / А.Я. Данилюк, А.М. Кондаков, В.А. Тишков. – Рос. акад. образования. – М.: Просвещение, 2009. – 29 с.

³⁸ Учебно-методические материалы для педагогов различных ступеней общего образования по формированию гражданской идентичности личности учащихся в рамках социального партнёрства семьи и школы. – М., 2012. – 247 с.

Список использованной литературы:

1. Дьячкова, Т.В. Педагог как субъект формирования гражданской (русской) идентичности личности учащихся / Т.В. Дьячкова // Человек и образование. – 2014. – №4 (41). – С. 67–69.
2. Каратаева, Т.А. Гражданская идентичность как объект исследования в педагогической науке / Т.А. Каратаева // Личность как объект психологического и педагогического воздействия: сборник статей Международной научно-практической конференции (10 ноября 2016 г., г. Пермь). В 2 ч. – Ч.1. – Уфа: АЭТЕРНА, 2016. – С. 173–177.
3. Арон Р. История социологии в Западной Европе и США. М.: Наука, 1993.-С. 279.
4. Бордев Пайр, Теория поступков, научное доказательство и разумный выбор. //Пер. Муртази Мардиho. -Тегеран: Накшу нигор, 2001
5. Данилюк, А.Я. Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России в сфере общего образования: проект / А.Я. Данилюк, А.М. Кондаков, В.А. Тишков. – Рос. акад. образования. – М.: Просвещение, 2009. – 29 с.
6. Учебно-методические материалы для педагогов различных ступеней общего образования по формированию гражданской идентичности личности учащихся в рамках социального партнёрства семьи и школы. – М., 2012. – 247 с.

List of references used:

1. Dyachkova, T.V. Teacher as a subject of the formation of civil (Russian) identity of students / T.V. Dyachkova // Person and education. – 2014. – No. 4 (41). – pp. 67–69.
2. Karataeva, T.A. Civil identity as an object of research in pedagogical science / T.A. Karataeva // Personality as an object of psychological and pedagogical influence: a collection of articles of the International Scientific and Practical Conference (November 10, 2016, Perm). At 2 o'clock - Part 1. – Ufa: AETERNA, 2016. – pp. 173–177.
3. Aron R. History of sociology in Western Europe and the USA. M.: Nauka, 1993.-P. 279.
4. Bordev Pair, Theory of Actions, Scientific Evidence and Smart Choices. //Per. Murtazi Mardiho. - Tehran: Naqshu Nigor, 2001.
5. Danilyuk, A.Ya. The concept of spiritual and moral development and upbringing of the personality of a Russian citizen in the field of general education: project / A.Ya. Danilyuk, A.M. Kondakov, V.A. Tishkov. - Ross. acad. education. – M.: Education, 2009. – 29 p.
2. Educational and methodological materials for teachers at various levels of general education on the formation of civil identity of students within the framework of social partnership between family and school. – M., 2012. – 247 p

Маджун Джамиля Сулеймановна
Бегималы Жамгерчинов атындагы
Археология жана этнология тарыхы
институтунун дунган таануу жана кытай
таануу борборунун улук илимий кызматкери
тарых илимдеринин кандидаты

ИШКЕ АШЫРУУ УЧУРЫНДА КИНКТЕРДИН КОРКУНУЧТУ ТУШУНУКТАР КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ

Аннотация

Кыргызстандын концепциясы мамлекеттин коомдук-саясий негиздерин сактоо жана чындоо жана адилеттүү, динамикалуу өнүгүп жаткан коомду куруу максатында бардык жарандарды Президенттин жана өлкө жетекчилигинин айланасына бириктирүүгө багытталган. Бул концепцияны ийгиликтүү ишке ашыруу көбүнесе мамлекеттик органдардын аша чапкандыкка жана көп улуттуу коомдо тынчтыкта жанаша жашоонун жарыяланган акылга сыярлык принциптерин жокко чыгарууга жол бербөө жөндөмдүүлүгүнө жараша болот.

Негизги сөздөр: СССР, социализм, империализм, неоколония, мамлекеттик тил, ислам, титулдук улут, мамлекеттик артыкчылыктар.

Маджун Джамиля Сулеймановна
кандидат исторических наук
старший научный сотрудник Центра
дунгановедения и китаистики Института
истории археологии и этнологии
имени Бегималы Джамгерчинова

ОПАСНОСТЬ ПЕРЕГИБОВ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ

Аннотация

Концепция Кыргыз жараны призвана объединить всех граждан вокруг Президента и руководства страны с целью сохранения и упрочения социально-политических основ государства и построения справедливого, динамично развивающегося общества. Успешное претворение в жизнь этой концепции во многом зависит от способности государственных структур не допустить перегибов и выхолащивания декларируемых разумных принципов мирного сосуществования в полиэтничном обществе.

Ключевые слова: СССР, социализм, империализм, неоколония, государственный язык, ислам, титульная нация, государственные приоритеты.

Madzhun Dzhamilia Suleimanovna
candidate of historical sciences
senior researcher at the Center
for Dungan Studies and Chinese Studies
Institute of the History of Archeology and Ethnology
named after Begimaly Dzhamgerchinov

DANGER OF KINKS DURING IMPLEMENTATION THE CONCEPTS KYRGYZ ZHARANY

Abstract

The concept of Kyrgyzstan is designed to unite all citizens around the President and the country's leadership to preserve and strengthen the socio-political foundations of the state and build a fair, dynamically developing society. The successful implementation of this concept largely depends on the ability of government agencies to prevent excesses and the emasculation of the declared reasonable principles of peaceful coexistence in a multi-ethnic society.

Key words: USSR, socialism, imperialism, neo-colony, state language, Islam, titular nation, state priorities.

В СССР основным приоритетом социально-экономического и политического развития страны являлся лозунг: «Всё – во имя человека, всё – на благо человека», а конечной целью коммунистической партии было построение коммунизма. В целях идейно-политического воспитания молодого поколения был разработан моральный кодекс строителя коммунизма, в основу которого были положены божественные заповеди: любовь к родине, честный труд, забота о ближнем, дружба, равенство и братство народов. Этот кодекс утверждал подлинно человеческие отношения между людьми — отношения товарищеского сотрудничества, равенства и взаимопомощи, доброжелательности, честности, простоты и скромности в личной и общественной жизни [1].

После развала Советского союза, Кыргызстан, как и другие бывшие социалистические республики, отказался от разработки стратегического плана экономического развития страны и от коммунистической идеологии, конечной целью которой было построение справедливого, экономически и политически независимого государства. На смену коммунистической пришла либеральная идеология, которая, под лозунгами свободы, демократии и толерантности, позволила превратить многие бывшие государства социалистического лагеря в неокolonии крупных держав, которые не способны развивать собственную экономику и проводить самостоятельную политику в интересах своего народа и страны. Фактически, такие страны находятся под внешним управлением, являясь источником сырья и рынком сбыта для империалистических держав.

В этой связи принятие государственной концепции Кыргыз жараны является давно назревшим условием успешного и стабильного функционирования суверенного государства, каковым стремится стать Кыргызстан. Концепция призвана объединить всех граждан вокруг Президента и руководства страны с целью сохранения и упрочения социально-политических основ государства и построения справедливого, динамично развивающегося общества. Рассматриваемая концепция является важным элементом идейно-политической надстройки нашего государства и находится в прямой зависимости от его базиса – экономической структуры, основания общества. Здесь необходимо отметить, что в Кыргызстане до сих пор не разработана долгосрочная стратегия развития экономического базиса государства и не расставлены приоритеты его развития. Какое общество строит Кыргызстан? Капитализм со звериным оскалом или социализм с человеческим лицом? Сегодня десятки стран мира стоят перед этим непростым судьбоносным выбором. Например, страны Африки включились в антиколониальную борьбу против своих поработителей, а ряд бывших советских республик, напротив, бодро двигаются в сторону превращения в зависимые бесправные колонии крупных стран. Купившись на лживые обещания крупных держав о помощи и поддержке в борьбе с внутренним и внешним врагом, государство рискует погрузиться в хаос гражданской войны и вооруженных конфликтов на своих границах. Как показывает недавняя история, превращение бывших государств социалистического лагеря в неокolonии крупных держав, начиналось с развала советской системы образования, здравоохранения, идеологии и переписывания истории этих народов, с целью внести раздор и деление в мирно сосуществующие, занимающиеся созидательным трудом, этнические сообщества многонациональных государств.

Сегодня история используется как инструмент, способный изменить идеологию и мировоззрение подрастающего поколения – будущего страны – сделав из них послушное орудие, разрушающее мирную жизнь собственного государства и его граждан, отличающихся языком или регионом проживания. Для достижения этих целей ежегодно извне выделяются огромные средства, на которые ложью и фальсификациями истории, промываются мозги молодому поколению, прививается чувство неприятия и ненависти ко всякому инакомыслию, вносится деление на титульные и не титульные нации, приводящие к раздору по национальному или региональному принципу, разжигаются межгосударственные конфликты. Если внешним силам удастся разжечь такой конфликт, не важно – внутри страны или на ее границах – то оружием и средствами уничтожения живой силы они начинают снабжать обе воюющие стороны: «Ничего личного – просто бизнес».

Подобные финансовые вливания нацелены на уничтожение самостоятельного независимого существования государства, которое теряет способность развивать собственную экономику, производство, науку, технологии, образование, и отстаивать свои национальные интересы перед лицом крупных империалистических держав. При этом приоритетной целью внешних сил является ограбление национальных природных богатств, физическое уничтожение и порабощение его граждан, зачистка территории от “аборигенов”, как это случилось с коренными жителями – индейцами Америки.

Еще одним средством разрушения идейно-моральной надстройки государства является пропаганда русофобии, потому что Россия – единственная страна, ближайший сосед, который заинтересован и способен помочь обеспечить условия для мирного самостоятельного развития бывших советских республик, в том числе, Кыргызстана. По банальной причине: если загорится чей-то дом, в огне могут погибнуть ближайшие соседи. Сегодня предпринимаются попытки переписывания истории Кыргызстана, как это произошло на Украине, и героизация националистов и фашистов, боровшихся против Советской власти. На протяжении последних столетий Центральная Азия является объектом ожесточенной борьбы за влияние между Россией и англосаксами, которые всегда пытались провалить свои захватнические цели через подкупленную национальную элиту. Как раз с ее представителями, действующими в интересах иностранных империалистических государств, но против интересов собственного простого народа, яростно боролась Советская власть в 20 – 30-х годах прошлого века. Правда, в результате перегибов и кампанейщины при проведении борьбы с вредителями Советской власти, пострадали и тысячи безвинных людей, которые в последующие десятилетия были реабилитированы, а сами репрессии были осуждены коммунистической партией.

Чтобы дать объективную оценку роли Советской власти для народов Центральной Азии, достаточно сравнить итоги развития с 1917 г. бывших советских республик, возьмем, к примеру, Кыргызстан и Афганистан, который находился под влиянием Англии. За годы СССР кыргызы обрели государственность, здесь была построена прочная экономическая база: промышленные заводы, фабрики, гидроэлектростанции, продолжилось строительство железных дорог, школ, больниц, была ликвидирована неграмотность населения и т. д. Афганистан, как и столетие назад, до сих пор остается отсталой в экономическом и культурном отношении страной, раздираемой бесконечными междоусобицами, без своей промышленной базы, сельскохозяйственные земли заняты под производство опиума, прибыль от которого достается международным наркокартелям, а население не может обеспечить себя продуктами питания из-за того, что земли заняты под опиум. Говорить о каких-то достижениях в сфере народного образования и здравоохранения, также, не приходится.

Как показала история, не только без сильной экономики, но и без государственной идеологии, основанной на традиционных ценностях и морали, патриотизме, идее справедливости, равенства и братства всех граждан, в том числе, перед законом, невозможно процветание и сохранение реального статуса самостоятельности государства. Надстройка всегда играет активную роль в обществе, поэтому концепция Кыргыз жараны, как прогрессивная идеология, овладевая массами, может стать могучей силой, способствуя прогрессу нашего общества. Единственным условием превращения идеологии в инструмент, сплачивающий граждан страны вокруг своего руководства, помимо сильной экономики, является реальное исполнение самим государством и представителями власти провозглашенных целей и лозунгов, от чего зависит уровень доверия народа к правительству, органам власти, и государственной концепции, в том числе.

Кыргызы – как представители кочевой цивилизации – свободолюбивый добродушный народ, обладающий уникальной способностью, практически, моментально сплываться в “кулак” в критические моменты, не признающий авторитета власти, если она несправедлива и слишком корыстна. Об этом красноречиво свидетельствуют несколько так называемых “цветных революций”, которые наносили огромный ущерб государству, простым гражданам и приводили к человеческим жертвам. Поэтому соблюдение принципов Кыргыз жараны не только народом Кыргызстана, но и представителями власти, является условием успешного претворения этой концепции в жизнь. Другим, немаловажным условием сохранения жизнеспособности данной концепции на практике, является соблюдение баланса между стремлением закрепить главенство интересов нации, которая составляет большинство (на которые никто не покушается) и простым здравым смыслом, основанным на интересах государства и всех его граждан.

Возьмем, к примеру, один из основополагающих вопросов любой страны – государственный язык. Совершенно справедливо, что он призван стать фактором объединения народа Кыргызстана, для чего государством выделяются немалые средства и создаются необходимые условия. В рассматриваемой концепции провозглашен справедливый принцип создания равных условий в доступе к управлению и процессам принятия решений для всех граждан Кыргызстана [2]. Но на практике, создалось положение, при котором высокопрофессиональные специалисты, не владеющие государственным языком, были заменены на носителей госязыка, которые, при других обстоятельствах, не смогли бы занять ответственные посты и должности, так как многие из них не обладают достаточным уровнем профессионализма, знаний, опыта и личностных качеств. Если посмотреть на последние громкие уголовные дела о коррупции, использовании служебного положения в корыстных целях и нанесении

ущерба государству, то практически все обвиняемые являются носителями государственного языка. Такой подход к подбору кадров (по языковому или региональному принципу), привел к оттоку высокообразованных кадров, падению общего уровня образования и профессионализма специалистов во всех сферах экономики, государственного образования и здравоохранения. Совершенно очевидно, что в интересах государства и его граждан, профессионализм, честность, грамотность и преданность государственным интересам должны стоять на первом месте при назначении на любой пост или принятии на работу, особенно это касается руководителей, врачей, учителей, госслужащих. В противном случае это грозит откинуть нашу страну в разряд слаборазвитых государств, которые с легкостью поработаются крупными империалистическими державами. То есть, приоритетом при оценке специалиста или в процессе принятия решений, должны быть интересы государства и его граждан, стремление всеми силами и средствами сохранить его способность к самостоятельному, свободному, стабильному социально-экономическому развитию. Все, что мешает этому принципу, какими бы национал-патриотическими лозунгами это ни прикрывалось, приводит к падению общего уровня здоровья и образования нации, экономическим потерям, и, в конце концов, потере фактической независимости, суверенитета страны и самого государства.

В подтверждение факта, что Кыргызстан на деле стремится к установлению равенства народов страны и заботится о сохранении культуры и языка малых народов, 13 ноября 2023 г. Президент Кыргызской Республики Садыр Жапаров, выступая на форуме «Единый народ – сильная страна» отметил, что государством будут непременно улучшаться условия для изучения и развития материнских языков всех этнических групп, проживающих на территории Кыргызстана [3].

Так как подавляющая часть граждан Кыргызстана исповедуют единобожие – ислам и христианство, а в стране реально обеспечено право на свободу вероисповедания, объединение Кыргыз жараны на основе религиозной идентичности имеет огромное значение для обеспечения единства народа и гармонизации межэтнических отношений в Кыргызской Республике. Изучение основ единобожия, соблюдение религиозных заповедей (не убей, не укради, не превозносись над людьми, не лги, помогай ближнему, заботься о слабых, помни о смерти), призвано способствовать воспитанию высоких моральных качеств у молодого поколения и установлению дружественных братских отношений в многонациональном Кыргызстане. Большое значение в исламе и христианстве придается традиционным семейным ценностям, чистоте брачных уз, воспитанию молодежи в уважительном отношении к старшему поколению, запрету на употребление опьяняющих и дурманных средств. Приверженность исламу большей части населения нашей страны может стать надежным барьером на пути продвижения в общество западной пропаганды ЛГБТ, однополых браков, педофилии и смены пола, начиная с детей школьного возраста.

Концепция Кыргыз жараны играет большую роль в воспитании патриотизма и гордости за свою страну, для чего необходимо объективное изучение истории страны и ее народов. Знание истории народа связывает нас с нашими предками, помогая понимать истоки нашей государственности, осознавать необходимость сохранения и защиты национального суверенитета каждым гражданином страны.

Список использованной литературы:

1. Моральный облик строителя коммунизма. М.: Наука, 1964, 346 с.
2. КОНЦЕПЦИЯ развития гражданской идентичности - Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы // <http://cbd.minjust.gov.kg/>
3. <https://24.kg/vlast/279532>

List of references used:

1. Moralnyi oblik stroitelya kommunizma (Moral character of the builder of communism). M.: Nauka, 1964, 346 p.
2. Konceptiya razvitiya grazhdanskoi identichnosti – Kyrgyz jarany v Kyrgyzskoi Respublike na period 2021-2026 gody (CONCEPT for the development of civic identity - Kyrgyz jarany in the Kyrgyz Republic for the period 2021-2026) // <http://cbd.minjust.gov.kg/>
4. <https://24.kg/vlast/279532>

Райымбеков Багышбек Жакыпбекович
Кыргыз Республикасынын Президентине
караштуу Жусуп Абдрахманов
атындагы Мамлекеттик башкаруу
академиянын доцентин м.а.
мамлекеттик башкаруу жана саясат таануу багытында PhD доктор

**ТЕМА: “КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ” ДЕП ЖАРАНДАРДЫН ӨЗҮН ТААНУУСУН
КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ДИНИЙ КӨП ТҮРДҮҮЛҮК МЕНЕН АЙКАЛЫШТЫРУУ
МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮ.**

Аннотация

Кыргызстан коомду демократиялаштыруу жолуна түшүп, укуктук мамлекетти курууда акыркы 32 жыл ичинде олуттуу натыйжаларга жетишти. Өлкөнүн жарандары адамдын башка негизги укуктары менен бирге дин тутуу эркиндигине да укук алышкан. Өлкөдө диний уюмдардын саны көбөйүүдө, Кыргызстандын жарандарынын арасында диний көп түрдүүлүктү жаратып жаткан жаңы диний жамааттар пайда болууда. Ушуга байланыштуу, “Кыргыз жараны” деп жарандардын өзүн таануусунун өнүгүшү өлкөдөгү диний көп түрдүүлүк менен байланыштуу.

Бул макалада диний жамааттардын көйгөйлөрү жана алардын жактоочуларынын жарандык иденттүүлүгүн калыптандырууда позитивдүү кабыл алуу мүмкүнчүлүктөрү баяндалат. Макаланын аягында Кыргызстандагы диний жамааттар арасында “Кыргыз жараны” идеологиясын натыйжалуу ишке ашыруу боюнча сунуштар берилет.

Негизги сөздөр: адам укуктары; конституциялык мамлекет; жарандык иденттүүлүк; Дин эркиндиги; диний көп түрдүүлүк.

Райымбеков Багышбек Жакыпбекович
PhD по государственному управлению и политологии, и.о. доцента
Академии государственного управления
имени Жусупа Абдрахманова
при Президенте Кыргызской Республики

**ВОЗМОЖНОСТИ СОЧЕТАНИЯ ГРАЖДАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ “КЫРГЫЗ ЖАРАНЫ”
С РЕЛИГИОЗНЫМ МНОГООБРАЗИЕМ В КЫРГЫЗСТАНЕ.**

Аннотация

Кыргызстан на пути демократизации общества, построение правового государства за последние 32 года добились к значительным результатам. Граждане страны наравне с другими фундаментальными правами человека получили право свободы вероисповедания. В стране увеличивается количество религиозных организаций, появляются новые религиозные общины, которые формируют религиозное многообразие среди граждан Кыргызстана. В этой связи развитие гражданской идентичности “Кыргыз жараны” имеет отношение с религиозным многообразием в стране.

В настоящей статье будут описаны проблемы религиозных общин и их возможности позитивного восприятия по формированию гражданской идентичности среди своих адептов. В заключении статьи будут представлены рекомендации по эффективному внедрению идеологии “Кыргыз жараны” среди религиозных сообществ Кыргызстана.

Ключевые слова: права человека; правовое государство; гражданская идентичность; свобода вероисповедания; религиозное многообразие.

Raiymbekov Bagyshbek Zhakypbekovich
PhD in public administration and political science
acting Associate Professor at the State Academy
of Public Administration
named after Zhusup Abdrakhmanov
under the President of the Kyrgyz Republic.

SUBJECT: THE POSSIBILITIES FOR COMBINING CIVIC IDENTITY “KYRGYZ ZHARANY” WITH RELIGIOUS DIVERSITY IN KYRGYZSTAN.

Abstract

Kyrgyzstan is on the path to democratization of society, building a rule of law, as a state over the past 32 years has achieved significant results. Citizens of the country, equal with other fundamental human rights got the right to freedom of religion. The number of religious organizations is increasing in the country, new religious communities are emerging, which are creating religious diversity among the citizens of Kyrgyzstan. In this regard, the development of the civic identity of “Kyrgyz Zharany” is related to the religious diversity in the country.

This article describes the problems of religious communities and their possibilities for positive perception in the formation of civil identity among their adherents. At the end of the article, the recommendations are presented for the effective implementation of “Kyrgyz Zharany” ideology among religious communities of Kyrgyzstan.

Key words: human rights; constitutional state; civic identity; freedom of religion; religious diversity.

Кыргызская Республика на пути демократизации общества, построение правового государства за последние 32 года своей независимости добилась к значительным результатам. Граждане страны наравне с другими фундаментальными правами человека получили право свободы вероисповедания. В стране увеличивается количество религиозных организаций, появляются новые религиозные общины, которые формируют религиозное многообразие среди граждан Кыргызстана.

В научных кругах и в памяти граждан относительно советской эпохи известен факт проводимый советской властью политика атеизма основанная на учениях марксизма и ленинизма. Эта политика предполагала формирование советского человека далекий от национально-конфессиональных традиций народа. Данная политика по сути обрубала зачатки развития национально-конфессиональных основ местного населения. Поэтому распад Советского Союза в 1991 году дал толчок стремительного пробуждения кыргызского общества в плане национального самосознания и религиозного просвещения. Начались активно строится мечети и молельные комнаты, запускались теологические образовательные программы в вузах страны, организовывались учебы для молодежи Кыргызстана в зарубежных религиозных учебных заведениях в ряде стран такие как Турция, Египет, Саудовская Аравия, Пакистан, Иран и т.д.

Следует особо отметить, что в Кыргызстане в рамках вышеописанных процессов также начались внедряться протестанские и баптистские учения христианской религии. В итоге среди граждан страны наблюдается тенденция смены религии известный как прозелитизм, которые имеют место распространения среди кыргызов и других мусульманских общин.

Согласно данным Государственной комиссии по делам религий Кыргызской Республики (ГКДР) в 2023 году количество зарегистрированных религиозных организаций показывает рост.

№	Религиозно-культовые объекты	количество	№	Религиозные учебные заведения	количество
1.	Христанские церкви	218	1.	Исламские религиозные учебные заведения	205
2.	Храмы	43	2.	Христианские религиозные учебные заведения	15
3.	Мусульманские мечети	3358			
№	Благотворительные организации	количество	№	Количество религиозных организаций	количество
1.	Благотворительные организации, фонды (христианские)	10	1.	Исламские религиозные организации	34

2.	Благотворительные организации, фонды (исламские)	51	2.	Христианские религиозные организации	107
----	--	----	----	--------------------------------------	-----

Как видно из этих данных, конфессиональные сообщества в стране представлены в интенсивной форме и тем самым указывает на наличие религиозного многообразия среди граждан.

Религиозное многообразие в Кыргызстане имеет свои особенности с учетом этнического, регионального, социального и гендерного факторов. Так, по данным Центра изучения религиозной ситуации при ГКДР в рамках проведенного исследования в 2018 году т.е. опроса населения по всем областям страны показал, что существует множество проблем в религиозной сфере, которые при определенных условиях могут стать факторами развития радикализма ведущего к насильственному экстремизму. Это низкая религиозная грамотность как самих граждан, так и религиозных деятелей, социально-экономические проблемы, особенно безработица, сопровождаемые проблемами в межэтнических отношениях и трудовой миграцией³⁹.

Наличие проблемы низкой религиозно-грамотности характеризующий отсутствие квалификационного образования у имамов, низкое качество образования в местных медресе, а также образование за рубежом и связанные с ним религиозные взгляды не характерные для Центральной Азии в целом обостряют ситуацию. К примеру, в регионах страны имели место попытки ограничения к местам захоронения - кладбищам представителей протестантских и баптистских церквей из числа граждан страны, которые имели место в Нарыне в 2005 году, в Ала-Буке в 2017 году и т.д.⁴⁰. Другой фактор известный как экстремизм также активно проявился среди граждан Кыргызстана в 2011-2020 годы в связи с всплеском гражданской войны в Сирийской Арабской Республике и в Ираке. По данным Государственного Комитета по национальной безопасности Кыргызской Республики (ГКНБ) за 2018 год, до 2020 года в зону боевых действий в Сирии выехало 850 кыргызстанцев, принимали участие в боевых действиях в рядах экстремистки-террористических организаций, из которых там погибли 150 человек. Последствия этих процессов дают о себе знать и в нынешних реалиях 2022-2023 годов. Это касается возвращение репатриантов женщин и детей из зоны конфликта и их реинтеграция в кыргызском обществе⁴¹.

Так по данным Министерство иностранных дел Кыргызской Республики (МИД КР) 30 августа 2023 года в рамках гуманитарной миссии «Айкол» при помощи правительство США, ЮНИСЕФ и Международный комитет Красного Креста в Кыргызстан репатрированы 31 женщина и 64 ребенка-граждане КР, находившиеся в лагере на северо-востоке Сирии. Следует отметить, что первый этап репатриации в рамках гуманитарной миссии «Айкол» был осуществлен в феврале 2023 года. Тогда в Кыргызстан из зоны боевых действий в Сирии прибыли 18 женщин и 41 ребенок⁴².

В марте 2021 года в рамках гуманитарной миссии «Мээрим» в Кыргызстан из Ирака были возвращены 79 детей. Позже сообщалось, что прибывших детей распределили в 32 семьях родственников. По этим вопросам за последние годы родственники женщин, находящихся в Сирии, неоднократно обращались к властям Кыргызстана с просьбой помочь вернуть их на родину.

Следует отметить, что практика реинтеграции репатриантов женщин и детей также дело не простое. В этом деле требуется комплексный подход с участием профильных государственных органов, органов местного самоуправления, местных сообществ, гражданского общества и международных агентств развития. По данным общественной организации Prevention Media репатрианты нуждаются в помощи узких специалистов такие как педагог-психологи, соцработники, логопеды, теологи которые будут проводить работу с целевой группой на постоянной и профессиональной основе⁴³. Всё это должно быть финансово подкреплено государством или при содействии международных организаций.

³⁹ http://religion.gov.kg/wp-content/uploads/2016/11/%D0%A1%D0%BE%D1%86_%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4_%D1%86%D0%B8%D1%80%D1%81.pdf

⁴⁰ https://kaktus.media/doc/381530_religioznaia_neterpimost_ili_hyliganstvo_kak_jivetsia_v_rodnoy_strane_kyrgyzam_prozelitam.html

⁴¹ https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-06/%23PreventionMedia.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8_ru_0.pdf

⁴² https://kaktus.media/doc/486125_v_kyrgyzstan_iz_sirii_vernyli_desiatki_jenshin_i_detey.html

⁴³ Информация получена путем интервью Алмаз Исманова, руководителя ОО Prevention Media, 21.09.2023 г.

Формирование гражданской идентичности может сыграть основную положительную роль во всех реинтеграционных мероприятиях детей и женщин репатриантов из Сирии и Ирака.

В свете всех этих обстоятельств для государства и в целом кыргызского общества архиважным является укрепление единства народа и формирование гражданской идентичности среди адептов всех конфессий представленных в Кыргызстане.

Для достижения данной задачи, Указом Президента Кыргызской Республики от 13 ноября 2020 года УП № 39 утверждена Концепция развития гражданской идентичности Кыргыз жараны в Кыргызской Республике на период 2021-2026 годы. Основной целью Концепции является развитие благоприятной среды для формирования и продвижения гражданской идентичности Кыргыз жараны, объединяющей все этнические сообщества при сохранении ими своей этнокультурной идентичности.

Концепция Кыргыз жараны в рамках её второго приоритетного направления по укреплению единства народа Кыргызстана, повышение толерантности и сохранение уважения к ценностям многообразия имеет отношение с религиозным многообразием в стране.

Как выше было отмечено проблемы религиозных общин в купе с их возможностями позитивного восприятия по формированию гражданской идентичности Кыргыз жараны среди своих адептов представляет собой большую научно-экспертную ценность общестранового масштаба. Ибо, в мире очень много позитивных примеров интеграции различных религиозных общин на основе общегражданской идентичности в пределах одного государства. Такие страны как Турция, Малайзия, Индонезия, Германия, США, Великобритания и многие другие имеют поучительный опыт формирования государственной политики и работы в данной сфере.

Конечно во всех этих мероприятиях эффективная государственная политика должна быть преемственной и устойчивой, которая указывает на усиление правопорядка и законности. В связи с этим, будет уместно отметить, что проект типовой инструкции по захоронению тело умерших прозелитов в местных сообществах Кыргызской Республики разработанный ГКДР в 2015-2016 годах при содействии Общественной Организации “Поиск общих интересов” также применялась органами местного самоуправления Кыргызской Республики.

Кроме этого факт акта вандализма осквернивший христианские могилы в селе Аннаньево Тюпского района Иссык-Кульской области в 2019 году также указывает на необходимость повышение правового сознание граждан, которое требует комплексного подхода в системе образования Кыргызстана⁴⁴.

Конечно имеются положительные факты и позитивы в сфере религиозного образования. Такому примеру относится внедрение предмета “История развития религий” в систему среднего образования в Кыргызстане в 2022 году. Параллельно с этим также ведутся работы по введению тематики “Кыргыз жараны-гражданская идентичность” в предмет “Человек и Общество” разрабатываемый Кыргызской академией образования при Министерстве образования и науки Кыргызской Республики. В этом деле также обнаружилась проблема нехватки квалифицированных кадров-учителей теологов в средних школах страны. Поэтому проведение организационно-правового и образовательно-культурного характера мероприятий в сфере религии в привязке с гражданской идентичностью “Кыргыз жараны” необходимы на постоянной основе. Благодаря гражданскому образованию, верховенства права и межконфессионального диалога можно добиться многим хорошим результатам в религиозной сфере. В этих усилиях огромный вклад и поддержка должны быть по линии реализации Концепции государственной политики Кыргызской Республики в религиозной сфере на период 2021-2026 годы утвержденный Указом Президента Кыргызской Республики от 30 сентября 2021 года № 412.

С учетом описанных проблем и объективных потребностей с целью эффективного внедрения “Кыргыз жараны” среди религиозных сообществ Кыргызстана уместно будет инициировать нижеследующие рекомендации:

Для определения текущих вызовов и достигнутых результатов, необходимо проводить открытое исследование по определению осознанного понимания ценности гражданской идентичности среди религиозных служителей и религиоведов Кыргызстана на ежегодной основе;

Усиление эффективного обучения детей репатриантов из зоны конфликтов Сирии и Ирака по формированию в их мировоззрении гражданскую идентичность Кыргыз жараны;

⁴⁴ https://24.kg/proisshestviya/105966_nahristianskom_kladbische_vananeve_vandalyi_povredili_37mogil/

Рассмотреть возможность принятия Жогорку Кенешем Кыргызской Республики Закон Кыргызской Республики «О погребении и похоронном деле» для правового регулирования захоронения прозелитов;

Систематизировать и обогатить контент обучающей программы для религиозных служителей и религиоведов страны по основам Кыргыз жараны с участием ученых экспертов из вузов страны;

Изучить опыт других стран мира по продвижению государственной политики развития гражданской идентичности в сфере межконфессиональных отношений;

Создать общенациональную платформу на базе ГКДР КР для всестороннего продвижения идеи гражданской идентичности с включением всех активно задействованных конфессиональных акторов в Кыргызстане;

Рассмотреть возможность проведения обучающих тренингов по внедрению принципов инклюзивности, многообразия и всеучастия представителей всех конфессий Кыргызстана в рамках концепции Кыргыз жараны;

Создание и усиление мониторинговой группы на базе ГКДР КР для эффективного анализа и предотвращения призывов межконфессиональной розни в СМИ, Интернет ресурсах и местных сообществах;

Список использованной литературы и ссылки из интернет ресурсов:

1. Аналитическое исследование: «Восприятие населением Кыргызской Республики идеологии религиозного экстремизма и его оценка государственной политики в противодействии экстремизму», “Search for Common Ground”, Центр исследования религиозной ситуации при ГКДР КР, Бишкек 2016 год;
2. http://religion.gov.kg/wp-content/uploads/2016/11/%D0%A1%D0%BE%D1%86_%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4_%D1%86%D0%B8%D1%80%D1%81.pdf
3. https://kaktus.media/doc/381530_religioznaia_neterpimost_ili_hyliganstvo_kak_jivetsia_v_rodnoy_strane_kyrgyzam_prozelitam.html
4. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-06/%23PreventionMedia.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8_ru_0.pdf
5. https://kaktus.media/doc/486125_v_kyrgyzstan_iz_sirii_vernyli_desiatki_jenshin_i_detey.html
Информация получена путем интервью Алмаз Исманова, руководителя ОО Prevention Media, 21.09.2023 г.
6. https://24.kg/proisshestvija/105966_nahristianskom_kladbische_vananeve_vandalyi_povredili_37mogil/

List of references used and links from Internet resources:

1. The Analytical research: “Perception of the population of the Kyrgyz Republic on the ideology of religious extremism and its assessment of state policy in countering extremism”, “Search for Common Ground”, Center for Research of the Religious Situation under the SCRA KR, Bishkek 2016;
2. http://religion.gov.kg/wp-content/uploads/2016/11/%D0%A1%D0%BE%D1%86_%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4_%D1%86%D0%B8%D1%80%D1%81.pdf
3. https://kaktus.media/doc/381530_religioznaia_neterpimost_ili_hyliganstvo_kak_jivetsia_v_rodnoy_strane_kyrgyzam_prozelitam.html
4. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-06/%23PreventionMedia.%20%D0%A0%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%B8_ru_0.pdf
5. https://kaktus.media/doc/486125_v_kyrgyzstan_iz_sirii_vernyli_desiatki_jenshin_i_detey.html
Information obtained through an interview with Almaz Ismanov, head of the NGO Prevention Media, 21.09.2023.
6. https://24.kg/proisshestvija/105966_nahristianskom_kladbische_vananeve_vandalyi_povredili_37mogil/

Требования к авторским материалам, представляемым для опубликования в журнале «Вестник Академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики»

1. Журнал принимает рукописи, ранее не публиковавшиеся.
2. Редакция принимает 2 экземпляра рукописи, напечатанной шрифтом №12 TimesNewRoman с межстрочным интервалом – 1, объемом статьи 5-10 стр.
Статья должна содержать:
  - Индекс УДК;
  - Фамилию и инициалы автора (авторов), название статьи на кыргызском, русском и английском языках;
  - **Аннотация (abstract)** - на кыргызском, русском и английском языках. Минимальный объем аннотации – объемом до 100 знаков. При написании аннотации избегайте использования любых аббревиатур и сокращений. Англоязычная аннотация должна представлять собой перевод русскоязычной аннотации. Использование для перевода аннотации **различных интернет-сервисов, выполняющих автоматический перевод, недопустимо.**
  - **Ключевые слова (keywords) и словосочетания на кыргызском, русском и английском языках**, минимальный объем – 10 ключевых слов. **Ключевые слова и словосочетания разделяются символом; (точка с запятой).** В ключевых словах недопустимо использование любых аббревиатур и сокращений (печатный и электронный вариант).
  - Статья должна четко отражать научную проблему, новизну, практическую ценность, содержать глубокий анализ материала.
  - При проверке статьи на плагиат, уникальность статьи должна быть не ниже 80%.
3. При написании статьи необходимо придерживаться следующего плана:
  - В правом верхнем углу материала указать: данные об авторе, которые должны быть представлены в следующем порядке: Ф.И.О., контактный телефон, адрес электронной почты, должность, место работы, ученая степень, звание).
  - Название статьи печатается заглавными буквами, без кавычек, подчеркиваний, переносов точек.
  - Отбивка заголовка сверху и снизу – 1 пустая строка на компьютере, размеры полей: левое – не менее 30 мм, правое – не менее 10 мм., верхнее – не менее 20 мм, нижнее – не менее 20 мм.
  - Список литературы нумеруется в порядке ссылок в конце статьи.
  - Список литературы в обязательном порядке должен быть на русском и английском языках.
  - Ссылки на цитируемые научные источники оформляются как гиперссылки, по ходу текста, в квадратных скобках с указанием страниц цитирования (например, [3], [5.7]).
4. Библиографическое описание каждого источника должно содержать: Ф.И.О автора (авторов), название публикации, год издания, название издательства, страницы.
5. За грамматические и другие ошибки в тексте доклада ответственность несет сам автор.
6. Материал должен быть завизирован автором.
7. Доклады аспирантов и соискателей (на бумажном носителе) должны быть завизированы руководителем.
8. Необходимо представить 1 (одну) рецензию специалистов на представляемую статью.
9. Поступившие статьи должны в обязательном порядке быть рассмотрены рецензируются редколлегией журнала и при несоответствии требованиям по тематике, содержанию оформлению могут быть не опубликованы.
10. Редакционная коллегия оставляет за собой право отбора присланных материалов для публикации. При необходимости рукопись возвращается автору на доработку, затем вновь рассматривается редколлегией с ответами на все замечания.